

Diplomová práce

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH**

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Hospodářské povznesení bývalého politického okresu Kaplice

Vedoucí práce: PhDr.et PaedDr Jiří Dvořák, Ph.D.

Autor práce: Bc. Michal Pavlík

Studijní obor: Historie navazující

Ročník: 2

2013

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1948 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 19. července 2013

.....

Na tomto místě bych chtěl poděkovat svému vedoucímu PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, Ph.D., za vedení této práce, za cenné rady a připomínky. Jelikož se mnou měl při tvoření této práce neskonalou trpělivost, patří mu z celého mého srdce upřímné DÍKY. Poděkování patří všem pracovníkům archivů a knihoven, které jsem během přípravy psaní této práce navštěvoval. Zvláštní poděkování pak patří paní Aleně Fraňkové ze Státního oblastního archivu Třeboň, pracoviště České Budějovice, za umožnění přístupu k nyní zpracovávaným fondům Jihočeských elektráren. Velký dík patří zaměstnankyním Státního oblastního archivu Třeboň a Státního okresního archivu v Českém Krumlově za jejich cenné rady při odkazování na zajímavé materiály.

ANOTACE

Smyslem této práce je popsání vývoje hospodářského života na předem vymezeném regionu bývalého jihočeského politického okresu Kaplice v první polovině 20. století. Oblast tohoto území byla rozdílná, než jak je tomu dnes. Tento okres byl tvořen třemi soudními okresy, které byly Kaplice, Vyšší Brod a Nové Hrady, které se musí nejdříve správně geograficky uchopit. Největší důraz práce je kladen na elektrifikaci tohoto okresu se zaměřením jakým způsobem zde probíhala. V této práci je také kladen důraz na to, jakým způsobem se místní obyvatelstvo snažilo elektřinu přijmout, či odmítnout. Jelikož se jednalo o kraj velice chudý, po stránce průmyslové, setkáváme se zde s problémem depopulace tohoto kraje. S touto problematikou se zde také zabýváme. Dále se zde zaobíráme dalšími jinými hospodářskými činnostmi, díky kterým se lidé v této oblasti, minimálního zájmu investorů, dokázali uživit a mohli se kulturně dále rozvíjet. O všech těchto věcech a řadě dalších se dozvíme na následujících stránkách.

ANOTATION

The purpose of this paper is to describe the development of the economic life of the pre-defined region of the former South Bohemian political district Kaplice in the first half of the 20th century. The area of this territory was different than it is today. This district was formed by three judicial districts, which were Kaplice, Vyšší Brod and Nové Hrady, which must first be properly geographically grasp. The greatest emphasis is placed on the work of electrification of the district focused way, took place. In this work, emphasis is also placed on the way the local people tried to accept or reject electricity. Since it was a very poor region, after the industry, we are dealing with the problem of depopulation of the region. These issues are also engaged. Furthermore, I am concerned with other economic activities so that people in this area, a minimum interest of investors able to sustain a culturally developed. All of these things and many more can be found on the following pages.

Obsah

I. ÚVOD	1
II. METODOLOGIE	4
III. ÚVAHA K ZAMYŠLENÍ	7
IV. ČLOVĚK A ENERGIE	9
V. CHARAKTERISTIKA REGIONU	12
a) Kaplice	12
b) Vyšší Brod	13
c) Nové Hrady	13
VI. HISTORICKO-DEMOGRAFICKÁ ANALÝZA POLITICKÉHO OKRESU KAPLICE.....	15
a) Charakteristika regionu a vývoj okresu.....	16
b) Vývoj obyvatelstva	18
c) Národnostní složení politického okresu Kaplice.....	19
d) Náboženská skladba okresu	21
e) Celkový vývoj obyvatelstva.....	23
f) Okleštění politického okresu Kaplice v roce 1938.....	25
g) Stav okresu Kaplice po roce 1949	26
ZÁVĚR STUDIE O POPULACI POLITICKÉHO OKRESU KAPLICE	27
VIII. DOPRAVNÍ INFRASTRUKURA POLITICKÉHO OKRESU KAPLICE	28
A) SILNICE	28
B) ŽELEZNICE	28
B. 1) ELEKTRICKÁ DRÁHA VYŠŠÍ BROD	29
C) ŘEKY A VOROPLAVBA.....	32
VIII. POČÁTKY ELEKTRIFIKACE POLITICKÉHO OKRESU KAPLICE	35
a) Státní zájem o budování elektrifikační sítě	37
b) Jihočeské elektrárny, akciová společnost akciová společnost v Českých Budějovicích (dále JČE).....	39
c) Povltavský elektrárenský svaz, společnost s ručením omezeným v Českých Budějovicích....	40
d) Elektrárna Vyšší Brod.....	41
e) Městská elektrárna v Kaplici a elektrárna na řece Černé u Kaplice.....	43
f) Městská elektrárna v Nových Hradech.....	48
g) městská elektrárna ve Frymburku	49
h) Elektrárna v obci Černé na Šumavě a tuhové doly	50
i) Další menší elektrárny v oblasti.....	51

Německý Benešov nad Černou	51
Elektrárna města Loučovic (elektrárna Svatý Prokop).....	51
Elektrárna Herbertov	51
Elektrárna Horní Planá	51
Elektrárna Horní Dvořiště	52
Městská elektrárna v Soběslavi	52
IX. PROBLEMATIKA PŘIPOJOVÁNÍ NA NOVÉ ROZVODNÉ SÍTĚ	53
X. ELEKTRIFIKACE OKRESU V DOBĚ EKONOMICKÉ KRIZE.....	55
XII. DOBA PŘINÁLEŽITOSTI OKRESU K ŽUPĚ HORNÍ DUNAJ	57
XII. SITUACE PO SKONČENÍ VÁLKY	60
XIII. DALŠÍ HOSPODÁŘSKÉ AKTIVITY V OKRESU	62
a) Sklářství.....	62
b) Zemědělství.....	63
c) dřevozpracující a papírní průmysl.....	65
d) Výroba papíru	66
ZÁVĚR	67
PRAMENY A LITERATURA	69
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	77
SEZNAM PŘÍLOH.....	78
PŘÍLOHY	79

I. ÚVOD

Tato práce by měla popsat vývoj hospodářského zázemí v pohraniční oblasti Jižních Čech a to hlavně se zaměřením na bývalý politický okres Kaplice, který byl reprezentovaný třemi většími městy. Mezi tato města patřila Kaplice, Nové Hrady a Vyšší Brod. Tato města byla centry obchodu a průmyslu ve zkoumané oblasti.

Jak je patrné, z geografického hlediska se bude práce zabývat pohraničním územím. Toto území nebylo nikdy příliš vyhledávané ke koncentraci nějakého velkého průmyslu, přesto po bližším seznámení zjistíme, že i zde se našli nějakí podnikatelé, kteří byli ochotni do tohoto „Bohem zapomenutého cípu Čech“ investovat nemalou část investic a umožnit lidem zde žít lépe a sami na tom ve velkém zbohatnout.¹

Všude tam, kde se mluví o povznesení jednoho oboru, musí samozřejmě také následovat úpadek v hospodářské oblasti jiného druhu. I této problematice bych chtěl věnovat část své práce, protože shledávám velice závažné, aby tato problematika nebyla vynechána.

Nejprve bude v první krátké části práce nastíněna geografická situace regionu a jeho možnosti po stránce průmyslové a zemědělské. Další část sleduje vývoj hranic politického okresu Kaplice, protože rozloha zkoumané oblasti se měnila v závislosti na mnoha faktorech, jakými bylo například vytvoření I. republiky, doba Protektorátu a krátká doba po skončení války. Ve všech těchto důležitých historických meznících našich dějin prošel region určitými změnami.

Následně bude nastíněn demografický vývoj obyvatelstva daného politického regionu. Toto nastínění však nemůže jen sledovat počet narozených a zemřelých v oblasti ve zkoumaných 50 letech, ale také nesmí být opomenuta socio-profesní skladba obyvatelstva, národnostní a náboženská skladba. Tyto údaje byly získány převážně cestou z výsledků sčítání lidí a každoročně vydávaných statistických ročenek. Součástí práce musí být také zmínka soužití národností Čechů a Němců v této oblasti.

V další části diplomové práce již se věnujeme jednotlivým správním centřům, bude nastíněna krátká historie těchto tří měst a ukázány možnosti jejich hospodaření ve svých oblastech. Hlavní část práce bude zaměřena na rozvoj a vývoj elektrifikační sítě, protože spoutání této síly bylo velkým krokem k hospodářskému povznesení. V této oblasti byla vybudována ve své době největší vodní elektrárna ve Vyšším Brodě, o které

¹ Mezi nejúspěšněji zastoupená řemesla oblasti patřila ta, která byla ve spojení s dřevozpracujícím průmyslem a sklářským průmyslem, který na počátku 20. století prochází značným úpadkem.

bude hovořeno. Dále to byla malá, ale významná, elektrárna v Rožmberku, která je významná v tom, že na ní bude krásně ukázán příklad toho, jak lidé se snaží vydělávat na lidech kolem sebe za jakoukoliv cenu. Následně se zaměřím na další větší elektrárnu na řece Černé u Kaplice. Se všemi těmito elektrárnami je spojena festivita k výjimečným příležitostem, jakými bylo jejich zprovoznění, oslavy významných osob a jiné, na toto téma se také dostane, pouze v případě nalezení více informací v pramenech. Do rámce elektráren spadá také působení svazu Jihočeských elektráren (dále JČE).

V této práci budou nastíněny nejrůznější ekonomické aktivity, které se v této oblasti výzkumu nacházely. Klíčovým tématem této práce však je elektřina a s ní spojené zavádění této síly nejprve do osvětlování ulic, pohonu nejrůznějších zařízení a až k postupnému zavádění do domácností.

Po bližším předchozím seznámení s regionem bude přistoupeno již k samotnému hospodářskému životu. Tradiční hospodářství jakým bylo třeba zemědělství, bylo stále v první polovině 20. století převážně v rukou šlechtických rodů, církevních organizací, či již zmíněných bohatých průmyslníků a investorů. Z tohoto důvodu zde byly nejprve nastíněny ty hospodářské činnosti, které se v okrese prováděly. A následně již bude přistoupeno k novým průmyslníkům, jako nové elitě společnosti². Všichni tito lidé se snažili svou oblast co nejvíce využít a nejvíce na ní vydělat peněz, také samozřejmě investovali nemalé částky na modernizaci regionu, byť jen například při zavádění nových strojů, ale také v rámci úprav vodních toků pro lepší využívání řek, snaha předejít každoročním zvyšováním vodních toků a zaplavování přilehlých oblastí, zlepšování či nové vytváření infrastruktury. Tomu všemu se na následujících stránkách budeme věnovat.

Nejdůležitějším hospodářským artiklem této oblasti bylo a stále je lesní bohatství. V kapitole o lesním bohatství bych rád hovořil nejprve o doplňkových činnostech v horských oblastech. A dále již o možnostech využívání tohoto bohatství. Dřevo bylo využíváno na řadu věcí. Vyráběl se z něj přímo v oblasti nábytek, nechávalo se splavovat po vorosplavných řekách, či se z něj vyráběl papír a celulóza³. Také tato oblast byla dříve bohatá na písky, které sloužily v místních sklárnách, bohužel pro

² Elita společnosti ve smyslu ekonomickém a ne podle původu. Máme řadu dokladů, že někteří průmyslníci byli bohatší než staré šlechtické rody a sami si stavěli honosnější sídla, než samotní šlechtici.

³ Více: Pavel NEDVĚD, – Hana VODĚROVÁ, *Šumavské vzpomínky na časy, kdy práce voněla lesem*, Plzeň 2009.

místní, tyto sklárny postupně zanikaly a přežívaly jen do počátku 20. století.⁴ O nich bude také drobná zmínka, protože jsou neodmyslitelně spjaté s regionem a na mnoha místech najdeme vzpomínky na jejich působení.

⁴ Největší koncentrace skláren byla na Novohradsku, o tom bude řeč dále. Více o jihočeském sklářském průmyslu Radko KLOFÁČ, *Jihočeské sklo, expozice Nové Hradky*. ČB 1965; Gustav. Edmund. PAZOUREK, *Gläser der Empire und Biedermeierzeit*, Lipsko 1923.

II. METODOLOGIE

Práce využívá několik historických metod. Mezi první patří hospodářské a sociální dějiny a jejich přístupy ve zkoumání, dále je to jistě historická geografie a mikrohistorie, dějiny vědy a techniky, ke kterým bych tuto práci chtěl také směřovat. Tématem bych se chtěl přihlásit k dnes velmi rozšířenému zájmu o dějiny vědy a techniky se snahou podchytit technické problémy ve společensko-ekonomickém, morálním a kulturním kontextu. Práce klade velký důraz na prosazení legitimacy dějin vědy a techniky jako samostatné plnohodnotné vědecké disciplíny.⁵ Ve velké míře byly použity metody historické demografie pro popis vývoje obyvatelstva oblasti. V poslední řadě se jedná o historickou antropologii, aby mohlo být nahlédnuto do mentality lidí, této metody bylo využito ale minimálně.

Přestože to vypadá, že většina textu bude založena na kompilaci z prací nejrůznějších vědních oborů, bude velká část práce položena na historických pramenech uložených v několika archivech, jedním z nich je Státní okresní archiv v Českém Krumlově, kde budou využívány fondy jak k samotnému politickému okresu Kaplice (dále SOkA ČK, fond okresní úřad Kaplice),⁶ tak i k jednotlivým správním centřům. Druhým zdrojem Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště České Budějovice fond Jihočeské elektrárny a. s. (dále SOA Třeboň, pracoviště ČB, fond JČE),⁷ kde bylo nahlíženo do pramenů JČE.⁸ Dále to byl SOA Třeboň a fond Národohospodářského sboru jihočeského⁹ (dále

⁵ Marta KOHÁROVÁ, *Možnost využití témat z dějin vědy a techniky a hospodářských dějin v bakalářských a rigorózních pracích na HŮ FF UHK (se zaměřením na zbrojní výrobu a vojenskou techniku)*, in: František STELLNER – Radek SOBĚHART (edd.), *Studie k hospodářským studiím 1, Hospodářské dějiny v České republice na počátku 21. století*, Praha 2009, s. 63 – 67; Marcela EFMERTO VÁ, *Perspektivy výuky historie vědy a techniky na technických a ekonomických vysokých školách*, in: F. STELLNER – R. SOBĚHART (edd.), c. d., s. 45 – 53.

⁶ Tento fond vznikl z činnosti okresního hejtmanství, okresního úřadu a okresní správy v letech 1850 – 1938. Uskláděno je 550 knih a 269 kartonů spisového materiálu. Fond je rozdělen na 6 manipulací.

⁷ V tomto fondu mi bylo dovoleno nahlédnout do dvou neuspořádaných a v době návštěvy zrovna zpracovávaných fondů. Zde byly získány materiály, které posloužily ke komparaci získaných dat v předchozích archivech. Bohužel fond není zatím archivně zpracován, tak, pokud je tedy používán materiál citován, tak jen podle inventárních čísel bez signatur.

⁸ Akciová společnost Jihočeských elektráren byla založena 21. prosince 1920 za účasti státu a čtyř Elektrárenských svazů jihočeských, jmenovitě Otavský elektrárenský svaz, spol. s r.o., Písek; Lužnický elektrárenský svaz, spol. s r.o., Tábor; Posázavský elektrárenský svaz, spol. s r.o., Německý Brod; Povltavský elektrárenský svaz, spol. s r.o., České Budějovice. V lednu 1946 byl podnik přejmenován na Jihočeské elektrárny, národní podnik České Budějovice. Srov. Miroslav KUBÍN a kol., *Jihočeská energetika*, Praha 1995, s. 257 – 273. Další informace: *60 let JČE. Jihočeské energetické závody n. p. České Budějovice*, České Budějovice, b. d. Více v seznamu literatury

⁹ Tento fond byl vytvořen krátce po rozpadu NSJ roku 1942, velká část tohoto fondu byla tvořena materiály Archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v Praze. Pod správou SOA Třeboň

NSJ)¹⁰ a také fondu Národní jednoty pošumavské (dále NJP).¹¹ Nebylo zapomenuto také využívat dobový tisk, problematikou této záležitosti bylo však vybrat takový, který by nebyl příliš jednostranně zainteresován, aby nenahrával jen jedné části společnosti. Často nacházíme v dobovém tisku jinak zabarvené výpovědi například v tisku německém a jinak v tisku českém.

K práci bylo využito několik desítek vědeckých knih, které jsou uvedeny v seznamu použité literatury na konci práce. Všechny tyto práce byly kriticky prozkoumány a data znovu přehodnocena. K práci byla použita řada knih velice starých, někdy téměř sta let, ale nebylo opomenuto také porozhlédnout se po pracích nejnovějších, které na druhou stranu reflektují současný zájem o problematiku nejrůznějšího zaměření. Bylo nutné se také vyvarovat přílišnému citovému zabarvení některých studií a to hlavně takových, které byly psány v době totality. Netvrdím, že informace v nich obsažené jsou špatné, ale byly citově zabarvené dobovým paradigmatem a atmosférou doby, kdy byly napsané. Největší oporou při zpracování tohoto tématu mi byly opět práce doc. Jana Stockého¹² a celého sboru NSJ, které nejvíce odrážejí dobovou skutečnost.

Mezi nejdůležitější otázky položené v tomto výzkumu bychom mohli zařadit následující. Z jakého důvodu byla tato oblast po dlouhou dobu místem nejmenšího zájmu a to dokonce i z nejvyšších míst? Proč oblast neustále se potýkala s problémem depopulace regionu? Jaký průmysl se mohl uplatnit v oblasti nízké koncentrace surovin a jaké byly základní možnosti obživy místního obyvatelstva? Nejdůležitější otázkou je

přešel fond dne 14. října 1960. Fond NSJ obsahuje spisový materiál z období let 1925 – 1941 a je rozdělen na 7 částí.

¹⁰ Národohospodářský sbor jihočeský, již první myšlenky na jeho vytvoření se začaly objevovat na počátku 20. století, první sbor byl vytvořen již roku 1911 a měl docílit hospodářského povznesení jižních Čech, první světová válka však jeho činnost přerušila. Z iniciativy národohospodáře J. Stockého byl 19. května 1925 vytvořen poválečný sbor NSJ se sídlem v Praze, jehož hlavním cílem bylo hospodářské a sociální povznesení jižních Čech. Správní území sboru zahrnovalo 25 politických okresů, z nich jedním byl i Český Krumlov. V čele spolku stál poslanec za agrární stranu Rudolf Beran. Sbor vydržel fungovat až do roku 1941. Jiří DVORÁK, *K problematice vzniku, vývoje a zániku Národohospodářského sboru jihočeského (1925 – 1941)*, Jihočeský sborník historický (dále jen JSH) 1994, s. 132 – 149.

¹¹ Český spolek působící v letech 1884–1939. Byl založen jako protiváha německým spolkům, zaměřených na poněmčování národnostně smíšených oblastí. Národní jednotu pošumavskou podporovala české obyvatelstvo jihočeského pohraničí kulturními, politickými i hospodářskými akcemi.

¹² Doc. Jan Stocký se narodil 16. ledna 1897 v Březnici, své vzdělání získal na Vysokém učení technickém v Praze v oboru kulturního inženýrství v období let 1914 – 1919. V době let 1921 – 1941 se stal generálním tajemníkem NSJ s právem provádět vlastní zákroky a intervence pro potřeby sboru. Z jeho ruky vznikla celá řada prací, přibližujících nám dobové projekty. Nejvíce informací viz: Jiří Dvořák *K činnosti kancléře Národohospodářského sboru jihočeského a jejího generálního tajemníka Jana Stockého*, in: JSH 66 - 67, 1997 - 1998, s. 77 – 93; TÝŽ, *Jan Stocký a Vysoká škola speciálních nauk Českého vysokého učení technického Praha v letech 1945-1949*. In: *Věda v Československu v letech 1945-1953*, Praha 1999, s. 87-96. TÝŽ, *Jan Stocký - agrárnícký zemědělský odborník*, in: *Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století*, Studie Slovákckého muzea, Uherské Hradiště 2000, s. 193 – 200.

opět jak a kým probíhala elektrifikace tohoto okresu? Jaký vliv na to mělo JČE a proč určitá část tohoto regionu byla propojena s touto sítí až kolem padesátých let? Otázka vlivu NSJ v této práci nebyla příliš reflektována, ale i přesto se na ní musíme zeptat. Opět jako v bakalářské práci byla snaha o sledování každodennosti a to hlavně při tvorbě elektráren. Proto hlavní otázka byla, jak a proč se lidé snažili bránit připojování na elektrickou síť? Jak probíhala samotná stavba elektrárny a zda se to obešlo vždy bez problémů? Na většinu těchto otázek se pokusíme najít odpověď v řádkách níže. Cestou však narazíme na řadu dalších otázek, které zde nebyly zmíněny.

III. ÚVAHA K ZAMYŠLENÍ

Elektrina...Dnes si téměř nikdo z nás nedokážeme představit žít bez této síly, která nám v každodenním životě ulehčuje téměř všechno, na co si jen pomyslíme. Bez elektřiny nejsem dnes schopni dodávat do domácností vodu, plyn, uvařit si, zahřát se, dostat se do práce... Každý z nás co toto budou číst, si dokážeme představit celou řadu dalších věcí, které jsou s elektřinou spojené, ale to nemá smysl zde vypisovat. Tato „závislost“ západní civilizace je patrná po celé 20. století, kdy většina moderního světa tuto sílu přijala jako jeden ze základních cílů své politiky a dát ji všem lidem bez rozdílu pohlaví, barvy pleti a náboženského vyznání.

Na tento trend 20. století by velká řada lidí mohla tvrdit to, že státy a jednotlivé země účelně donutily, pod rouškou a hesly „ Pro všeobecné dobro“, dostat lidi do nové fáze „otroctví“. Ptáte se proč otroctví? Podle mého názoru dnešní člověk moderního světa není schopný bez elektřiny dále existovat, vždyť dnes je díky ní vše tak jednoduché, tak proč by si člověk měl zajímat tím, jak žít bez ní. Přesto však, abych nebyl až příliš kritický k dnešnímu lidstvu, najdou se mezi lidmi i tací, kteří si postupně začínají uvědomovat potřebu znovu se sžít s přírodou. Zde mluvím třeba o hnutí tzv. Amišů,¹³ nebo nejrůznější ekologické organizace snažící se postupnou osvětou naučit a přivést lidi zpět k přírodě, zde například v Čechách je to Hnutí Brontosaurus¹⁴ a celá řada dalších organizací po celém světě.

Pozastavme se malou úvahou zde nad tím, co by se stalo, kdybychom ze dne na den přišli o tuto sílu? Podle mého názoru, by velká část moderního světa upadla do chaosu. Lidé by z nedostatku zdrojů začali mezi sebou bojovat o to, co by zbylo. Rozhodně si nemyslím, že by se s touto situací lidé smířili a situace by byla dosti napjatá. Nejklidnější situace by byla v oblastech dnešního třetího světa, kde s touto energií příliš lidé nepřicházejí do kontaktu a nejsou tudíž na ní tolik vázáni jako zbytek světa. Stejná situace nastala, když v sedmdesátých letech nastala ropná krize a lidé se začali potýkat s nedostatkem a vznikala celá řada nepokojů jen kvůli malému zdražení její ceny. Proto

¹³ Jedná se o náboženskou křesťanskou sektu, která má nejvíce členů v USA a Kanadě, tato organizace se dobrovolně vzdala všech výtobytků moderní civilizace a žijí tak jak se žilo zhruba před 150 lety. Elektronika a další vymoženosti moderní společnosti jsou v jejich organizaci přísně zakázány.

¹⁴ organizace založená roku 1974 jako neziskové občanské sdružení. Hlavní myšlenkou je pomoc přírodě, naučit lidi zodpovědnosti, poučovat o ekologických problémech a hledání možností jejich řešení a opravování historických objektů. Více na <http://www.brontosaurus.cz/>.

věřím, že kdybychom lidstvu vzali nyní elektřinu, nic by již nebylo takové, jaké je to teď. Otázkou je, zda by situace nebyla mnohem lepší?

IV. ČLOVĚK A ENERGIE

Pojďme se teď malým exkurzem do minulosti podívat, kdy se lidé s elektřinou začali teprve postupně seznamovat. Tento trend si ukážeme na oblasti bývalého politického okresu Kaplice nacházejícího se v jižních Čechách přímo na hranicích s Rakouskem, kraji chudém, kde proces elektrifikace probíhal značně pomaleji než v jiných průmyslových oblastech, nebo velkých městech. Abychom však mohli pokračovat ve výkladu, musíme zde nastínit v tomto krátkém úvodu, jak lidé přišli nejprve do kontaktu s elektřinou a jak ji postupně začali ovládat, až postupně ona ovládla nás, všichni jsme na ní závislí a velké energetické koncerny jsou si toho vědomi. Již od počátku se na ní snažili vydělávat. Je jen málo zemí na světě, kde elektřina je dnes zdarma. Abychom pochopili to, proč je elektřina v dnešních očích, tak velice důležitou, musíme se podívat trochu do hloubky na to, jaké zdroje energie člověk využíval před elektřinou.

Jako první sílu, kterou člověk byl schopen ovládnout, byl oheň, který začal člověku sloužit zhruba někdy před 800 000 lety, od té doby ho využívá dodnes. Největším úspěchem na poli využívání ohně bylo objevení parního stroje v 18. století, který vynalezl, nebo respektive upravil James Watt roku 1765.¹⁵ Tento vynález ovlivnil celé následující století a dal mu název „*Století páry*“.

Dalším důležitým zdrojem energie byla síla vody. S jejím využíváním se setkáváme již u starověké civilizace v Mezopotámii, která ji jako první začala využívat ve velkém. Vodní síla se využívala v celé řadě provozoven, jakými byly například pily, hamry, přádelny, tkalcovny, vodárny pitné vody, čerpadla v dolech, čistírny, brusírny skla, papírny a v neposlední řadě hlavně mlýny, které následně z velké části byly v průběhu 20. století předělány na vodní elektrárny a stály u zrodu postupné elektrifikace celé země. V poslední řadě síla vody sloužila k dopravním účelům, nejen lodím, ale také k transportu dříví, jak ve formě palivového dříví, tak několik desítek metrů dlouhých vorů, které se nacházely téměř na každé velké řece. Tyto vory se nesmazatelně zapsaly do tváře našeho regionu.¹⁶

¹⁵ James Watt se narodil 19. ledna 1736 a zemřel 19. srpna 1819, byl to skotský vynálezce, fyzik a mechanik, který objevil zákonitosti fungování páry, díky tomu mohla v Anglii propuknout v plném proudu průmyslová revoluce.

¹⁶ VÍCE: Václav ZUMR, *Vznik voroplavby na knížecích schwarzenberských statcích*, in: Jihočeská technická práce, Sborník SIA 1938 (ed. Miloš VONDRUŠKA), České Budějovice 1938, (dále Sborník SIA 1938), s. 214 – 221; Emanuel CHALUPNÝ, *Vltava*, Praha 1914; Svatava ŠTEINEROVÁ, *Bibliografie dějin čsl. vodní dopravy a vodního hospodářství*, Rozpravy národního technického muzea 11, Praha 1964; Jan ČÁKA, *Zmizelá Vltava*, Praha 1996.

Jako další byl velice využíván vítr. Ten byl často spojován s větrnými mlýny, které nejčastěji sloužily, pro mletí obilí, nebo soli, poháněly pily a odčerpávaly vody z dolů. Na našem území se objevují první mlýny až roku 1227 v zahradě strahovského kláštera, přestože tato technologie byla známa již z přelomu 1. a 2. tisíciletí našeho letopočtu.¹⁷

Konečně se dostáváme již k samotné elektrické energii. Elektřina byla známá již našim předkům v době kamenné, kteří se s ní setkávali ve formách blesků. Původně jim byly připisovány nejrůznější božské aspekty, které v průběhu následujících tisíců let byly postupně odstraňovány, až si lidé uvědomili, že tuto sílu chtějí spoutat a ovládnout. Následovala celá řada století pokusů a omylů. Největšího rozvoje se však lidstvo dočkalo až kolem roku 1800, kdy Alexandro Volta objevil zákonitosti a vynalezl tzv. Voltův článek.¹⁸ Během následujícího 19. století byly objeveny zákonitosti platící u elektromagnetických jevů a prozkoumány byly také elektrické vlastnosti látek.

Druhá polovina 19. století je spojena s nejvýznamnějšími průkopníky elektrické energie, jakými byli například Thomas Alva Edison,¹⁹ Nikola Tesla,²⁰ František Křižík,²¹ Ernst Werner von Siemens,²² Alexander Graham Bell²³ a řada dalších.

Mezi první místa, kde se lidé mohli setkávat s elektřinou, patřily vědeckotechnické výstavy pořádané v 19. století. Mezi jednu z nejdůležitějších, kdy svět mohl poprvé spatřit velkou sílu elektřiny, byla elektrotechnická výstava z roku 1891 ve Frankfurtu nad Mohanem. Na této výstavě mohli všichni sledovat přenos elektrické energie na vzdálenost 178 km trojfázovým proudem vysokého napětí z Rýna nad Mohanem do

¹⁷ Karel HRDINA – Václav Vladivoj TOMEK – Marie BLÁHOVÁ, *Pokračovatelé Kosmovi*, Praha 1974.

¹⁸ Voltův článek je tvořen zinkovou a měděnou elektrodou v elektrolytu zředěné kyseliny sírové. Jednalo se o předchůdce dnešní tužkové baterie a tudíž i první zdroj stálého elektrického proudu.

¹⁹ Thomas Alva Edison se narodil 11. února 1847 a zemřel 18. října 1931, byl to americký vynálezce a podnikatel, na jehož kontě najdeme tisíce patentů. Mezi nejvýznamnější vynálezy patří fonograf a hlavně žárovka. Byl to jeden z největších průkopníků na poli využívání elektrické energie a zastánce využívání stejnosměrného proudu. Srov. František JÍLEK, *T. A. Edison*, Praha 1995; Jill JONES, *Říše světa: Edison, Tesla, Westinghouse a závod o elektrifikaci světa*, Praha 2009 a další.

Nikola Tesla se narodil 10. července 1856 a zemřel 7. ledna 1943, byl to americký fyzik a vynálezce srbského původu. Tesla byl jednou z nejvýznamnějších osobností na poli elektrotechniky a jeho vize šly daleko do budoucnosti. Dlouhá léta vedl spor s Edisonem na téma využívání střídavého a stejnosměrného proudu, který vyhrál, jelikož střídavý proud bylo možné rozvádět na mnohem delší vzdálenosti než střídavý. Více: Marc J. SEIFER, *Nikola Tesla: vizionář - génius – čaroděj*, Praha 2007; Nikola TESLA, *Můj životopis a vynálezy*, Liberec 2012 a další.

²¹ František Křižík se narodil 8. července 1847 a zemřel 22. ledna 1941, byl to významný český technik, průmyslník a vynálezce. Mezi jeho nejvýznamnější vynálezy patřila oblouková lampa. Díky jeho přínosu se první elektrické světlo rozsvítilo v Písku roku 1887 a stál u zrodu také první české městské elektrárny v Praze roku 1888.

²² Ernst Werner von Siemens se narodil 13. prosince 1816 a zemřel 6. prosince 1892, byl to německý vynálezce a průmyslník, jeho největším vynálezem bylo dynamo a elektrické vlaky. Byl to zakladatel dodnes významné průmyslové společnosti a značky Siemens.

²³ Alexander Graham Bell se narodil 3. března 1847 a zemřel 2. srpna 1922, byl to anglický vynálezce, vědec, inženýr a inovátor. Jeho zásluhou vznikl první použitelný telefon. Více: Marie VASHAJTLOVÁ, *Alexander Graham Bell, učitel hluchoněmých a vynálezce*, Praha 1972.

Frankfurtu nad Mohanem.²⁴ Obyvatelé českých zemí se také mohli s touto silou setkat relativně brzy a to v Praze roku 1891, kdy probíhala světoznámá Zemská jubilejní výstava, na které exceloval nejvýznamnější český technik a vynálezce na poli elektřiny František Křižík, který zde prezentoval řadu svých unikátních výtvorů, jakými byla například Křižíkova oblouková lampa, světlená fontána a elektrická tramvaj aj.²⁵ Elektřina se stala nejprve kuriozitou, kterou si mohli dovolit jen ti nejbohatší a nepriviligovanější. Postupem času si vrstva podnikatelů uvědomila, že by byla dobrá investice investovat do výstavby zprvu malých elektráren, ale postupně stále do větších projektů, až si samotný stát v roce 1919 uvědomil, že elektřina je budoucností lidstva a je potřeba ji dopřát všem bez rozdílu.

Co si budeme nalhávat, podle mého názoru šlo o dopředu promyšlený tah, jak získat více peněz do soukromé či státní kasy. Možná, že mé názory jsou značně kontroverzní, ale dalo by se mluvit o nové formě otroctví, protože jak již bylo zmíněno na začátku tohoto krátkého úvodu o využívání energie, lidé si dnes již nedokážou a nechtějí představit žít život bez elektřiny.

S nadměrným využíváním elektřiny a celkové energie se objevují samozřejmě další problémy a to zejména ekologického rázu, ale tato problematika je v této práci jen okrajovou záležitostí. Díky růstu ekonomiky spojeným s využíváním nových technologií a s tím spojenou industrializací průmyslové a zemědělské výroby od 19. století ubylo dnes lidské práce a tudíž většina pracovních příležitostí v rozvinutém světě v sektoru služeb.

²⁴ Vladimír LIST: *Užití vědy technické*, Praha 1944, s. 20.

²⁵ TAMTÉŽ, s. 20 an.; Srov. Milan HLAVÁČKA, *Jubilejní výstava 1891*, Praha 1991.

V. CHARAKTERISTIKA REGIONU

Pro bližší uchopení daného tématu je nutné oblast nejprve geograficky nastínit a stručně popsat celý region a v něm tři hlavní centra této oblasti. Centrem byla samozřejmě Kaplice, dále to byla obec Vyšší Brod a Nové Hrady. Tyto tři města byla největšími městy oblasti a také byly středisky soudních okresů. Politický okres Kaplice se nacházel v jižních Čechách na hranicích s Rakouskem. Jeho hranice byly jiné, než je tomu dnes, jelikož neustále docházelo k posouvání hranic a s nimi i míry práv a kompetencí jednotlivých okresů. Pojdme se nyní podívat hlavní centra v oblasti.

a) Kaplice

Město Kaplice bylo největším městem daného politického okresu a také jeho politickým a správním centrem s největší koncentrací úřadů. Město Kaplice se nachází na pravém břehu řeky Vltavy v podhorské sníženině, kterou protéká řeka Malše, která však díky nepřístupnosti terénu nikdy nebyla využívána jako komunikační tepna. Na levém břehu zmíněné řeky se nachází město Kaplice. Zástavba města není rozšířena příliš na pravém břehu řeky Malše, jelikož na této straně se nachází vyvýšenina zvaná Suchý vrch a vysoká 591,2 m n. m.

První písemná zmínka o městě pochází z roku 1257. Město vzniklo jako důležitá tržová ves na obchodní stezce, která spojovala jižní Čechy s horními Rakousy. Město se nachází v nadmořské výšce 537 m n. m. Na východ od města se nacházejí Slepíčí hory s nejvyšší horou Kohout, který měří 870 m n. m. Směrem na západ se nacházejí hory nad Omleničkou s nejvyšším vrcholem Poluškou, měřícím 991,4 m n. m.

Přestože město bylo politickým centrem okresu od poloviny 19. století a to mu přidávalo na ekonomickém charakteru, ale co se týkalo po stránce stavební, tak se město příliš nerozšiřovalo. V roce 1911 město postihla katastrofa a velká část města vyhořela.²⁶

²⁶ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách a na Moravě a ve Slezsku*, 2. díl, H-Kole, Praha 1997, s. 786 – 791.

b) Vyšší Brod

Město vyšší Brod se nachází na pravém břehu řeky Vltavy v šumavském podhůří zhruba 22 km jižně od Českého Krumlova. Toto město od svého vzniku ve 12. století bylo důležitou zastávkou na kupecké cestě z jižních Čech do Horních Rakous, jelikož přírodní podmínky tvořené zde řekou Vltavou, vytvořily brod, na kterém město bylo založeno. První písemná zmínka pochází z roku 1259 a to pod označením Hohenfurth.²⁷ Statut města mu byl přidělen roku 1884 samotným císařem Františkem Josefem I. Jednou z nejdůležitějších výstavních činností pro město bylo vybudování elektrické dráhy Certlov – Rybník roku 1908, která propojila město s širším okolím a umožnila také rozšíření cestovního ruchu.²⁸ Od roku 1854 patřilo město pod politický okres Kaplice s expoziturou ve Vyšším Brodě. Jedním z nejvýznamnějších objektů ve městě je cisterciácké opatství u kostela Nanebevzetí panny Marie, který byl založen 1259 Vokem z Rožmberka jako rodové pohřební místo.²⁹ Město se nachází v nadmořské výšce 571 m a jedná se o nejj jižnější město v rámci celé České republiky.³⁰ Na severu od města se nachází známé poutní místo Kraví Hora, vysoká 696 m n. m.

c) Nové Hrady

Město nové hrady se nachází v Novohradských horách poblíž hranic s Rakouskem, zhruba 20 km severovýchodně od Kaplice a necelých 30 km jihovýchodně od Českých Budějovic. Město leží v nadmořské výšce 541 m n. m., kolem města protéká řeka Stropnice.³¹ Město se nachází v severovýchodním výběžku Novohradských hor, v Novohradském podhůří, které ostře přechází do Třeboňské pánve. Celé město se nachází na ostře zvládněném terénu podhůří, které vytvořila z jedné strany řeka Stropnice a ze strany druhé novohradský potok pramenící na rakouském území nad Pyhrabruckem.³² Toto místo bylo vybráno záměrně ze strategického hlediska, jelikož na

²⁷ Ladislav ENSLÉN, *Město Vyšší Brod*, in: sborník SIA 1938, s. 152 an.

²⁸ O této dráze bude mluveno dále. Cestovní ruch byl důležitý pro život města již od třicátých let, kdy se uvádí, že město navštívilo za rok 1937 zhruba 2 500 turistů, ve městě se již tehdy nacházely 2 hotely, které měly poskytnout ubytovací kapacity právě pro tyto turisty. Dnes do Vyššího Brodu proudí tisíce turistů za návštěvou samotného kláštera a také kvůli sjíždění řeky Vltavy, jelikož odtud začíná nejdelší možný sjezd této řeky. Dříve nejvíce využívanými řekami byla Lužnice a Otava, protože Vltava byla často zanesená vodou vytékající z průmyslových podniků.

²⁹ Jiří ČERNÝ: *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2006.

³⁰ K. KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku / 8. díl V-Ž*, Praha 2011, s. 511.

³¹ Jedná se o jeden z nejvýznamnějších pravostranných přítoků řeky Malše, její délka je 54 km. Řeka pramení na hranicích České republiky a Rakouska, na svahu hory Vysoké v nadmořské výšce 780 m n. m.

³² Rakouská obec na hraních blízkosti Nových Hradů.

jihozápadě se rozprostírá jižní část těžce prostupných Novohradských hor a na východě od města se dříve nacházely rozlehlé bažiny a lesy Třeboňské pánve.³³

První písemná zmínka o městě pochází z roku 1279, kde město, respektive majitel hadu je nazýván Hogyrius de Gretzen.³⁴ Prvním obyvatelem hradu byl pan Ojír z Nových Hradů s manželkou Kunhutou, rozenou z Kuenringu. Od roku 1359 do 1611 s přestávkami město patřilo do rožmberského dominia. Následně až do roku 1946 bylo město v držení rodině Buqoyů.³⁵

Ze zajímavostí stojí za zmínku hrad a zámecká rezidence v centru města, dále rozsáhlý anglický park, nazývaný Terezino údolí, který byl vybudován roku 1756 a je zároveň jedním z nejstarších architektonicky řešených krajinných celků v Čechách.³⁶

Nové Hrady byly v době Rakouska-Uherska jedním z nejvíce zanedbaných okresů jižních Čech. Byl to okres, který postrádal jakýkoliv průmysl a obydlý byl převážně maloročníky, malými živnostníky a lesními a zemědělskými dělníky. Nejlepší doba pro samotné město byla v době, kdy ještě neexistovala státní úprava a politický okres Kaplice, kdy ve městě sídlil úřad patrimoniálních úředníků. Zajímavé bylo to, že město bylo sídlem politické správy dříve než Kaplice, která se stala centrem až roku 1868.

³³ K. KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku /4. díl MI-Pan*, s. 391.

³⁴ TAMTÉŽ, s. 387.

³⁵ Buqoyové jsou starým francouzským šlechtickým rodem pocházející z oblasti Artois, jako první do Čech přišel Karel Bonaventura Buquoy v 17. století. Největšího významu v Čechách začali mít od 18. století. Roku 1906 patřilo rodu hrabat Buquoy panství Nové Hrady, Rožmberk a Přisečnice o velikosti 25 278 ha, z toho 20 842 ha lesů, a dále panství Hauenstein o velikosti 2 584 ha, z toho 2 255 ha lesů. Byl to jeden z nejbohatších rodů na jihu Čech. V době první republiky byl hrabě Buqoy silně pro německy založený a podporoval nacizmus.

³⁶ Antonín CECHNER, *Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese kaplickém*, Praha 1920.

VI. HISTORICKO-DEMOGRAFICKÁ ANALÝZA POLITICKÉHO OKRESU KAPLICE

Cílem této části celé práce je podání přehledu o vývoji obyvatelstva tohoto okresu v přesně vymezeném období let 1900 – 1950. Tyto léta byla vybrána záměrně, aby byl nastíněn vývoj na od konce 19. století s přesahem do století následujícího. Důležitou problematikou tohoto regionu a celých jižních Čech byla otázka migrací a problematika depopulačního rázu. Tato práce by tedy měla ukázat, v jak velkém rozsahu tato problematika zde proběhla, o tomto tématu velice dobře hovoří studie Jaromíra Korčáka, *Vylidňování jižních Čech: studie demografická* z roku 1929, která byla velkou pomocí při tvoření této dílčí studie. Nedílnou součástí práce bude také vývoj počtu domů za stejné období.

Důležitou otázkou byla i volba vhodných územních celků, v tomto okamžiku se nám ukázal první problém tohoto úkolu. Vybrání hlavních center práce bylo jednoduché, protože jimi byly ty tři největší města v oblasti a to Kaplice, Vyšší Brod a Nové Hrady. Avšak v rámci nejrůznějších správních reforem jednotlivé obce těchto soudních okresů se postupně přesouvaly z jednoho katastrálního území do druhého. Proto, když srovnáme Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850 – 1970 a Historický lexikon obcí České Republiky 1869 – 2005 docházíme k výsledku, že přestože obě tyto práce vycházejí ze stejných zdrojů, uvádějí rozdílná data, kvůli přepočtu na územní strukturu dané doby. Proto bylo důležité vybrat správné obce náležející do tohoto výzkumu. Dalším důležitým pramenem této práce byly sčítání lidí provedené v letech 1900, 1910, 1920 a 1930 a jejich výsledky jsou uvedené ve Statistických lexikonech obcí za jednotlivé roky.

Pro úplnost bychom se měli v krátkém exkurzu podívat na vývoj sčítání obyvatelstva, která ve své práci používáme. V této práci využíváme data od roku 1880, tedy od druhého oficiálního správného sčítání obyvatelstva Rakouska-Uherska. Zvláštností tohoto sčítání bylo to, že již zde byla kolonka týkající se obcovací řeči, jejímž prostřednictvím se nepřímo mapovala etnická skladba obyvatelstva.³⁷ Od roku 1869 tedy začalo přesné sledování obyvatelstva, hlavním cílem bylo zjištění aktuálního stavu obyvatelstva, vysledovat směry migrací, podchycení strukturálních změn ve společnosti a také národnostní skladba. První sčítání nové Československé republiky

³⁷ Podle publikovaného „Poučení k vyplňování sčítacího listu“ byla obcovací řeč definována jako „řeč“, kterou užívá osoba v běžném styku. Srov. Božena PITTRONOVÁ, *Otázka národnosti v rakouských statistikách (1880 – 1910)*, in: Slezský sborník, 1970, 68 s. 247 – 257.

proběhlo podle zákona 256/1920 Sb. se uskutečnilo až 15. února 1921, nejdůležitější součástí tohoto sčítání byla snaha zjistit národnost obyvatelstva, což mělo potvrdit vznik samostatné republiky. Nejbohatší sčítání pro výzkum před druhou světovou válkou bylo sčítání lidu, které proběhlo na základě vládního nařízení ze dne 26. června 1930 č. 86 Sb. z. a n. Toto druhé sčítání v Československé republice mělo zachytit všechny osoby přítomné z 1. na 2. prosince na území republiky. Sčítání obyvatelstva prováděli sčítací komisaři a revizoři jmenovaní příslušným okresním úřadem.³⁸ Následující sčítání mělo proběhnout v roce 1940, ale druhá světová válka tomu zabránila, a tak další sčítání proběhlo až v letech 1946/1947, kdy šlo o obdobné důvody zjišťování počtu obyvatel a také jako podklad pro přípravu národního důchodového pojištění.

a) Charakteristika regionu a vývoj okresu

Abychom lépe porozuměli těm několik ukazatelům o demografickém stavu oblasti, které zde chci uvést, je nezbytné podat alespoň v základních rysech obraz hospodářsko-sociální situace politického regionu v první polovině 20. století.

Politický okres Kaplice měl, v první polovině 20. století, odlišnou rozlohu než má dnešní okres Kaplice. Řada obcí bývalého okresu byla přerazena do jiných okresů, nebo byla opuštěna či zničena v důsledku druhé světové války a následného nuceného vystěhování německého obyvatelstva.

Proto v tomto okamžiku je nutné ve stručnosti nastínit základní charakteristiku regionu. Politický okres Kaplice vznikl podle správní reformy v roce 1850, která odstranila patrimoniální systém a nahradila feudální správní systém státními úřady.³⁹ Nejprve vzniklo okresní hejtmanství s platností od 1. února 1850, aby došlo k uvolnění pravomocí, vznikly roku 1855 okresní úřady, jejichž obvod působnosti byl totožný s územím soudních okresů. Roku 1921 bylo okresní hejtmanství nahrazeno okresní správou politickou, ale jen podle názvu, pravomoci zůstaly totožné jako v době předcházející. Další změna proběhla roku 1928, kdy okresní hejtmanství bylo zrušeno a nahrazeno to bylo okresním úřadem.

³⁸ Srov. Věra HELEŠICOVÁ – Pavla HORSKÁ, *K otázce struktury městské domácnosti na počátku 20. Století*, Historická demografie 8, Praha 1983, s. 113 an.

³⁹ Byly vytvořeny soudní okresy s pravomocí na svou oblast a nad nimi jako odvolací distance fungovaly politické okresy.

Politický okres Kaplice byl vytvořen na území soudních okresu Kaplice, Nové Hrady Vyšší Brod.⁴⁰ Dohromady tyto okresy měly rozlohu 471,75 Km² a tato rozloha zůstala téměř beze změny a do okupace roku 1938. Do tohoto okresu patřilo 97 katastrálních obcí (63 místních obcí) s 49 236 obyvateli až na výjimky téměř německé národnosti.

Okres se nacházel v nejjihnějším cípu dnešní České republiky a jednalo se o oblast převážně hornatou a lesnatou. Tyto geografické podmínky zapříčinily to, že v oblasti se nepříliš vyvinula průmyslová základna, která by přitahovala pozornost lidí ke koncentraci nových sil, proto se v této části Čech se setkáváme s obrovským problémem 20. století a to s postupným vylidňováním oblasti a celých Jižních Čech.⁴¹

Pro lesnatou a převážně hornatou oblast se jako hlavní zdroj obživy stalo zemědělství, lesnictví a sklářství a později papírenský průmysl. Sklářský průmysl byl v této oblasti zastoupený již od nepaměti, ale ke konci 19. století začalo k postupnému upadání tohoto odvětví a poslední sklárny zanikly na počátku 20. století. Tento úpadek průmysl neměl příznivý vliv na demografický vývoj okresu. Dalším krizovým momentem byl vznik Československé republiky a s tím i ztráta odbytišť výrobků. Přestože jedna třetina území byla lesnatá a velká část hornatá a kraj byl převážně zemědělský s málo úrodnou půdou.

Průmysl v této oblasti zastoupen byl vždy jen minimálně, to bylo zapříčiněné hlavně geografickou polohou regionu a velkou vzdáleností k zdrojům nerostných surovin potřebných k rozvoji průmyslové základny. Jen oblast Novohradských hor byla bohatá na křemičité písky, které sloužily ve sklárnách, jak bylo zmíněno výše.

Největším průmyslovým podnikem a oblastí s největší koncentrací nového obyvatelstva byla oblast města Loučovice. V tomto městě roku 1886 byla postavena továrna sloužící jako závod na zpracování celulózy a posléze také jako výroba papíru s názvem Vltavský mlýn bratří Poráků, který začal papír vyrábět až roku 1897. Tento podnik využil přírodního bohatství oblasti a stal se ikonou podnikání v této oblasti, obdobně jako Spirova továrna u Českého Krumlova.

⁴⁰ Města Frymburk a Rožmberk nad Vltavou, také žádala o vytvoření soudních okresů v jejich pravomoci, ale této žádosti nebylo vyhověno.

⁴¹ V pramenech a dobové literatuře se tomuto problému říkalo „Otázka jihočeská“, nebo „Populační problém“. Srov. Antonín BOHÁČ, *Populační problém*, Praha 1914; TÝŽ: *Náš populační problém a česká statistika*, Praha 1929.

b) Vývoj obyvatelstva

Počet obyvatelstva je určován základními činiteli, a to mortalitou a natalitou. V případě, že převládá první činitel, sledujeme postupné přibývání obyvatelstva, v případě opačném nám však obyvatelstvo ubývá. Vedle toho se nám objevuje možnost ještě třetí, a to jsou migrace. Migrace máme několika typů a to individuální, nebo hromadné. Častým motivem migrací jsou vidiny lepšího života v jiném místě, přelidnění, nemožnost se profesně uplatnit v oblasti původů, náboženské důvody či, z důvodů nejrůznějších katastrof (válek, epidemií, hladomorů aj.).

Většinou je stěhování obyvatelstva vyvoláno jeho relativním přelidněním. K tomuto stavu dochází, když území neposkytuje svému obyvatelstvu dost zaměstnání a výdělku. Jelikož naše zkoumaná oblast byla převážně zemědělského charakteru, možnost uplatnit se zde byla minimální, jelikož v zemědělství nebyla tak velká potřeba lidí jako v oblastech koncentrace průmyslu.

Určit celkový počet obyvatelstva nebylo tak jednoduché, jak se původně zdálo. Přestože máme k dispozici celou škálu dat udávající počty obyvatelstva, vždy udávají čísla odlišná, a to z důvodů nejrůznějších územních změn proběhnutých v průběhu 20. století. Díky tomu jsme nemohli vzít do ruky jen nejnovější statistická data uváděna na portále Českého statistického úřadu, ale museli jsme je nejrůzněji porovnávat s jinými údaji. Protože data uváděna tam pod kolonkou Jižní Čechy a jednotlivé okresy neodpovídají dobovému stavu. Pro naši práci hlavně tedy využíváme výsledky sčítání z let 1900, 1920, 1930, 1949 a doplňujeme práci řadou dalších dat z nejrůznějších dalších statistických publikací.

c) Národnostní složení politického okresu Kaplice

Tabulka č. 1

Otázka národností kaplického okresu v přepočtu na 1000 obyvatel v období 1890 - 1930

OBOVACÍ ŘEČ									NÁRODNOST							
1890			1900			1910			1921				1930			
Čs.	Něm.	Jiný	Čs.	Něm.	Jiný	Čs.	Něm.	jiný	Čs.	Něm.	Žid	jiná	Čs	Něm.	Žid	Jiná
0,8	999,2	0	2,9	997,1	0	6,0	993,6	0,4	30,0	969,9	0	0,1	80,8	885,3	0,7	34,7
34,5	965,5	0	44,3	955,7	0	42,4	957,6	0	42,4	957,6	0	0	143,6	826	0,3	30,1
111,1	888,9	0	94,9	905,0	0,1	102,1	897,8	0,1	151,8	847,8	0,3	0,1	170,3	801,3	1,3	27,1

V následující tabulce, můžeme doložit postupné uvědomování si dvou rozdílných národností v našem sledovaném okrese. Hlavní otázka při sledování této problematiky byla, proč se počet osob hlásící k české národnosti stále zvyšoval.

V prvním řádku máme SO Vyšší Brod, dále SO Nové Hrady a v posledním SO Kaplice. Pokud se zaměříme na rok 1890, vidíme, že populace byla v soudním okrese vyšebrodském téměř homogenní a to německá, ale musíme si uvědomit, že se jednalo o řeč obcovací, tedy tu kterou dotyčná osoba hovořila v běžném styku, tudíž ne národnost. Postupně si však všimněme, že počet česky mluvících osob pozvolna stoupá. Sčítání roku 1921 provedlo zásadní změnu a tou bylo určování národností, již vidíme, že v roce 1921 to byla 0,3 procenta obyvatel české národnosti a při sčítání následujícím již to bylo 8 %.

Zaměříme-li pozornost na druhý okres novohradský, zde již počet česky mluvících osob od počátku sledovaného období byl větší a to 3,4 % a na konci období již 14,3 %. Tyto čísla dokazují, že zde již byla větší koncentrace osob česky mluvících.

Největší počet osob česky hovořících, či české národnosti najdeme v okrese kaplickém. Zde je jejich vývoj zapříčiněn velkou a stále se rozrůstající českou menšinou. Na počátku sledovaného období to bylo 11,1 % obyvatel, po té následoval postupný úbytek v období 1900 – 1921 a následně již nezastavitelný růst české národnosti do konce období, kdy zde již bylo 17,3 % Čechů.

Po shrnutí můžeme dojít k závěru, že německé obyvatelstvo oblasti bylo postupně nahrazováno a jeho počet se neustále snižoval. To nám také odpovídá na naši zprvu položenou otázku, a to, že klesání počtu obyvatel hlásící se k německé národnosti bylo

spojené s tím, že byť oficiálně to nikde nebylo uvedeno, česká menšina bylo projevováno více politických svobod než té německé. Nejrapidněji počet Němců klesl po roce 1945, kdy došlo k jeho nucenému vystěhování a oblast se následně stala výhradně jen českou, tak jako zbytek tehdejší oblasti. Otázka jiných menšin nebyla v této práci blíže zkoumána, jelikož jejich počet na danou lokalitu byl zanedbatelný, protože menšinou by zde mohla být právě česká národnost.

d) Náboženská skladba okresu

Tabulka č. 2

Otázka náboženské skladby politického okresu Kaplice v letech 1900 – 1903 v přepočtu na 1000 obyvatel

1900					1910				
Říms.	Evan.	Izrael.	jiné	Bez	řím.	evan.	Izrael.	jiné	Bez
993,7	0,7	5,6	0	0	995,0	0,7	4,2	0,1	0
993,8	0,3	5,8	0	0,1	995,0	0,3	4,6	0	0,1
997,4	0,1	2,5	0	0	995,5	0,9	3,5	0	0,1

1920						1930					
řím.	evan	čs.	isra.	jiné	Bez.	řím.	evan.	čs.	isra.	jiné	Bez
994,4	1,5	0,3	3,2	0,0	0,6	982,5	1,8	4,6	2,9	0,4	2
999,4	0,8	2,4	3,4	0,2	0,8	988,8	1,7	2,8	3	0,3	3,6
992,7	0,8	1,3	2,3	0,3	2,6	984,4	3,8	4,2	1,2	1,1	5,3

Vývoj náboženské skladby daného politického regionu ve zkoumaném období nám přináší také zajímavé výsledky. Tím nejzajímavějším, ovšem ne překvapujícím, byl postupný úpadek římskokatolického vyznání ve všech třech zkoumaných soudních okresech. Na počátku zkoumaného období téměř všude obyvatelstvo bylo katolické, doplněné malým počtem židovských skupinek. Postupně však sledujeme úbytek jak katolického vyznání, tak i židovského. Na druhé straně se nám však zvyšovalo náboženství evangelické a od roku 1920 nově vytvořené náboženství československé (Husitské). V oblasti okresu kaplického a novohradského můžeme sledovat také zajímavý vzrůst počtu osob bez vyznání.

Důležitou skutečností této tabulky je uvědomit si, že v roce 1930 ne všichni obyvatelé přítomni sčítání se vyjádřili k otázce náboženství, a tak čísla uvedená nejsou absolutní. Pokud si to shrneme, obyvatelstvo politického okresu Kaplice, bylo ve

zkoumaném období silně katolicky založené, ale postupně sledujeme zásadní snižování počtu věřících tohoto náboženského ritu a to hlavně v důsledku snižování popularity katolického náboženství a také díky vytvoření státního náboženství, které se distancovala od původního katolického, a tím pro řadu lidí ztrácelo na lukrativnosti.

e) Celkový vývoj obyvatelstva

Tabulka č. 3

Celkový počet obyvatelstva politického okresu Kaplice v období 1900 - 1930

	1900	1910	1920	1930
Celá země	6 318	6 769	6 670	
	697	548	282	
PO Kaplice	53 600	53 796	51 972	50 284
Vyšší Brod	16 855	17 349	17 060	18 435
Nové Hradky	16 970	16 318	15 949	14 332
Kaplice	19 775	20 129	18 693	17 517

Na základě těchto čísel, můžeme doložit trend, který je velice známý a to postupné vylidňování jižních Čech a tudíž i našeho okresu. Ze známých dat víme, že válečné události první světové války zapříčinily v celé zemi všeobecný hluboký pokles přirozeného přírůstku. Odloučenost pohlaví během válečných let zapříčinila všeobecné snížení porodnosti. Za války došlo i k celkovému ochromení hospodářství a s ním souvisejícímu nedostatku potravin. Tyto problémy samozřejmě vedly ke zvýšení celkové úmrtnosti. Okres Kaplice a celé jižní Čechy, však válečnými ztrátami trpěly méně než jiné oblasti Čech. Důvod snižování populace jižních Čech, tedy nebyl vývojem obyvatelstva přirozenou měnou, ale musíme dohledat jiný důvod proč tomu tak bylo? Těmi nejpatrnějšími odpověďmi na tuto otázku, co vedlo k takovému postupnému vylidňování, mohou být dvojího rázu. Buď došlo k oslabení přirozeného rozmnožování, které pak nemohlo doplnit ztráty vzniklé úmrtím, nebo šlo o ztráty způsobené odchodem obyvatelstva do oblastí s lepšími životními podmínkami, a také převážně do měst. Tento trend stěhování do měst je již od 19. století spojený s procesem industrializace. Rozvoj měst tedy nebyl způsoben přirozenou měnou, ale velkým odchodem venkovského obyvatelstva.⁴² Důsledkem byl exodus z neprosperujících oblastí, nejprve to byla stagnace obyvatelstva a posléze vylidňování chudých, převážně zemědělských a horských oblastí.⁴³ Pro kaplický okres v období 1880 – 1921 byl úbytek stěhování obyvatelstva v procentech následující: 1880/1890 – 7,0; 1891/1900 – 8,2;

⁴² Častým důvodem pro odstěhování do města byla koncentrace průmyslu a také to, že i ten nejméně zdatný člověk si tam mohl najít práci snadněji než na venkově. Spousta lidí šla z venkova do města za lepšími a modernějšími životními podmínkami, ale to již od poloviny 19. století. Nejvíce lidí ze zkoumané oblasti odcházelo do oblastí velkých rakouských měst, jakými byla Vídeň, Linec a další.

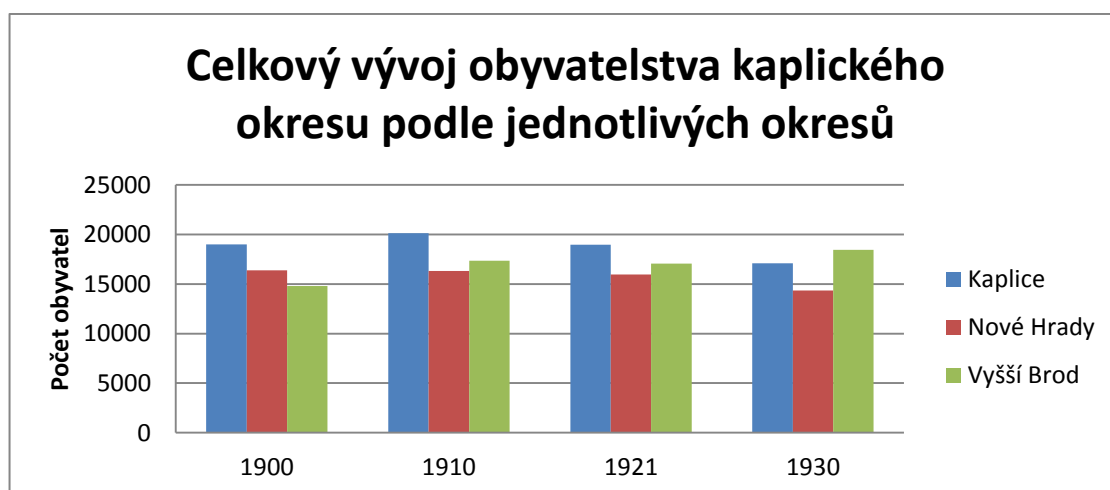
⁴³ Jana BRABENCOVÁ, *Vliv migrace na věkovou a sociální strukturu obyvatelstva města Nymburka na přelomu 19. a 20. století*, Historická demografie 15, Praha 1991, s. 99 – 121.

1901/1910 – 8,8; 1911/1920 – 9,4.⁴⁴ Velká část obyvatelstva se vystěhovala do Dolních Rakous více než do vnitrozemí. Tato skutečnost byla dána tím, že obyvatelstvo bylo převážně německého původu a v této oblasti bylo větší uplatnění než v našich podmínkách.⁴⁵

Pro názornost uvádíme tento graf, kde si můžeme shrnout získané informace z předcházející tabulky. Zde vidíme, že obyvatelstvo jednotlivých okresů od počátku sledovaného období neustále rostlo, ale válečné situace první světové války a otázka vystěhovalectví zapříčinily, že oblast se postupně začala vylidňovat, kromě soudního okresu vyšebrodského, který i přes tyto události počet svého obyvatelstva neustále zvyšoval.

Graf č. I

Celkový vývoj obyvatelstva kaplického okresu podle jednotlivých okresů

⁴⁴ J. KORČÁK, *Vylidňování ...*, s. 63an.

⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 71.

f) Okleštění politického okresu Kaplice v roce 1938

Tabulka č. 4

Území politického okresu Kaplice zabraná nacisty po roce 1938

Vyšší Brod	18 435	Hněvanov	538	Malonty	589	Děkanské Skaliny	83
Nové Hrady	14 332	Pořešín (N. Hospoda)	28	Mikulov	302	Stradov	196
Bělá	411	Hradiště	147	Mladoňov	285	Suchdol	441
Blansko	324	Soběnov (Kozí Hřbet)	5	Mostky	496	Tichá	660
Bukovsko	295	Jaroměř	239	Omlenice	527	Všeměřice	213
Certlov	331	Jenin	800	Pohoří na Šumavě	937	Zahrádka	507
Cetviny	552	Horní Kaliště	227	Dolní Příbrání	499	Zdiky	291
Čeřín	476	Kaplice	2267	Rapotice	377	Žďár	213
Dluhoště	320	Žel. st. Kaplice	22	Rožmitál na Šumavě	577	Meziříčí	366
Dolní Dvořiště	654	Ličov	281	Rychnov n. Malší	683	Celkem: Kaplice	16 059

Tato tabulka nám ukazuje rozsah zabraného území nacisty před vypuknutím druhé světové války roku 1938. Tato oblast náležela do oblasti Sudet a tudíž jako důsledek Mnichovské dohody z 30. září 1938 byla většina okresu připojena k říšské župě Oberdonau.⁴⁶ Soudní okresy Vyšší Brod a Nové Hrady byly zabráný celé a žádná vesnice nezůstala ponechána Čechům. Ohledně okresu Kaplice situace byla složitější a okres nebyl zabraný celý, jak je znázorněné výše. V tabulce jsou uvedeny počty lidí náležející do okresu v jednotlivých městech a obcích.⁴⁷

Při sledování této tabulky si můžeme všimnout, že se Němcům podařilo zabrat celé území téměř bez problému. S tím bylo spojený také exodus českého obyvatelstva, které bylo donuceno opustit své domovy a vydat se do vnitrozemí a začít budovat vše od začátku. Na druhou stranu do tohoto území přišlo také početné německé obyvatelstvo, ale přesné informace o počtu obyvatel nejsou k dohledání, buď z důvodů úmyslného zničení na konci války, nebo jejich ztráta v rámci komunistické propagandy, která následovala bezprostředně po skončení války.

⁴⁶ Srov. Zdeněk KÁRNÍK: *Malé dějiny Československa 1867 – 1939*, Praha 2008; Václav KURAL – Zdeněk RADOVANSKÝ: *Sudety pod hákovým křížem*, Ústí nad Labem, 2002; Zdeněk HAZDRA – Lukáš VLČEK a kol., *Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního symposia k 70. výročí mnichovské dohody*, Praha 2008. A celá řada dalších autorů zabývajících se tímto tématem.

⁴⁷ Data byla čerpána ze *Seznamu obcí a okresů Republiky Česko-slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku (stav ke dni 28. listopadu 1938)*, Praha 1938.

g) Stav okresu Kaplice po roce 1949

Tabulka Č. 5

Stav okresu Kaplice po vzniku Československé republiky

Kaplice	15 88	Dolní Dvořiště	386	Mladoňov	33	Stradov	112
Bělá	21	Hněvan ov	243	Mnichovice	78	Střítež	147
Běleň	86	Horní Dlohá	52	Mostky	231	Studánky	267
Benešov n. Černou	633	Horní Dvořiště	747	Netřebice	457	Suchdol	243
Besednice	80 2	Horní Jilovice	137	Omlenice	293	Svatonina Lhota	23
Blansko	23 1	Horní Kaliště	48	Ostrov	137	Sv. Ján n. Malší	296
Bolechy	13 83	Hradiště	56	Pohoří na Šumavě	190	Tichá	204
Bukovsko	90	Hrušnice	45	Pořešín	423	Valtětov	59
Certlov	18 6	Chlum	147	Přední Výtoň	183	Velešín	1015
Cetviny	143	Chodeč	207	Rapotice	49	Velký Jindřichov	24
Čeřín	56	Jaroměř	112	Reiterschlag	397	Věžovaté Pláně	132
Děkanské Skaliny	76	Jenín	97	Rožmberk n. Vlt.	348	Všeměřice	101
Dlouhá	17 4	Klení	132	Rožmitál na Šuma.	236	Vyšší Brod	1066
Dluhoště	90	Kuří	108	Ruckendorf	188	Zahrádka	151
Dolní Drkolná	88	Ličov	139	Rychnov n. Malší	241	Zdíky	107
Dolní Příbrání	46	Lužnice	174	Sedlen	199	Žďár	123
Frymburk	60 0	Malonty	246	Schönfelden	266	CELKEM 18 281	
Hartunkov	93	Meziříčí	80	Slupečná	77		
Herbertov	138	Mikulov	6	Soběnov	499		

Pomocí této tabulky můžeme vidět změnu, jakou okres prošel po skončení války. Nebyl to jen pokles celkové populace okresu, ale také ztráta některých obcí, které buď připadly do jiných okresů, nebo byly zničeny v důsledku válečných konfliktů, nebo opuštěny po hromadném exodu obyvatelstva německého původu. Mapa zaniklých obcí v pohraničí bude uvedena v závěru celé studie mezi přílohami. Řada vesnic připadla do okresu Trhové Sviny, mezi nimi byly: Buková (204), Byňov (329), Dlouhá Stropnice (260), Dobrá Voda (22), Hojná Voda (93), Hranice u Nových Hradů (254), Chlupatá Ves (154), Kamenná (116), Lhotka (92), Mýtiny (99), Nakolice (150), Nové Hrady (775), Rychnov u Nových Hradů (286) a další. Máme zde však i obec nové Věžovaté Pláně a Velešín, které do této oblasti dříve nepatřily.

ZÁVĚR STUDIE O POPULACI POLITICKÉHO OKRESU KAPLICE

Tato část celé práce sledovala hlavně na základě výsledků sčítání lidí počty obyvatel bývalého politického okresu Kaplice v první polovině 20. století. Výsledky ukazují, že od počátku století se počet obyvatel a počet domů pozvolna zvedal až do doby první světové války, kdy počet obyvatel klesl. Poté došlo k menšímu opětovnému vzrůstu počtu obyvatel, ale přesto to nestačilo k tomu, aby oblast nebyla postupně vysídlována. Toto bylo spojeno hlavně s průmyslovými podmínkami, jelikož tento hraniční okres, jak bylo výše zmíněno, nepatřil k průmyslovým zónám a i v zemědělství zde nebyla taková velká potřeba obyvatel. Tudíž největším a nejdůležitějším problémem oblasti se stálo právě vysídlování okresu a celkově celých jižních Čech.

Původním záměrem této části, bylo postihnout nejen celkového počtu obyvatelstva, ale také snaha získat informace i o povolání jednotlivých lidí, tyto informace na základě použitých pramenů a literatury bohužel nebyly dohledány. Klíčovým problémem se ukázala nemožnost bližšího používání retrospektivních lexikonů, které nereflektují dobové územní hranice a tak jejich data nemohou být více excerpována, jelikož obsahují data, která v určitém časovém úseku do tohoto okresu nepatřila.

VIII. DOPRAVNÍ INFRASTRUKURA POLITICKÉHO OKRESU KAPLICE

A) SILNICE

Silnice na jihu Čech byly z důsledků rozdílného geologického podloží, geografického reliéfu a klimatu značně diferenciovány. Naše zkoumané prostředí bylo převážně hornatého charakteru a tak, tedy výstavba silnic byla velice časově a finančně náročná. Dalším důležitým aspektem při budování nové sítě silnic, bylo nerovnoměrné prostorové rozložení obyvatelstva. Pro naši oblast v první polovině 20. století byla velice nízká hustota dopravní infrastruktury a nebyla zde vybudována žádná mezinárodní či vnitrostátní dopravní tepna.

Po vzniku ČSR bylo důležité dobudovat, či znovu zprovoznit celou řadu státních silnic, proto docházelo k velkorysým projektům ke zlepšení jejich stavu, kdy byly znovu vybudovány některé úseky, zlepšeno bylo stoupání některých z nich a také byl upraven dozor nad nimi. Co se týkalo silnic okresních, které byly ve správě jednotlivých měst, tak největším problémem se stalo, že okresy dbaly na vybudování nových silnic, které ale nebyly často napojovány na síť státních silnic.

Velká řada projektů na vybudování nové sítě silnic a dálnic měla proběhnout ve třicátých letech, ale z důsledků ekonomické krize, probíhající od roku 1929 se okres dostal do takové finanční tísně, že se slibovalo, že nebude ani peněz pro státní zaměstnance, ani na připravované projekty, které byly naplánovány. Mezi tyto projekty patřilo i obnovení 315 km silnic, které byly zničeny válkou, nebo nebyly vůbec postavené, nebo se nacházely v takovém dezolátním stavu, že se již nedaly vůbec dále používat.⁴⁸

B) ŽELEZNICE

Železniční doprava byla jednou z nejdůležitějších a také nejvíce využívaných prostředků, jak efektivně a rychle bylo možné transportovat materiál a samotné osoby z jednoho místa do druhého. S rozvojem železničního provozu byl v přímé souvislosti

⁴⁸ SOKA ČK, fond okresní úřad Kaplice, kart. 211, Úřední připomínka z 22. Dubna 1931 o žádost o zálohu na zemský příspěvek

i rozkvět lesního hospodářství a dřevařského průmyslu, dodávajícího železnicím velká množství dřevěných výhybkových dřev, pražců příčných, mostnic i provozního a dílenského řeziva. Většina hlavních železničních drah v jižních Čechách byla vybudována v období let 1868 – 1900, na které postupně navazovala síť vedlejších místních železnic. Mezi hlavní železnice v naší oblasti patřila dráha z Českých Budějovic do Horního Dvořiště vybudovaná v roce 1871, dále to byla síť z Německého Brodu do Žďáru z roku 1898. Co se týkalo místních sítí drah tak byla vybudována železnice z Německého Brodu do Prachatic z roku 1870, dále z Německého Brodu do Humpolce 1893 – 1894. Celková síť železničních drah v jižních Čechách byla dosti nesourodá a musela být také často doplňována náhradní dopravou. To se týkalo hlavně oblasti Šumavy.

Pouze v projektu zůstala dráha Nové Hrady – Německý Benešov z roku 1898 a dráha Certle – Rožmberk z roku 1904. Po vzniku ČSR byla vybudována jen elektrická dráha Certlov – Lipno, o které bude zmínka později.

Největším zdokonalením železniční dopravy na jihu Čech bylo vytvoření Jihočeské autobusové společnosti JAS, založené 1931, které ve velkém vyřešila problematiku dopravy osob do těch částí země, kde nebyly vytvořeny železnice.⁴⁹ Tudíž tyto oblasti byly poprvé zpřístupněny právě těmito autobusy. Tím, že byly tyto cesty vytvořeny, vznikla také celá řada pracovních příležitostí pro místní obyvatelstvo, které už nemuselo být tolik vázáno na místní podmínky. Ve třicátých letech zde byla hustota železniční sítě shodná s českým standardem a to 97 m na 1 km².

B. 1) ELEKTRICKÁ DRÁHA VYŠŠÍ BROD

Dovolíme si malý exkurz a podíváme se blíže na soukromou elektrickou dráhu z Vyššího Brodu do Certlova na hranicích.

S touto elektrickou dráhou jsou spojeny dvě důležité uskupení obyvatel působící v této oblasti. Jedním z nich byl Arnošt Porák⁵⁰, který se roku 1886 poprvé objevil v oblasti

⁴⁹ JAS – Jihočeské podniky pro automobilovou dopravu, společnost vznikla roku 1931 a jednalo se o jeden ze tří nejvýznamnějších československých meziměstských autobusových dopravců v období první, druhé republiky a v době protektorátu. Podnik skončil 11. října 1945 včleněním do Československé autobusové dopravy - ČSAD

⁵⁰ Arnošt Porák se narodil roku 1849 v obci Josefov u Náchoda, patřil mezi nejvýznamnější podnikatele regionu. V Českém Krumlově společně se svou rodinou vlastnili tuhové doly, následně sám od roku 1886 vybudoval tovární komplex v Loučovicích a významnou měrou se zasloužil o rozvoj zaměstnanosti

a rozhodl se zde vybudovat rozsáhlý průmyslový podnik na výrobu buničiny a posléze na výrobu papíru. Tuto oblast si vybral z důvodů toho, že ve Vyšším Brodě byl bohatý řád Cisterciáků,⁵¹ kteří měli na starost na dřevo bohaté lesy, a sami je také zpracovávali. Roku 1895 byl podnik Porákův rozšířen o stroj na výrobu papíru a následně roku 1903 došlo k rozšíření celého továrního komplexu o výrobu lepenky do Svatého Prokopa.⁵²

Neustále zvyšování výroby papíru a buničiny vedlo také k většímu odběru již výše zmíněného dřeva od mnichů z Vyššího Brodu. Z počátku se toto dřevo vozilo pomocí koňských povozů, kterých samotná továrna měla až na 90 kusů. Avšak kvůli nerentabilitě tohoto provozu domluvil se Arnošt Porák s představeným cisterciáckého řádu opatem Pamerem⁵³ na stavbu společné železnice, která by propojovala továrnu se sklady dřeva a následně by se také propojila se státní dráhou, která vedla z Českých Budějovic do Lince. Jelikož se jednalo o oblast s náročnými sklonovými poměry, ukázalo se jako výhodnější postavit elektrickou dráhu než normální.

Co se týkalo samotného tohoto plánu, tak již první návrh na stavbu elektrické dráhy vypracoval František Křížík a společně s Arnoštem Porákem podali žádost o udělení koncese k technickým pracím. Bohužel pro pány tato žádost byla 8. března 1893 zamítnuta.

Tento plán však nebyl jedinečný a i z druhé strany „hranic“ v Linci probíhaly přípravy na vytvoření železniční dráhy, která by spojovala Lince – Leonfelden – Vyšší Brod – Český Krumlov. Jim koncese byla udělena již 9. května 1902 a 15. května 1905 jim byla udělené koncese na vytvoření odbočky z Vyššího Brodu přes Loučovice k Lipenskému zdvihu. Bohužel, pro nedostatek potřebného kapitálu, tato stavba nakonec nebyla započata, a tato povolení pozbyla své platnosti.⁵⁴

Prvním krokem na stavbu této elektrické dráhy bylo postavení 1000 m dlouhé železnice mezi továrnou v Loučovicích a Svatém Prokopovi, která měla v rámci továrního komplexu usnadnit práci pro všechny členy podniku. Tento projekt byl

v regionu. srov. Jiří DVORÁK, *Těžba a zpracování jihočeské tuhy v letech první světové války*, in: J. Petráš (ed.), *Regiony a první světová válka*, České Budějovice 2001, s. 52-58. TÝŽ, *K problematice podnikatelských elit v českých zemích v oblasti těžby, zpracování a prodeje tuhy (grafitu) 19. století a v první polovině 20. století (stav a perspektivy)*, in: Jiří Štaif (ed.), *Moderní podnikatelské elity. Metody a perspektivy bádání*, Praha 2007, s. 325-335.

⁵¹ Cisterciácký řád byl založen roku 1098, tito mniši žijí podle zásad Benedikta z Nursie podle benediktýnské řehole.

⁵² Svatý Prokop byla část města Loučovice, kde Arnošt Porák nechal zbudovat další část svého továrenského komplexu.

⁵³ Brunno Josef Pammer se narodil roku 1866 v Rožmberku nad Vltavou a zemřel 1924 v Kolíně. V letech 1901 – 1924 byl opatem cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě. Byl to člověk podnikatelského ducha a zapřičinil se k zlepšení života celého města a vlastního okresu.

⁵⁴ Společnost dopravy ČSVTS, *Vyšebrodská elektrická místní dráha*, Praha 1992, s. 3 an.

dokončen již 10. února 1904 a továrna vlastnila jednu elektrickou lokomotivu a tři vagony a jednalo se především o dráhu soukromou.⁵⁵ Koncese na stavbu železnice přidělilo Ředitelství drah v Linci 12. září 1911.

S vlastní stavbou místní dráhy bylo započato až roku 1909. Pro stavbu byla založena společnost s názvem Hohefurther elektrische Lokalbahngesellschaft se sídlem ve Vyšším Brodě. Hlavními podílíky byly, jak bylo výše sděleno, opat cisterciáckého kláštera Bruno Palmer a velkopřemyslník Arnošt Porák. Na stavbu byl sehnán investiční kapitál ve výši 3 855 000 K⁵⁶ a pro celou stavbu z této částky bylo spotřebováno 3 182 669 a dráha byla dlouhá 22,7 km.⁵⁷

Těchto necelých 23 km železnice vedlo z konečné zastávky ve stanici Lipno nad Vltavou (dříve Lippnerschwebe / Lipenský zdvih) v nadmořské výšce 680 m, dále pokračovala odtud severním směrem od stanice Loučovice (dříve Kienberg – Moldaumühl). Odtud pokračovala do stanice Vyšší Brod klášter (Hohenfurth Stift), kde dále překročila řeku Vltavu po mostě 51,9 m dlouhém a na jejím pravém břehu se nacházela stanice Vyšší Brod (Hohenfurth), dále pokračovala kolem Vltavy do zastávky Hebertov (dříve Obermühl- Gerbertschlag, zároveň to bylo nejnižší místo trati 545 m n. m.), kde opustila údolí Vltavy a pokračovala strmým stoupáním do stanice Rožmberk nad Vltavou (Rosenberg a. d. Moldau). Následně odtud pokračovala přes zastávky Černý les (Rosenberg-Schwarzwald) a Jenín (Kodetschlag) až do konečné zastávky Rybník (dříve Certlov), kde se trať napojila na státní dráhu České Budějovice – Linec v nadmořské výšce 674 m.

Stavba trati probíhala relativně rychle a slavnostně byla uvedena do provozu 17. prosince 1911, ale první vlak jel po trati již 18. října 1911 z Certlova do Loučovic. Provoz na dráze řídila společnost zpočátku vlastními silami, ale už od 1. července 1912 spadala pod Ředitelství státních drah v Linci.⁵⁸

Aby samotná dráha však fungovala, musela být zde také vybudována elektrárna, která se nacházela v obci Horní Mlýn (Obermühle).

Co se týče dalšího vývoje této lokálky, tak po skončení první světové války si na ni činilo nárok nejen Československo, ale také i Rakousko. Jelikož se jednalo o sporné území, bylo nejprve zpočátku zabráno Ředitelstvím československých státních drah

⁵⁵ SOkA ČK, fond okresní úřad Kaplice, sign. č. 14 10/26, Žádost firmy Evžen Porák z 20. listopadu 1903

⁵⁶ Uvedená částka je v korunách rakouské měny, která platila před vznikem Československé republiky.

⁵⁷ Společnost dopravy ČSVTS, c. d., s. 5.

⁵⁸ TAMTÉŽ s. 10.

v Plzni. Na den svatého Mikuláše roku 1918 bylo území zabráno československým vojskem. Jako trvalou součástí našich zemí se to stalo až po podepsání Saint-germánské dohody ze dne 10. září 1919.⁵⁹ S tímto datem se také spojuje přejmenování na „Vyšebrodská místní elektrická dráha, akciová společnost ve Vyšším Brodě“ a jejím předsedou se stal jak jinak než Evžen Porák a provoz zajišťovali ČSD. Po státním převratu se státní dráhy snažily ji získat pod svou zprávu, ale jako jediná v celých Čechách zůstala v soukromém vlastnictví.⁶⁰ Ve dvacátých letech zajišťovala dráha provoz až 12 vlaků denně. Po mnichovské dohodě byla tato trať zabrána okupanty a opět správa přešla pod Ředitelství říšských drah v Linci.

C) ŘEKY A VOROPLAVBA

V jižních Čechách se řeky využívaly také k již dnes převážně zapomenutému řemeslu a tím byla voroplavba a splavování polenového dříví. Ve většině částí naší země tato činnost zanikla již v počátcích 20. století, přesto se stále našlo několik řek, kde tato plavba probíhala až do padesátých let 20. století. Mluvím zde hlavně o řece Vltavě, kde voroplavba byla nejvýznamnější, ale také na řekách Malši, Otavě, Sázavě a Lužnici, kde její vliv také nebyl zanedbatelný.

Pro názornost zde uvedeme základní princip této plavby na řece Vltavě. Horní tok Vltavy umožňoval plavbu polenového dříví směrem do Loučovic, kde byla velká papírna, která část dříví zpracovala a další část se převážela do Vyššího Brodu, kde se již svazovaly vory a odtud se splavovalo dále. Jednotlivé kmeny dříví se svázaly dohromady a tak se vytvořily několik desítek metrů dlouhé plavidla, zvané vory. Tyto vory se skládaly převážně z dvou částí, které byly k sobě svázány až na délku 125 m. Šířka jednotlivých kmenů stromů byla dána normami a to na půl metru. Průměrně se pomocí jednoho voru převezlo zhruba 200 m³ kulatiny. Na jednotlivé vory se následně ještě přidával další materiál, často ve formě dalšího palivového dříví, kožešin, soli, v pozdějších dobách grafitu. Využívání této formy dopravy materiálu bylo velice efektivní, protože bylo to levnější než pomocí železnice.⁶¹

⁵⁹ Saint-Germánská smlouva byla jednou z mírových smluv po skončení první světové války, jejímž hlavním cílem bylo právně zakotvit rozpad Rakouska-Uherska a vznik nových legitimních států na jeho bývalém území.

⁶⁰ František JERHOT, *Jihočeské železnice*, in: Sborník SIA 1938, s. 159 – 163.

⁶¹ V. ZUMR, *O vzniku...* in: Sborník SIA 1938, s. 216 an.

Z počátku tyto plavidla nesloužily jen primárně k transportu dříví, ale jejich hlavní funkcí byla doprava soli do obchodních středisek v Čechách, jelikož české země nikdy nebyly příliš bohaté na naleziště soli a tak se tato surovina musela nejprve dovážet z Bavor přes České Žleby po Zlaté stezce⁶² do Prachatic.⁶³ Následně při nástupu Habsburků na český trůn byla tato cesta zakázána a sůl se dopravovala ze Salcburku lodí po Travenském jezeře⁶⁴ a odtud na řeku Dunaj až do Lince, odkud se následně pomocí povozů tažených koňmi, později pomocí koněspřežky,⁶⁵ dopravovala do Českých Budějovic, které byly tenkrát centrem pro obchod a rozdělování soli pro celé české království.

V letech 1547 – 1550 proběhla úprava vodního toku Vltavy a bylo vytvořeno 33 vodních propustí, kterým se dodnes říká šlajсны a 28. září 1550 po prvé se splavilo první plavidlo z Českých Budějovic do Prahy.⁶⁶ Největšího rozkvětu zažila voroplavba na Vltavě ve spojení se jménem Vojtěcha Lanny, který roku 1828 začal obchodovat se solí a stavebním a loďařským materiálem. Lanna dopravoval své zboží ze Šumavy, přes Prahu až do Saska.

Tok Vltavy byl v jeho režii upraven na následující úseky:

- I. Vyšší Brod – Český Krumlov – 35 km
- II. Český Krumlov – České Budějovice – 43 km
- III. České Budějovice – Hluboká nad Vltavou – 11 km
- IV. Hluboká nad Vltavou – Praha – 179 km

CELKOVÁ VZDÁLENOST = 268 km

V každém konečném místě úseku byly vytvořeny loděnice, které sloužily na úpravu jednotlivých lodí a případně k odpočinku vorařů. K dopravě pramenů při normálním stavu vody bylo potřeba na celou plavbu asi „pouhých“ 70 hodin.⁶⁷

⁶² Označení Zlatá stezka znamená systém středověkých obchodních cest, které překračovaly šumavské lesy a propojovaly zemi s oblastí Podunají.

⁶³ V. ZUMR, *O vzniku ...* s. 214 – 217.

⁶⁴ Travenské jezero – Traunsee, je jezero v Rakousku, které se nachází v Solné komoře v nadmořské výšce 422 m. n. m., je veliké zhruba 24,5 km² a hluboké je až 191 m.

⁶⁵ Koněspřežná dráha z Českých Budějovic do Lince byla nejstarší železniční dráha na evropském kontinentě, jejíž délka byla přes 120,8 km. Tato dráha byla vybudována v letech 1825 – 1832 a autorem projektu byl prof. PhDr. František Josef Gerstner. Byla to první mezinárodní dráha svého původu v Evropě. Srov. Johann BRUNNER – Ivo HAJN, *Lexikon koněspřežných železnic*, České Budějovice 2007.

⁶⁶ V. ZUMR, c. d. s. 214.

⁶⁷ Z Vyššího Brodu do Českého Krumlova 12 hodin; z Českého Krumlov do Českých Budějovic 13 hodin; z Českých Budějovic do Hluboké nad Vltavou 5 hodin; z Hluboké nad Vltavou do Prahy 40 hodin. Rychlost unášeného trámu byla různá podle průtoku vody, průměrná rychlost byla 3 až 6 km za hodinu.

Podobná situace probíhala i na řece Malši. Tato řeka však nikdy neměla takového množství, aby se to dalo srovnávat s Vltavou, přesto i zde první zmínka o voroplavbě pochází z roku 1783. Tato řeka se odjakživa potýkala s problémem nedostatku vody, nebo s nadměrným nadbytkem po bouřkách, kdy se voda řeky zvedala nad standardní stav. Tohoto problému bylo zbaveno tím, že se na horních tocích vybudovaly umělé nádrže, které měly nahromadit vodu, která se v době splavování dříví vypouštěla, aby byl zajištěn minimální stav vody na splavování vorů a polínkového dříví. Největším problémem bylo neustále upravování břehů kolem toku, což bylo za prvé fyzicky namáhavé, za druhé finančně náročné, přesto tyto akce přispívaly k snižování nezaměstnanosti celého okresu.⁶⁸

⁶⁸ Ladislav FRÖSSL, *Řeka Malše*, in Sborník SIA 1938, s. 219.

VIII. POČÁTKY ELEKTRIFIKACE POLITICKÉHO OKRESU KAPLICE

Nejprve je důležité si zpočátku objasnit terminologii, která bude následně zde využívána. V celé práci bude využíván termín elektrifikace, přestože v dobových pramenech jsou pojmy elektrisace a elektrizace. Tyto termíny však neznamenalý to, jak se na tento proces nahlíží dnes. Ve stručnosti proces elektrifikace znamená zavádění elektrické energie do nejrůznějších oblastí lidského života. V prvním procesu zavádění elektřiny bylo její využití primárně zaměřeno na provoz celé řady motorových strojů a tedy hlavně v oblasti průmyslu.

Hlavní využití pro širší veřejnost zpočátku bylo hlavně k osvětlování ulic novými lampami, které poskytovaly více světla než předchozí plynové, které často osvětlovaly jen bezprostřední okolí lampy. Následně se započalo se zaváděním elektřiny do domácností, opět primárně na osvětlování a následně pro chod nejprve jednodušších a následně stále složitějších strojů. Technický a ekonomický pokrok přispěl k mimořádnému významu elektrifikace a zabezpečení maximální mechanizace všech pracovně namáhavých procesů. Také to přispělo rozvoji a uspokojení bytových potřeb obyvatelstva a sloužila k vylepšení celé plejády kulturních akcí.⁶⁹

Zavedením elektřiny a její schopnost dálkového přenosu pomohla tomu, že v jižních Čechách zůstal zachován, alespoň nějaký průmysl, protože elektřina nebyla vázaná na danou lokaci, jako tomu bylo například v případě vodních toků, nebo zdrojů nejrůznějších surovin sloužící pro pohon strojů.⁷⁰

Jižní Čechy byly vždy a jsou uváděné mezi kraje v celé naší zemi jako oblast se zaostalým výrobním hospodářstvím, díky čemuž se hlavně v pohraničních oblastech rozšířil převážně drobný domácí průmysl, který v některých oblastech byl jedinou možností obživy. Bohaté lesy však na druhou stranu slibovaly prosperitu těm odvětvím, které jich mohly využít. Mezi tyto odvětví patřilo převážně sklářství a železářství, které však na konci 19. století začalo postupně být nahrazováno papírnami. Jižní Čechy nikdy v minulosti nebyly bohaté na surovinové zdroje, které se nacházejí v jiných částech naší země a proto se zde jako stěžejní způsob výroby elektrické energie ukázalo využívání

⁶⁹ SBORNÍK REFERÁTŮ CELOSTÁTNÍHO SEMINÁŘE „Funkce elektřiny v životní úrovni obyvatelstva“ Gotwaldov 1968, s. 5 an.

⁷⁰ Eugen THEIMER, *Elektrisace jižních Čech*, in: sborník SIA 1938, s. 192.

vodních sil, na které je tato oblast na druhou stranu bohatá dosti. Tyto nedostatky v surovinové základně zapříčinily to, že se zde rozšířil průmysl dřevozpracující, který na svůj chod vázal většinu vodních sil a využíval přirozeného bohatství šumavských lesů.⁷¹ Díky velkému množství řek v oblasti, byly tyto vodní síly využívány na celou řadu mlýnů, pil a hamrů, které v pozdějších dobách byly postupně předělávány na soukromé elektrárny. Následně se začaly budovat velké městské podniky, které měly tuto sílu poskytnout všem bez rozdílu, jen pod podmínkou nějaké počáteční investice ze strany odběratelů.

Největší nevýhodou vodních toků jižních Čech byl jejich proměnlivý přítok. Tento problém se stal velice aktuální ve 30. letech 20. století, v době obrovských such a ekonomické krize. O tomto problému se konečně také začalo hovořit na úředních místech, kdy se uvažovalo o vytvoření vodních nádrží, na místech, kde byla potřeba, které by pomohly akumulovat vodní síly, aby na řekách mohla být vybudována síť vodních elektráren.⁷² Pro vybudování těchto akumulátorů nebyla jen energetika, ale také jiná odvětví vodního hospodářství, jakými byly otázky zavlažování, vodní doprava, zásobování měst pitnou a užitkovou vodou a v neposlední řadě také otázka hygieny. Již zde bylo nastíněno, že by energetický průmysl nikdy nebyl schopný toto vše vybudovat jen na své náklady.

Největším problémem výstavby vodních elektráren byla jejich velká finanční nákladnost. Finančně výhodnější se jevílo budovat elektrárny kalorické, které mohly využívat místní zdroje surovin a často také byly poháněny ještě naftovým motorem. Tento typ elektráren byl nejlacinější a často se s ním setkáváme v počátcích elektrifikace větších či menších měst, které nebyly v bezprostřední blízkosti vodních toků, které by byly schopné zásobovat celé město.⁷³

S rozvojem elektrické rozvodné sítě šlo ruku v ruce zavádění telefonní linky, protože všechny rozvodny a klíčová místa elektrifikační soustavy musely být propojeny, kvůli bezpečnosti, kdyby došlo k nějaké poruše. Telefonní vedení stejně bylo vedeno po drátech vysokého napětí, tak zavádění telefonů probíhalo současně se zaváděním elektřiny.

⁷¹ Milan KRÝDL, Lubomír SVOBODA, *K některým nezbytným předpokladům vývoje průmyslu na jihu Čech po první světové válce*, České Budějovice 1982, s. 33.

⁷² Například se jednalo o první návrhy na vybudování vltavských kaskád a jiných dalších nádrží; E. THEIMER, *Elektrisace ...* s. 192.

⁷³ Srov. elektrárna Mydlovary, která byla největší kalorickou elektrárnou v oblasti JČE.

a) Státní zájem o budování elektrifikační sítě

Před vznikem celostátního rozvodního systému byla výroba, spotřeba a rozvod elektřiny velice rozmanité a to převážně podle povahy kraje, způsobu obživy a zámožnosti obyvatelstva. Tato produkce byla dříve pouze v rukou monopolistických svazů, které vznikly ještě za doby Rakouska-Uherska.⁷⁴

Po vzniku první československé republiky 28. října 1918 si stát také začal uvědomovat sílu a možné důsledky v oboru elektrifikace země. Kritériem posuzování civilizační úrovně té či oné země se stal stupeň elektrifikace, což mělo za následek energetickou revoluci.⁷⁵ Nejvíce elektrifikaci pomohl předpis o povinnosti osvětlovat ulice měst, jelikož petrolejové osvětlení bylo nedostatečné a často téměř ani neosvětlovalo tolik, kolik bylo potřeba. Na druhou stranu plynové osvětlení osvětlovalo velice, ale bylo zase příliš finančně nákladné a tak tedy elektřina, která se rozváděla poměrně rychle, se ukázala jasnou volbou.

Aby tato elektrifikace byla uzákoněna, vznikl roku 1919 zákon č. 438 „*O státní podpoře při zahájení soustavné elektrifikace.*“ Tento zákon vytvořil právní základ pro hospodárné a systematické využití domácích zdrojů, jakými byly vodní síly, ložiska uhlí a dalšího materiálu, pro soustředování výroby elektrické energie a pro postupné zřizování rozvodné sítě. Aby elektrifikace celé země mohla proběhnout, bylo nutné, aby se do projektu zapojily vedle státu také jednotlivé správní orgány, země, okresy a obce. V první fázi této akce byly po celé zemi vytvořeny tzv. „Všeúčitečné elektrárenské podniky“, kde 60 % kapitálu vlastnilo ministerstvo veřejných prací. Náklady, které byly spojené s výstavbou domovních přípojek, si musely obce zaplatit samy, bez jakýchkoliv subvencí. Ministerstvo veřejných prací poskytovalo venkovským žadatelům finanční podporu do výše 40 % stavebních nákladů.

Vzniklo 25 těchto podniků, kterým byly výnosem ministerstva veřejných prací z 13. září 1920 stanoveny základní podmínky pro provádění soustavné elektrifikace. Pro celou ČSR byla zvolena třífázová proudová sestava o kmitočtu 50 Hz, napětí pro místní sítě 3 x 380/ 220 V, pro sítě přespolní 12 000 V a pro sítě dálkové 100 000 V.⁷⁶

⁷⁴ SOA Třeboň, pracoviště ČB, fond JEZ, inv. č. 48 (Dějiny, vzpomínky zaměstnanců), kart. 1. Referát pana Měšťana o elektrárenských monopolech.

⁷⁵ Z. KÁRNÍK, *České země*...s. 171.

⁷⁶ Miroslav KUBÍN a kol, *Jihočeská energetika*, České Budějovice 1995, s. 195. Srov. Pavel DUFEK, *Stát, elektrifikace, agrární strana a agrární zájmové organizace. Několik příkladů jejich působení z jižní části Čech v průběhu 20. století*, in: Josef HARNA, Blanka RAŠTICOVÁ (edd.), *Agrární strana a její zájmové družstevní a pamětní organizace*, Uherské Hradiště 2010, s. 167 an.

Zlepšení situace na venkově bylo náročné, protože výstavba sekundárních sítí byla mnohonásobně nákladnější, než výstavba primárních sítí. K tomu přispěl až zákon o elektrifikaci venkova z 1. července 1926 č. 139 Sb. a zákon č. 122/1928 Sb. *O finanční podpoře elektrifikace venkova*, kdy dotace státu byly až do výše 10 milionů Kč ročně na výstavbu trafostanic, sekundárního vedení a domovních přípojek.⁷⁷ Všeuzitečné podniky měly významná oprávnění, která byla podchycena v tomto zákonu. Jednalo se například o právo užívání, právo na vyvlastňování, právo na zřízení služebnosti, nebo různé finanční výhody.

Oddíl II. Elektrické podniky všeuzitečné

Prohlášení podniku za všeuzitečný

§ 4.

1. Podniky pro výrobu nebo dodávku elektrické energie pro všeobecnou potřebu (elektrické podniky), náležející státu neb zemi neb korporacím místní samosprávy neb smíšeným společnostem, v nichž veřejné korporace účastněny jdou alespoň šedesáti procenty kapitálu, aneb společností zřízeným podle § 2. dále podniky jimi projektované, slouží-li soustavné elektrisaci, může ministerstvo veřejných prací po dohodě se účastněnými ministerstvy a účastněnými zemskými autonomními správami prohlásit za všeuzitečné.

Toto prohlášení nahrazuje koncesi k živnostenskému provozování výroby a rozvodu elektrické energie podle ministerského nařízení ze dne 25. března 1883, č. 41 ř. z.; na Slovensku podle uherského zákoníku čl. XVII z r. 1884.

2. za stejných podmínek mohou být prohlášeny všeuzitečnými elektrické podniky výdělkových a hospodářských družstev podle zákona ze dne 9. dubna 1873, č. 70 ř. z., na Slovensku podle uherského zákonného čl. XXIII. z roku 1898 (zákona ze dne 15. dubna 1919, č. 210 Sb. zák. a nař.) zřízených, vyhoví-li tato družstva a jejich podniky dalším podmínkám, které ministerstvo veřejných prací vydá nařízením.⁷⁸

Po přijetí tohoto zákona byly vytvořeny následující všeuzitečné podniky na území ČSR:

- Ústřední elektrárny, akciová společnost Praha,
- Elektrické podniky hlavního města Prahy,
- Elektrárenský svat středočeských okresů, společnost s ručením omezeným Praha,

⁷⁷ Zákon č. 139/1926 Sb. z. a n.; Zákon č. 112/1928 Sb. z. a n.

⁷⁸ Oddíl II. zákona č. 438/1919, byl ponechán dobový pravopis.

- Elektrárenský svaz středolabských okresů, společnost s ručením omezeným Kolín,
- Východočeská elektrárna akciová společnost Hradec Králové,
- Ploučnický elektrárenský svaz, společnost s ručením omezeným Česká Lípa,
- Jihočeské elektrárny, akciová společnost České Budějovice,
- Lužnický elektrárenský svaz, společnost s ručením omezeným Tábor,
- Otavský elektrárenský svaz, společnost s ručením omezeným Písek,
- Posázavský elektrárenský svaz, společnost s ručením omezeným Německý Brod,
- Západočeské elektrárny, akciová společnost Plzeň,
- Elektrárenský svaz pošumavských okresů, společnost s ručením omezeným Stříbro,
- Družstevní závody Dražice nad Jizerou,
- Přespolní elektrárny, akciová společnost Liberec,
- Západoravské elektrárny, akciová společnost Brno,
- Moravskoslezské elektrárny, akciová společnost Moravská Ostrova,
- Severomoravské elektrárny, akciová společnost Zábřeh na Moravě,
- Středomoravské elektrárny, akciová společnost Přerov,
- Západoslovenská elektrárne, účelová společnost Bratislava,
- Středoslovenské elektrárne, účelová společnost Banská Bystrica,
- Južnoslovenské elektrárne, účelová společnost Komárno,
- Spojené elektrárne severozápadního Slovenska, účelová společnost Žilina,
- Východoslovenské elektrárne, účelová společnost Košice.⁷⁹

b) Jihočeské elektrárny, akciová společnost akciová společnost v Českých Budějovicích (dále JČE)

Původním záměrem československé vlády bylo vytvoření jedné společnosti, která by si vzala na starost zásobování celého českého jihu elektrickou energií. To se však již v počátcích přípravy této akce ukázalo jako nemožné, jelikož se jednalo o obrovské území, které bylo převážně rozložené po obou tocích řeky Vltavy a jejích přítocích. Bylo v plánu tehdy nejprve vytvořit dvě centra a na obou březích Vltavy, ale i tato možnost se ukázala jako nereálná a tak bylo přikročeno k vytvoření čtyř elektrárenských svazů, a sice Lužnického v Táboře, Otavského v Písku, Povltavského v Českých Budějovicích a Posázavského v Německém Brodě. Všechny tyto společnosti byly

⁷⁹ M. KUBÍN a kol., c. d., s. 161.

založeny v průběhu roků 1919 – 1920. Těmto svazům byl přidělen rozvod proudu sekundárními sítěmi a dodávka drobným konzumentům. V krátké době na to byly založeny Jihočeské elektrárny jako akciová společnost se sídlem v Českých Budějovicích, jejímž hlavním úkolem byla výroba a rozvod proudu dálkovým vedením.⁸⁰

c) Povltavský elektrárenský svaz, společnost s ručením omezeným v Českých Budějovicích

Povltavský elektrárenský svaz (dále PVES) vznikl podle společenské smlouvy z 27. dubna 1920. Základní kapitál tohoto svazu činil až do roku 1924 446 500 Kč. Po zahájení své činnosti do toho seskupení přistupovaly obce, které chtěly využít možnosti jak do svých obcí také přivést elektřinu a zlepšit všeobecné podmínky. Roku 1924 byl kmenový kapitál svazu zvýšen na 4 426 000 Kč a již v roce 1926 se zvýšilo jmění obcí, okresů a elektrárenských družstev na závratných 7 773 000 Kč. Tento svaz neustále sílil po stránce ekonomické a již roku 1928 jeho majetek činil 14 106 500 Kč.⁸¹

Výnosem ministerstva veřejných prací byl svaz 26. srpna 1924 prohlášen za podnik všeužitečný a k zásobování mu bylo přiděleno území těchto soudních okresů: 1. České Budějovice, 2. Netolice, 3. Hluboká nad Vltavou, 4. Lišov, 5. Lomnice nad Lužnicí, 6. Jindřichův Hradec, 7. Nová Bystřice, 8. Třeboň, 9. Trhové Sviny, 10. Český Krumlov, 11. Chvalšiny, 12. Horní Planá, **13. Vyšší Brod, 14. Kaplice, 15. Nové Hrady.**⁸² Celková rozloha spravovaného území byla 4 603,89 km² s 340 234 obyvateli.⁸³

Tento svaz udržoval a stavěl sítě vysokého napětí za Svaz JČE, jimž bylo tímto svazem uloženo 9 milionů Kč akciového kapitálu, a další příspěvky na stavbu primárních sítí skládal přejímáním obligací, které byly vydány JČE.

⁸⁰ Srov. M. KUBÍN a kol., c. d., s. 257 – 273. Další informace: *60 let JČE. Jihočeské energetické závody n. p. České Budějovice*, České Budějovice, b. d. Více v seznamu literatury.

⁸¹ M. KUBÍN a kol., c. d., s. 226.

⁸² Zvýrazněné jsou okresy patřící do PO Kaplice.

⁸³ SOA Třeboň, fond NSJ, inv. č. 104, sign. III B 2B , kart. č. 29, Povltavský elektrárenský svaz v Českých Budějovicích, 1926 – 1937.

d) Elektrárna Vyšší Brod

Největší zásluhu na elektrifikaci okresu měla společnost **Ignác Spiro a synové**, továrna na strojní papír v Českém Krumlově v Pečkovském mlýně.⁸⁴ Tato společnost na vlastní náklady s příspěvkem řady dalších investorů⁸⁵ vybudovala na místě Steindlova hamru, pod Čertovou stěnou, největší hydroelektrárnu tehdejších dob v našich zemích. První plány na stavbu díla pochází z pera ing. Františka Karla z Vyššího Brodu, který byl považován za duchovního otce tohoto projektu, avšak samotné finální projekt byl vytvořen projekční kanceláří společnosti Ganz & Comp.⁸⁶ Předtím než společnost získala povolení, započalo se stavbou přívodního kanálu již v roce 1896, ale stavba probíhala velice pomalu. Vodohospodářské povolení společnost získala 9. března 1898 a následně se začalo s budováním tohoto díla, které bylo dokončeno do roku 1902 a oficiálně zkolaudováno bylo 16. října, kdy při velké slavnosti byla také elektrárna uvedena do provozu.⁸⁷

Co se týkalo původního vybavení elektrárny, tak obsahovala tři hydroagregáty firmy Ganz & Comp. Budapešť - Leobersdorf. Každý z těchto agregátů obsahoval tehdy nejmodernější Franckovu turbínu o výkonu 2 500 HP, která generovala proud o napětí 1 700 kW. Roku 1911 byla elektrárna doplněna o čtvrtý generátor značky Voith - Sankt Pölten, který byl výkonnější než předchozí typy o síle 4 000 HP, který byl napojen na generátor o výkonu 2 700 kW. Elektrárna byla následně po celou dobu neustále rozšiřována a roku 1929 byl přidán další pátý generátor od firmy Českomoravská Kolben-Daněk Praha – Blansko o celkovém výkonu 10 860 HP, který byl napojen na generátor o výkonu 9 000 kW vyrábějícím třífázový proud o napětí 5 250 V a kmitočtu 42 Hz.⁸⁸

⁸⁴ Pečkovský Mlýn – ve straších pramenech též označován Pöestchmühle, byl mlýn stojící na pravém břehu řeky Vltavy pod vsí Větrní na místech dnes již bývalé papírny (vesnice vzdálená necelých 6 km od Českého Krumlova, první písemná zmínka o obci pochází z roku 1347), Doba vzniku tohoto objektu není známa, ale darovací listinou vydanou 10. ledna 1368 ho spolu se vsí Větrní darovali Rožmberkové rodu Vyšňů. V roce 1867 prodal Pečkovský mlýn jeho majitel Jan Wolf za 75 000 zlatých Hynku Spirovi. Po převzetí nejprve na místě mlýna vznikla brusírna dřeva a poté vznikla i vlastní továrna. Josef KLEMPERA, *Vodní mlýny v Čechách V. Českobudějovicko, Jindřichohradecko, Vltavotýnsko, Táborsko, Strakonicko, Českokrumlovsko, Milevsko, Písecko, Pelhřimovsko*, Praha 2002, s. 181 an.

⁸⁵ Mezi investory patřil císařský rada Robert Eisner z Vídně a firma Ganz & Comb. v Budapešti, strojírna v Leobersdorfu. Stavební části elektrárny vystavěla firma Diss & Comp společnost pro betonové stavby ve Vídni.

⁸⁶ Společnost sídlící v Budapešti založená roku 1844, která měla ve své době vedoucí postavení v oboru vznikající techniky třífázového proudu.

⁸⁷ Jiří ANDERLE, *Vodní dílo firmy Ignaz Spiro & Söhne u Vyššího Brodu: stručná historie*, Vyšší Brod 1997, nestránkováno.

⁸⁸ TAMTÉŽ.

Samotná společnost měla velkorysý plán, a to zásobovat elektrickou energií vyrobenou ve Vyšším Brodě do okolních obcí. Původně měla elektrárna zásobovat vlastní tovární podnik, ale díky velkému výkonu byla schopna zásobovat energií samotné město Vyšší Brod, Český Krumlov a okolní obce s celkem zhruba 11 000 lidmi. Firma uvažovala také o tom, že by byla schopna zásobovat samotné České Budějovice, ale k tomuto projektu nikdy nebylo přistoupeno.⁸⁹

Prvním krokem, který firma musela učinit, bylo vybudování rozvodné sítě směrem k Českému Krumlovu, aby mohl být napájen vlastní papírenský podnik. Toho bylo docíleno do konce roku 1904, kdy byla vybudována zhruba tisícovka dřevěných stožárů rozmístěných ve vzdálenosti cca 25 km od samotné elektrárny, po nichž se vedl elektrický proud o celkovém třífázovém proudu 15 000 V s kmitočtem nastaveným na 42 Hz, a v samotné továrně se proud transformoval na 300 V.

Tato hydroelektrárna byla ve své době nevídaným dílem, které udivovalo všechny. Jednalo se o největší elektrárnu svého typu na území Čech, dokonce celého Rakouska-Uherska. Její výkon byl do konce 20. let téměř 17 MV. Její vznik a fungování výraznou měrou ovlivnil život v regionu, nejen tím, že dávala řadě lidí příležitost pracovat v jejím komplexu, ale hlavním jejím vlivem bylo to, že dokázala elektrifikovat celou řadu okolních vesnic v těžce přístupných šumavských hvozdech. Do třicátých let byla tato elektrárna schopna elektrifikovat 29 obcí s privilegiem největší elektrárny v okolí, která patřila do soukromého sektoru.

Dne 27. října 1930 byla provedena rekonstrukce vedení, firmy Spiro a synové při transformační stanici v Neselbachu. Elektrická energie byla stále dodávána z hydroelektrárny ve Vyšším Brodě, odkud byla vedena primární síť právě do tohoto místa a odtud dále do Rožmberku nad Vltavou v délce 3,5 km. Tato nová stanice byla o výkonu 32/75 KvA a napětí 220/6000 Voltů.⁹⁰

Velikou zajímavostí bylo to, že se o zmínkách o ní v oficiálních českých pracích, týkajících se nejrůznějších průmyslových a technických podniků, z dob první republiky se setkáváme velice sporadicky. Pravděpodobným důvodem proč tomu bylo tak, bylo asi to, že elektrárna patřila německému soukromníkovi a tak oficiální úřady její existenci úmyslně zamlčovaly.

⁸⁹ Josef ŠESTÁK, *Vodní síly v jižních Čechách*, in: Jan STOCKÝ a kol., *Jižní Čechy v krajské práci*, Praha 1939, s. 95 - 96.

⁹⁰ SOKA ČK, fond okresní úřad Kaplice. kart. 52, sign. č. 3 R/144.

e) Městská elektrárna v Kaplici a elektrárna na řece Černé u Kaplice

Podívejme se na této elektrárně, jak nejčastěji probíhal celý proces schvalování díla a jaké s jakými problémy se museli tvůrci potýkat, než bylo dílo zpuštěno pro všeobecné dobro celé místní společnosti.

Ve spojení s rozvojem elektrifikace a především spojené se zákonem č.438/1919 O soustavné elektrifikaci země i obyvatelé Kaplice a blízkého okolí zatoužili po tom, aby i o ni mohli využívat výhod, které taková elektřina přinášela. Samozřejmě se nejprve museli potýkat s problémem jak vůbec takovou elektrárnu zde vytvořit, či jak se napojit na již stávající sítě, jelikož JČE v této době byly ještě v plenkách. Zájem o vybudování elektrické sítě ve městě Kaplici byl již po dlouhou dobu, tudíž zde byla postavena malá elektrárna napájející jen část města.⁹¹

O zřízení této elektrárny na břehu řeky Malše se začalo uvažovat již 28. července 1913, kdy městská rada schválila její vybudování. Podle vodoprávního zákona, bylo obci povoleno využívat síly řeky Malše v místě zvaném Nový mlýn v Žáru, na parcele č. 482.⁹² Na tomto místě byla vybudována centrála s dvěma generátory o síle 37 KW a 64 KW trojfázového střídavého proudu o síle 220 V. Z této centrály bylo vedeno volné vedení, jak po střešních armaturách, tak i po několika dřevěných sloupech. Pro počáteční chod byly umístěny v strojové části dieselové motory, které měly být postupně nahrazeny. Ze strany obyvatel města a bezpečnostních složek nebylo žádných námitek takovýto projekt vybudovat. Jakožto již v mnoha našich sledovaných projektech největší důvěra byla vložena do Vídeňského elektrárenského spolku, který byl zřízený roku 1909. Již 20. prosince téhož roku bylo dílo dáno do zkušebního provozu a její kolaudace proběhla 10. ledna 1914. Elektrárna dostala název: *Kaiser-Franz-Josef I. Jubiläum Elektrizitätswerkes der Stadtgemeinde Kaplitz*. V roce 1924 městská rada rozhodla, že původní dřevěné sloupy sloužící k držení volného vedení budou na vlastní náklady elektrárny nahrazeny betonovými a že dojde k celkovému zmenšení jejich počtu, jelikož se rozšířily rozestupy mezi jednotlivými sloupy z 25 m na 50 m. Tato elektrárna však nebyla schopná napájet široké okolí a celé město, a tak se muselo přistoupit k rozšíření a novému projektu.

Aby tato oblast mohla být zásobována elektrickou energií, uvažovalo se o využití místní řeky Černé, která se tehdy nazývala Schwarzava. Ke zřízení hydroelektrárny

⁹¹ Budu uvádět označení Město, byť Kaplice tento status získala až 9. července 1936.

⁹² SOKA ČK, fond politického okresu Kaplice, kart. 112, Vodoprávní nález z 28. listopadu 1913 č. 7 – 767/6.

žádal zemský správní výbor 3. listopadu 1920 podáním č. 118272 o udělení vodoprávního povolení ke zřízení již zmíněné hydroelektrárny s projektovaným odběrem 5m³ za vteřinu. Zemská správa s tímto souhlasila a povolení udělila s tím, že žadatel získá všechny pozemky a budovy podnikem dotčené, jezové propusti budou zachovány z důvodů voroplavby. Stavba měla být kompletně dokončena do 6 let, s tím že první 2 roky budou určené na projekci a vyměření celého projektu a následné 4 roky na vybudování a dokončení tohoto díla. Z důvodů toho, že se jednalo o podnik všeužitečný, povolila zemská správa politická vyvlastnění vodních práv, vodních děl a pozemků původních majitelů.⁹³

Zpráva o připravovaném projektu byla zaslána obecním úřadům v Kaplici, Děkanských Skalínách, Líčově, Blansku, v obci Malé a Velké Skaliny a Soběnově. Tato zpráva byla zaslána v dostatečném předstihu, aby vyrozuměla všechny zájemce o možnosti se odvolat, jednalo se hlavně o majitele pozemků určených k vyvlastnění. Mezi další bylo nutné vyrozumět okresní výbor v Kaplici a Nových Hradech a majitelku mlýna Annu Bergerovou-Dvořákovou v Líčově č. p. 17, majitelé mlýna zvaného Dubského Petra Smolíka v Malých Skalínách a Papírnu firmy Gabriel & Söhne Gerberei v Kaplici a firmu Mlýn a elektrárna v Kaplici. V poslední řadě ředitelství panství v Nových Hradech.⁹⁴

Z důvodů velké nezaměstnanosti v okrese bylo žádáno, aby s pracemi bylo započato co nejdříve, jelikož se stále více a více objevovaly nepokoje spojené s nezaměstnaností místních obyvatel.⁹⁵ Zemský výbor se usnesl 27. července 1921, aby bylo započato se stavbou. Nejprve bylo dohodnuto vystavět nové kanály pro vory, jezy a mosty. Na tuto první část byla uvolněna částka 5 507 673,89Kč. Následně mělo dojít již k samotné stavbě elektrárny za částku 1 680 121,97 Kč.⁹⁶

Již od počátků stavby se dělníci potýkali s řadou nepříjemností. První z nich byla majitelka Anna Bergerová z Děkanských Skalín čp. 17, která zabraňovala dělníkům a zeměměřičům vstup na její pozemky. Tento problém nebyl ojedinělý a setkáváme se s ním i na jiných stavbách. Jelikož se jednalo o podnik všeužitečný, došlo podle patentu z 20. dubna 1854, k nařízení okamžitého rušení prací, pokud by majitelé přesto dále

⁹³ SOkA ČK, fond okresní úřad Kaplice, kart. 112, sign. č. 11 5/152, Opis rozhodnutí zemského výboru ze 17. srpna 1921.

⁹⁴ TAMTÉŽ, Oznámení o chystaném projektu z 25. listopadu 1920.

⁹⁵ TAMTÉŽ, Žádost k započetí prací z 18. dubna 1921.

⁹⁶ Dohromady cena činila 7 187 795, 86 Kč. TAMTÉŽ, oznámení z 28. července 1921.

zasahovali do klidného průběhu stavby. Tito měli být potrestáni peněžní pokutou od 2 do 200 Kč, nebo vězením od 6 hodin do 14 dnů.⁹⁷

Objevovaly se také otázky, zda na stavbě mohli pracovat jen dělníci z okresu, nebo zda se mohli účastnit i z okresů jiných, jelikož stavba se nacházela na rozmezí 3 soudních okresů – Kaplice, Nové Hrady a Trhové Sviny. Podle odboru sociálních věcí na stavbě mohli pracovat jen dělníci, kteří práci měli zařízenou místní zprostředkovatelnou, proto byla tato žádost bezpředmětná. Smlouva na vybudování díla byla uzavřena s firmou František Schön podnikatelství staveb v Praze z jedné strany a s Ústředním svazem dělnictva stavebního v ČSR ze strany druhé.

Při vodoprávním řízení z 11. ledna 1921 bylo zjištěno, že z vodních děl ležících na trati řeky Černé budou dotčeny novým projektem hlavně mlýny Dvořákův a mlýn zvaný Dubský Petra a Marie Smolíkových. Oba tyto mlýny měly být podle sjednané smlouvy zbaveny vodní síly, jen jezové objekty těchto mlýnů z důvodů voroplavby měly být zachovány, a na dále se měly udržovat v provozuschopném stavu. Vodní síla těchto mlýnů byla projektantem vykoupena. S majiteli mlýna Dubského manželé Smolíkovými soukromě jednal zástupce zemského správního výboru a v soukromí se dohodli, že majitelé jim nebudou klast odpor, jako bylo zmíněno výše s paní Bergerovou, jelikož Zemská správa se rozhodla podle paragrafu 49, že jim majetek bude z důvodů opatření elektrické energie vyvlastněn.⁹⁸ S touto soukromou dohodou se rozjel několik let dlouhý spor s rodinou Smolíkovou. Manželé požadovali jako náhradu alespoň, zřízení v blízkosti mlýna nádrže, aby měli stále zaručenou aspoň užitkovou vodu. K vybudování této nádrže však nedošlo, jelikož při vodoprávním řízení z 21. června 1926 byla dosažena dohoda s manželé Smolíkovými, že jim bude vyplacena částka 20 000 Kč společně s manželé Jouzovými z vedlejšího mlýna, aby se vzdaly veškerých nároků na využívání vody z náhonu k účelům hospodářským. To bylo schváleno 17. listopadu.⁹⁹

V tuto chvíli vše vypadalo jako vyřešeně a problém s rodinou Smolíkovou uzavřen, ale již 16. listopadu žádal Petr Smolík o právo používat přebytkových vod při svém mlýnu k obnovení původní pilařské živnosti a případně i mlynářské. Ke své žádosti připojil zprávu, že v době jarních a podzimních dešťů je v řece tolik vody, že hydrocentrála stejně nebude schopna ji všichni zadržet a využít a voda mu tak teče kolem mlýna nevyužita. Po dlouhých jednáních a nákladných měřeních bylo dne

⁹⁷ SOKA ČK, fond okresní úřad Kaplice, kart. 112, Vyhláška z 15. září 1921.

⁹⁸ TAMTÉŽ, Nález zemské správy v Praze ze dne 17. srpna 1921 č. 177 641/7-128/14 ai21.

⁹⁹ TAMTÉŽ

20. září 1927 souhlaseno s tím, že Petr Smolík bude mít své právo, ale jen do odvolání v případě, že by se elektrárna dále rozrostla. Podle Zemského stavebního výboru v případě, že bude suché období a vody bude málo, nemá pan Smolík nárok na náhradu škod a také, že musí na své náklady starat o jez, aby zajistil řeku kvůli voroplavbě. S těmito podmínkami Josef Smolík souhlasil a 8. února 1928 získal vodoprávní povolení k využitkování přebytečné vody. Dne 24. února se manželé chtěli odvolat, že nesouhlasí s podmínkami, ale již bylo pozdě a jejich žádost byla zamítnuta.¹⁰⁰

Toto byl jeden z příkladů, jak se zacházelo za První republiky s majiteli objektů, které byly určeny k vyvlastnění. Porovnáme-li to s dobou o cca 20 let později, tak se stát snažil vyjít co nejvíce vstříc soukromým vlastníkům.

Při stavbě si na své mohla přijít celá řada živnostníků a jiných doplňkových činností. Přímo na staveništi byly povoleny kantýny. Jedna patřila Františkovi Slámovi ze Soběnova, další Andreasovi Prommerovi z Hradiště a Kateřině Schichové z Blanska. Mimo tyto tři hlavní tam byl prodej pečiva Františka Pöldera, prodej lahvového piva a housek Marie Kremnizmüllerové a prodej piva Petra Smolíka. K těmto posledním třem musel fungovat jiný systém, jelikož se nejednalo o živnostníky a tak nesměli před svými stánky mít stoly a lavice jako u kantýn.¹⁰¹ Tyto kantýny sloužily pro občerstvení 238 dělníků, kteří byli na práci registrováni. Dělníci byli z měst Kaplice, Českého Krumlova, Trhových Svinů, Nových Hradů a Vyššího Brodu.¹⁰²

V srpnu 1924 již bylo přistupováno k prvnímu zkušebnímu spuštění hydroelektrárny, přesto to nebylo stále ve stádiu dokončení. V červnu roku 1928, proběhla kolaudace dokončené elektrárny ve lhůtě, jak bylo původně naplánováno. Podle výnosu kanceláře okresní správy mělo dojít ke kolaudaci 5. června 1928 v 10 hodin ráno.

Stavba se ve finální podobě skládala ze tří částí, a to ze strojovny, rozvodny a přístavby na západní straně. S tím, že pro uskladnění olejů a jiných hořlavin bylo vybudováno malé skladiště. Hydroelektrárna v tento den byla kompletně dokončena a mohla být spuštěna. Při kolaudačním řízení bylo vesměs dodrženo platných předpisů a norem vydaných E. S. Č.¹⁰³ a proto nestálo nic, proti tomu udělit povolení k používání elektrárny, jak z hlediska živnostenského, policejního, tak i ochrany života a zdraví

¹⁰⁰ SOKA ČK, fond okresní úřad Kaplice, kart. 112, přípis zemského správního výboru u 17. listopadu 1926.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, soupis živností na staveništi z 28. června 1922.

¹⁰² TAMTÉŽ, soupis dělníků na staveništi z 31. května 1922

¹⁰³ Elektrotechnický svaz Československý (dále ESČ) vznikl roku 1919 ze spolku elektrotechniků. V tomto svazu se soustředili význační pracovníci a odborníci z oboru elektrárenského. Jedním z klíčových úkolů sdružení bylo vydávání platných norem na správné fungování elektrárenských podniků a elektrických přístrojů.

zaměstnanců. Při kolaudaci však bylo nalezeno několika nedostatků, a to převážně spojených s chybějícími výstražnými tabulemi s hesly a nápisy jakými byly: „ Životu nebezpečno!“ „Nehasit vodou!“ „Zákaz vstupu s ohněm“ a mnoho dalších. Tuto kolaudaci provedl Ing. František Kopáček. Následně byla hydroelektrárna předána do správy Jihočeských elektráren akciové společnosti v Českých Budějovicích.

Nacionální pnutí ve společnosti ve třicátých letech se nevyhnulo ani Kaplici. Hlas lidu z 5. února 1932 informoval o tom, že městská elektrárna byla v rukou „Hakenkrojcerů,“ kteří se příliš nestarali o všeobecné dobro města. Měšťané a hlavně ti z řad Čechů žádali, aby do elektrárny byli zvoleni způsobilí odborníci, jelikož provoz díla nefungoval, tak jak by měl. Světla byla tolik, že stěží osvětlilo lampy na ulicích a co se týkalo o svícení v domácnostech, tak o tom nebyla třeba ani mluvit, protože téměř žádné nebylo.¹⁰⁴

Tato problematika byla také patrná vtom, že na některých místech němečtí majitelé se snažili prodávat elektřinu Čechům draže než svým vlastním soukmenovcům. Pokud to takto nemohlo být provedeno, tak se tato národnostní problematika projevovala v maličkostech, jakými bylo například označení nejrůznějších úředních míst pouze německými cedulkami, přestože podle článků 82 a 89 jazykových nařízení¹⁰⁵ bylo jasně předepsáno, aby obec byla povinna, ty podniky, které měla v obecní správě vedené, označovala podle těchto nařízení také druhou řečí tudíž češtinou. Toto nařízení vstupovala v platnost okamžitě, jakmile byla v obci minimálně 20 % četnost českého obyvatelstva. V Kaplici se tato problematika řešila několik let. První stížnost přišla 22. března 1932, kdy si česká část obyvatelstva stěžovala, že na městské elektrárně je i nadále uvedený název *Stadt Elektrizitätswerk Kaplitz*.¹⁰⁶ Tento problém však byl z německé strany řešen velice laxně. Vyřešeno to bylo až podle výměru z 24. května 1933 č. 254, kdy bylo vyhlášeno, že pokud do konce června nebude mít elektrárna dvojjazyčné označení, bude se to řešit na vyšších místech. Starosta obce však do 20. září v tomto neprovedl žádné kroky, což bylo patrně ukázáno, jakým směrem obyvatelstvo města Kaplice směřovalo, a tak starostovi byla udělena osobní zodpovědnost, která by podle živnostenského řádu postihla pana starostu, jako zodpovědného funkcionáře sankce před úřady. Hned následujícího dne bylo místo správně označeno.¹⁰⁷

¹⁰⁴ SOKA ČK fond politického okresu Kaplice, kart. 42, Hlas lidu z 5. února 1936, s. 2.

¹⁰⁵ Prováděcí jazyková nařízení ze dne 3. února 1926.

¹⁰⁶ SOKA ČK, kart. 44, sign. č. 3 K149, stížnost českého zastupitelstva z 22. března 1932 č. 7 995.

¹⁰⁷ TAMTÉŽ, stížnost z 21. září 1933 č. 15 966.

f) Městská elektrárna v Nových Hradech

I občané města Nové Hrady žádali již od roku 1913, aby i oni mohli využívat elektrické energie, která se postupně dostávala do všech větších měst v okrese. Jelikož ve městě sídlil rod Buqoyou, tak Hrabě Buqouy přislíbil veřejnou vyhláškou, že do města bude zavedena elektrická energie na jeho náklady a že městu dá tři své parcely, na jedné, z nichž pak byla umístěna hlavní centrála na místě starého městského mlýna, odtud se měla dále rozvádět do celého města.¹⁰⁸

Tato nabídka od hraběte byly na dodávku třífázového proudu. Místo mlýna bylo vybráno jako nejlepší možné, jelikož se nacházelo i v dostatečné vzdálenosti od všech důležitých částí města. Bylo rozhodnuto městu dodávat proud o síle 2x 110 V, hlavní vedení bylo většinou vedeno na armaturách po zdech domů a část také na dřevěných sloupech. Kvůli elektrárně byl také vybudován nový rybník, vzdálený 60 m od centrály, který měl sloužit jak pro ni samotnou v době, kdy bylo málo vody v řece, tak také pro zásobování města užitkovou vodou.

Hlavní podmínkou hraběte bylo to, že veškeré zařízení a jednotlivé součástky budou zakoupeny u Vídeňského elektrotechnického spolku. Z důvodů válečných příprav však byly součástky nakoupeny od elektrického spolku AEG Union Elektrizatzwerke.¹⁰⁹

Dne 17. února 1915 proběhla kolaudace městské elektrárny za všeobecné slávy, avšak nedopadla tak dobře, jak bylo očekáváno, a objevila se celá řada nedostatků, které musely být přehodnoceny a opraveny. Správná kolaudace proběhla až rok poté, a to 25. července 1916. Do správy města byla elektrárna předána 13. června 1922.¹¹⁰

Na základě podkladů byla elektrárně udělena elektrotechnická koncese, která však spočívala jen v možnosti prodeje a výrobě elektrické energie, ale ne již k provádění dalších přípojek. Hlavním správcem se stal místní rodák Rudolf Neugebauer.

Dne 28. června 1935 bylo plánováno, že tato elektrárna se předá do správy JČE. Důvodem bylo hlavně snížení ceny proudu na svícení zhruba o 40 – 50 halířů a u proudu na pohon o 70 halířů. JČE slíbily, že ochotně nahradí zastaralé součásti bezplatně pro všechny odběratele, další důležitou změnou, kterou tento podnik byl ochoten udělat přechod ze stejnosměrného proudu na proud střídavý, o jehož výhodách bylo zmíněno výše. S přijetím do sítě JČE byla také klauzule, že zhruba do dvaceti let bude strojové zařízení elektrárny zastaralé a bude se muset nahradit, tudíž následně cena

¹⁰⁸ SOKA ČK fond politický okres Kaplice, kart. 38, sig. č. 3 G/37, Vyhláška z 1. května 1914.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ, sign. č. 3 P/37, vyhláška z 22. ledna 1915.

¹¹⁰ TAMTÉŽ, sign. č. 3 Y/37, zpráva z jednání městské rady z 10. srpna 1922.

proudu opět stoupne. Proti tomu však ostře vystoupila politická strana Konráda Henleina,¹¹¹ hlavně z důvodů politických, ale také národnostních. Toto politické uskupení ve městě vydalo vlastní resoluci, kde vyjadřovali vlastní nespokojenost s tímto krokem. Tento krok měl pravděpodobně vynutit nové obecní volby a tím se celé předávání elektrárny posunulo do politické úrovně.¹¹²

g) městská elektrárna ve Frymburku

Jako téměř ve všech větších městech i zde bylo navrženo již 30. června 1913 na jednání městské rady rodákem a mlynářem Aloisem Grillem vybudování elektrárny, která by toto město zásobovala elektrickou silou.¹¹³ Mlynáři bylo povoleno na své náklady vybudovat ve městě elektrárnu, která byla hotova již následujícího roku, a to 16. ledna 1914, hned po jejím dokončení žádal majitel o zkolaudování díla a udělení koncese k prodeji a rozvodu elektrické energie. Ta mu byla udělena 8. května 1914. Podle kolaudačního spisu byla v elektrárně umístěna Francisova turbína o výkonu 12 HP a o výkonu až 125 V. Pro zajištění bezproblémového chodu, byl zde umístěn benzínový motor, který v případě nedostatku vody, či jiného problému měl nahradit chybějící sílu. Tento motor byl o výkonu 14 HP. Den před kolaudací bylo ještě schváleno, městskou radou, že bude vytvořeno veřejné osvětlení pro celé město.¹¹⁴

V době ekonomické krize se samotné město dostalo také do tíživé situace a tak 30. dubna 1935 byl krajským soudem v Českých Budějovicích elektrický podnik osvobozen 100 % od zvláštní daně výdělkové pro berní roky 1933, 1934, 1935, jako snaha pomoci okresu z ekonomické krize, pod podmínkou, že ceny na následující roky nepřekročí ceny všeužitečných podniků, dále bude podnik udržovat veškeré součásti v účelném a provozuschopném hospodářském provozu, bude se o vše řádně starat a rychle opravovat. Ve třicátých letech došlo k zásadní proměně živnostenského řádu

¹¹¹ Sudetoněmecká strana byla politická strana za První republiky, která ve svém nitru organizovala veškeré politické dění německého obyvatelstva v pohraničí a prosazovala větší míru politických práv pro německou menšinu v Čechách. V pozdějších dobách byla klíčovým prvkem v rukou Adolfa Hitlera na obsazení pohraničí v Čechách. Více: Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*, Praha 2002; Antonín KLIMEK, *Velké dějiny země Koruny české XIV. 1929-1938*, Praha 2002.

¹¹² SOKA ČK fond okresní úřad Kaplice, kart. 51, sign. č. 3 G/5 Hlášení o rezignaci elektrárenského výboru ze dne 28. června 1935.

¹¹³ Lipenská přehrada je umělé jezero vytvořené v letech 1952 – 1959, prvotním záměrem bylo svázání řeky Vltavy a zabránit každoročním záplavám a hlavně na místě přehrady vybudovat hydroelektrárnu obrovského významu pro celou zemi. Na jejím tvoření se podílelo tisíce lidí a stalo se to ukázkou komunistické síly a propagandy obrovského významu. Dnes jedna z nejdůležitějších turistických a rekreačních oblastí České Republiky.

¹¹⁴ TAMTĚŽ, kart. č. 43, sign. č. 3 F/13, kolaudační spis ze 7. července 1915.

a to takové, že každý živnostník, který měl potřebné oprávnění, mohl vykonávat jakékoliv další instalace podle podmínek ESČ.¹¹⁵

h) Elektrárna v obci Černé na Šumavě a tuhové doly

Elektrizace tohoto městečka byla spojená s těžbou grafitu a tak tedy, první elektrárna v obci byla postavená na místě Schwarzenberských tuhových dolů. Na tomto místě je důležité si něco málo říci o těchto dolech. Byly založené již roku 1812 z podnětu ředitele Krumlovského panství Ernsta Mayera. Z důvodů neustále se rozšiřujícího a prosperujícího podniku dostala hornická obec svou vlastní vlakovou stanic s označením „Černá – Hůrka“, která byla začleněna do vnitrostátní železniční dopravy roku 1895.¹¹⁶

Největšího rozmachu pro tyto doly byla doba na přelomu 19. a 20. století, zpracování se zde provádělo přesně až do roku 1998. Od počátku 20. století začala postupná modernizace těžby a celkového závodu. Začalo se používat noví vyztužování dolu a hlavně od přelomu roku 1906 a 1907 se celé dílo začalo posupně elektrifikovat, protože samotná elektřina umožňovala ve spojení s novými technologiemi snadnější a efektivnější těžbu. Do roku 1912 bylo elektrifikováno celé zázemí a zařízení podniku a také přilehlé budovy, mezi které patřil i knížecí pivovar v Černé.¹¹⁷

Na počátku 20. století tyto doly zaujímaly rozlohu 124, 344 ha pozemkové těžby, 22 obytných budov, 63 pomocných budov a kůlen. V objektu byla jedna chemická laboratoř. Podnik vlastnil 12 km úzkokolejně železniční dráhy, 8 parních kotlů z výhřevností až 1 200 m³, lokomobilu a 5 polních kotlů, 2 lokomotivy. Ohledně elektrotechnického vybavení podnik vlastnil 1 elektrickou parní centrálu o maximálním výkonu 590 KS, která měla třífázový generátor o výkonu 3 000 V/ 475 KvA. Tyto doly využívaly celou řadu elektricky poháněných přístrojů, díky nimž byla práce rychlejší a efektivnější, jedním z nejvíce využívaných strojů byla elektricky poháněná čerpadla.

Postupný úpadek těžby nastal kolem roku 1924, z důvodů postupného vytěžení rudy, ale také kvůli politické orientaci země, kdy Německo již tolik nebylo ochotno nakupovat tuto tuhu, která se jim zdála dražší díky celní politice. Do závodů se postupně tuha dovážela z jiných dolů, aby výroba tuhy mohla nadále pokračovat

¹¹⁵ Tamtéž, spis o osvobození frymburské elektrárny od výtěžkové daně z 30. dubna 1935

¹¹⁶ František ZÁHORA, *Kronika obce Černá v Pošumaví, Knížecí schwarzenberské tuhové závody, díl I. farnost Černá* in: Výpis dostupné literatury z obecních kronik, sborníků, časopisů a dalších prací, které se věnují historii dolování grafitu na území obce Černá v Pošumaví, černá v Pošumaví 2008, s 5 – 10.

¹¹⁷ TAMTÉŽ, s. 10.

i přestože zde již bylo minimální vlastní tuhy. Tato tuha byla dovážena z dolnorakouského ložiska Zettlitz.¹¹⁸

i) Další menší elektrárny v oblasti¹¹⁹

Německý Benešov nad Černou

Zde byla vybudována městská elektrárna a zpuštěna do provozu roku 1915. Jednalo se o opět přebudovaný původní vodní mlýn. Tato elektrárna měla 2 agregáty o výkonu 10 KW a 56 KW. JČE tuto elektrárnu přijaly do své správy relativně pozdě a to až roku 1940, kdy byla převedena na kmitočet 42 Hz.

Elektrárna města Loučovic (elektrárna Svatý Prokop)

Tato elektrárna byla původně vystavena pro vlastní podnik Arnošta Poráka roku 1911, který si na místech pod dnešní přehradou Lipno nechal postavit elektrárnu na řece Vltavě. Tato elektrárna měla již od počátku jez s náhonem pro dvě vodní elektrárny Horní Lipno s výkonem 3x 330Kw a dolní Svatý Prokop s výkonem 970 KW a třetí se nacházela přímo ve městě s výkonem 700 KW. Celá tato soustava elektráren byla připojena na síť JČE až roku 1950, kdy už se ve velkém připravovalo vybudování velké vodní elektrárny Lipno.

Elektrárna Herbertov

Bohatý řád Cisterciáků, zde nechal přebudovat svou pilu a mlýn na vodní elektrárnu. Tato elektrárna byla vybudována hlavně pro vlastní elektrickou dráhu Lipno – Certlov, o které bylo psáno výše. Tato elektrárna byla vybudována roku 1912 slavným Františkem Křižíkem. Roku 1923 byla profázovaná s vodní elektrárnou patřící firmě Spiro. Elektrárna se dodnes nedochovala, protože roku 1945 vyhořela.

Elektrárna Horní Planá

Městská elektrárna, zde byla vybudována roku 1913. Nejednalo se o vodní elektrárnu jako ve většině námi blíže sledovaných míst, ale byla to kalorická naftová elektrárna o výkonu 6 MWh/ ročně. Tato elektrárna byla dostatečná, aby zásobovala vlastní město a nejbližší okolí. Do správy JČE elektrárna přistoupila po roce 1945.

¹¹⁸ TAMTÉŽ, s. 56 an.

¹¹⁹ Valná část informací o těchto elektrárnách pochází z M. KUBÍN, c. d.,

Elektrárna Horní Dvořiště

Normalizace tohoto díla proběhla 21. června 1925 státním technikem. Podle zprávy, kterou sepsal, se tam nacházel generátor o síle 64 KvA, třífázového proudu 3x150 a o napětí 3150 V a dále ještě jedna stanice o síle 3 KvA o síle 3150/220 V. Hlavní vedení vedlo kolem místního vlakového nádraží, odtud pokračovalo po privátních pozemcích až na hranice s Rakouskem do obce Český Heršelák.¹²⁰

Městská elektrárna v Soběslavi¹²¹

Ing. František Špaček, opět jako už jsme viděli několikrát, přišel s návrhem, že by se elektrárna umístila do starého již více nevyužívaného mlýna, který se nacházel na řece Lužnici. Tato elektrárna napájela město střídavým proudem 220 V, ale zároveň i stejnosměrným 180 V. Elektrárna připadla do správy JČE roku 1926. Roku 1935 došlo k jejímu rozšíření a elektrárna byla schopná vyprodukovat až 60 MWh/ročně.¹²²

¹²⁰ SOKA ČK, fond okresní úřad Kaplice, kart. 49, inv. č. 3 Q/40, zpráva technika provádějící normalizaci díla z 21. června 1925.

¹²¹ Jako zvláštní příklad byla přidána městská elektrárna v Soběslavi, jelikož v starších materiálu samotné město bylo označováno jako součást PO Kaplice.

¹²² M. KUBÍN, Jihočeská energetika...s. 217.

IX. PROBLEMATIKA PŘIPOJOVÁNÍ NA NOVÉ ROZVODNÉ SÍTĚ

Snaha co nejrychleji získat to co měli sousedé ve vedlejších obcích a městech, vedla k tomu, že některé všeužitečné elektrárenské podniky začaly se stavbou elektrických vedení dříve, než jim k tomu bylo uděleno podle § 16 elektrárenského zákona povolení. Někde dokonce docházelo k tomu, že ještě neschválené projekty se dávaly do provozu i v místech, kde to ohrožovalo bezpečnost. Dále docházelo k tomu, že v některých místech tyto podniky vůbec nejednaly s majiteli nemovitostí, pozemků i cest. A stavěly své vedení, kde chtěly a kde uznaly za vhodné to mít, bez možnosti majitele se vyjádřit k tomu, zda s tím souhlasí či nikoliv. Mezi další příklady, kdy tyto podniky prováděly stavby přímo proti vůli vlastníků pozemků, dále byl problém, že sloupy vysokého napětí stavěly se do cest a mezí. Majitelé pozemků vždy měli 4 týdny na to se vyjádřit, zda jsou ochotni na svém pozemku vést vedení, či vystavět nějaký objekt. V případě, že se nijak nevyjádřili, na další stížnosti nebyl brán zřetel.¹²³

Všechny tyto a řada dalších jednání vedla k tomu, že z počátku lidé vůbec nevěřili všeužitečným elektrárenským podnikům a stavěli se na odpor zavádění elektřiny do jejich domácností. Také jim nevěřili, protože si mysleli, že nad těmito pochybnými věcmi stálo samotné ministerstvo veřejných prací, které tyto zakázky jednotlivým podnikům dovolovalo.¹²⁴

Důležité bylo, aby v případě budování nového vedení, nebyly rušeny linky telegrafního a telefonního vedení. Ohledně budování na státních a okresních silnicích, vždy se muselo vše dát do původního stavu, aby to nějak neomezovalo plynulý chod dopravy.

Pro názornost zde uvedeme bezpečnostní podmínky, které musely být dodržovány všude, a nemělo docházet k jejich porušování, i když výše jsme viděli, že to tak jednoduché nebylo.

¹²³ Odvolání podle 14 § podle elektrifikačního zákona č. 458/1919.

¹²⁴ SOkA ČK, fond okresní úřad Kaplice, kart. 31, sign. č. 3 R/106, oběžník z 2. května 1928 všem správám o nezachovávání předpisů všeužitečných elektrárenských podniků.

Podmínky živnostenské a bezpečnostně policejní¹²⁵

- I. Při stavbě, provozování a udržování sítě je nutné dodržovat podmínky a předpisy vydané Elektrotechnickým svazem československým.
- II. Školy musí své žáky poučit o bezpečnosti a nebezpečí dotyku spadlých elektrických drátů.
- III. Hasiči musejí být správně poučeni, jak v případě požáru to správně uhasit.
- IV. Minimálně dvakrát ročně musejí být zařízení kontrolována, chyby nahlašovány a rovnou odstraňovány.
- V. Veškeré práce spojené s připojováním, opravováním a udržováním musejí být provozovány vyškolenými odborníky.
- VI. Personál, který byl vyškolen na opravy, by měl mít všechny ochranné prostředky k dispozici bezplatně.
- VII. Nutnost umisťovat výstražné tabulky na místa možného kontaktu člověka s kabely vysokého napětí.
- VIII. V kontaktu s kabely se nesmí používat kovových nástrojů.
- IX. Veškeré rádiové antény se museli dříve odstranit, než bylo dílo uvedeno do chodu.
- X. Ihned po dokončení díla muselo se žádat o kolaudaci.
- XI. Technici museli vždy jakoukoliv závadu na díle ihned opravit.

¹²⁵ SOKA ČK, fond okresní úřad Kaplice, kart. 211, sign. č. 11 5/152, Podmínky živnostenské a bezpečnostně policejní, nařízení od EŠČ.

X. ELEKTRIFIKACE OKRESU V DOBĚ EKONOMICKÉ KRIZE

Přestože velká ekonomická krize zasáhla české země také jako v ostatních státech, výstavba nových elektrovodů byla zpomalena, nikoliv však plně zastavena. Již od třicátých let byla snaha, aby cena elektrické energie byla stejná ve všech krajích bez rozdílu a aby se z ní mohlo těšit co nejvíce lidí. V českých zemích v této době bylo již 13 všeužitečných elektrárenských podniků a na Moravě byly 4. Cena však nemohla být ve všech krajích stejná.¹²⁶ Hlavním důvodem rozdílné ceny byly různé finanční náklady na výstavbu jednotlivých elektráren a sítí. Z důvodů nerovnoměrného rozložení obyvatelstva v politickém okrese Kaplice, které často bylo rozloženo v malých, těžce dostupných horských vesničkách, docházelo k obrovským investicím ze strany všeužitečných podniků a soukromníků.

Na rok 1933 bylo státem uvolněno na výstavbu nových sítí a elektráren částka 4 800 000 Kč. Tato částka měla pomoci snížit dluhy jednotlivým městům a obcím snížit jejich dluhy, které byly spojeny s výstavbou nových sítí. Uvádí se, že po celé zemi bylo zhruba 200 milionů Kč dluhů a na celkovou dostavbu, by byla potřeba zhruba 1,3 miliardy Kč. Do konce roku 1933 JČE ve své režii vybudovaly na 2 312 km vedení v ceně asi 51 milionů Kč, při čemž samotné okresy dlužily zhruba částku 3 milionů Kč.¹²⁷

Místopředseda JČE Antonín Kochta se k této problematice vyjádřil takto: „*Soustavná elektrifikace v celých Čechách se dostala do začarovaného kruhu z toho důvodu, že nejsou prostředky na další rozvoj, na další připojení obcí a ke konzumentům, kteří mají, nebo chtějí využít této vymoženosti.*“¹²⁸

Roku 1934 musela být celá řada projektů a plánů zrušena, protože nemohly být uskutečněny z důvodů nedostatku financí, které byly ve velkém počtu dlužné jednotlivými obcemi a městy.

Na jednání konaném 13. listopadu 1933 v Kaplici, byl usnesen a schválen stavební program okresním zastupitelstvem plán, který byl navržený JČE a. s. na rok 1934, podle kterého byly provedeny rozvodné sítě primární s přípojkami do 15 místních obcí a to do následujících: Hubenov, Blansko, Hradiště, Ličov, Dluhoště, Německý Benešov,

¹²⁶ Tak tomu není ani dnes, například v jižních Čechách se nachází největší elektrárna na našem území a to jaderná elektrárna Temelín a přesto cena elektřiny je na jihu Čech nejdražší v celé zemi. Pozn. autora.

¹²⁷ SOKA ČK, fond okresní úřad Kaplice, kart. 31, zápis ze schůze konané 28. dubna 1934 o řešení nedoplatků okresů v rámci sítě JČE. Všechny podniky v celé zemi měli dluhy kolem 700 milionů Kč.

¹²⁸ TAMTÉŽ.

Valtěrov, Německý Rychnov u Nových Hradů, Kamenná, Jaroměř, Meziříčí, Veliška, Hodenice, Desky u Mostku. Pro odpravu elektřiny do těchto obcí mělo být vytvořeno 14 transformátoroven v ceně 664 000 Kč a na zařízení napájecí bylo vyloženo 77 173 Kč. Celková cena tohoto projektu činila 741 173 Kč a z celkové ceny okres uzavřel výpůjčku u banky ve výši 120 000 Kč.¹²⁹

Příkladem, jak problematické to občas mohlo být, nám může posloužit elektrifikace obce Žumberk. Zde bylo zjištěno kontrolními úřady 21. října 1930, že obec již měla dávno vybudovanou vlastní trafostanici a vytvářela sekundární domovní přípojky, dříve než bylo získáno to správné povolení pro rozvod elektřiny. Přesto kontrolní úřady zde nejednaly tak, aby obci ublížily a žádaly po ní jen, aby sama zažádala dodatečně o vlastní povolení a úředně schválený místní projekt. Což nakonec proběhlo v pořádku a obec nedostala za toto předčasné vybudování žádné sankce.¹³⁰

Ukážeme si na dalším příkladu, jak nejčastěji probíhala elektrifikace malých obcí. Na počátku roku 1932 proběhlo jednání ohledně zavedení elektřiny do obce Kamenné u Nových Hradů. Prvním krokem, který obec musela učinit, bylo získání nějakého původního kapitálu, proto si zažádala o státní zápůjčku ve výši 20 000 Kč. Aby tato elektrifikace mohla proběhnout, byla dně 24. června 1932 krajským soudem v Českých Budějovicích do rejstříku společenstev zapsána firma „Elektrizität-Genossenschaft in Sacherles“ se sídlem přímo v obci. Účelem tohoto družstva, stejně jako účelem celé řady podobných družstev po celé zemi, bylo napomáhat v hospodářství a živnostech svým členům o zřízení elektrorozvodné sítě a zajištění dodávek elektrického proudu všem svým členům. Také se snažilo poučovat a pomáhat v jakýchkoliv případech. Aby mohlo toto uskupení vzniknout, musel každý zájemce zaplatit minimálně částku 50 Kč jako vstupní poplatek a uzavřít s tím spojenou smlouvu. Následně pak mohla elektrifikace proběhnout, jelikož se získalo dostatečné množství kapitálu.¹³¹

¹²⁹ SOkA ČK, fond okresní úřad Kaplice, kart. 31, okresní věstník pro politický okres Kaplice z 5. prosince 1933.

¹³⁰ TAMTÉŽ, kart. 62, inv. č. 3 Z/78, řízení o možnosti schválení elektrických primárních přípojek pro obce Žár, Božejov a Žumberk z 29. prosince 1930

¹³¹ TAMTÉŽ, kart. č. 44, inv. č. 3 K/153 Vyhláška z 24. června 1932 č. 17 452

XII. DOBA PŘINÁLEŽITOSTI OKRESU K ŽUPĚ HORNÍ DUNAJ¹³²

Po Mnichovské dohodě vyhlášené 30. září 1938 byla stanovena tzv. „protektorátní hranice,“ která změnila z velké části zásobovací oblast bývalé JČE a. s., a celkovou podobu hranic politického okresu Kaplice. Následně pak 15. března 1939¹³³ překročila německá vojska hranici a byl vytvořen Protektorát Čechy a Morava.¹³⁴ V našem případě celý tento okres nepatřil do protektorátu a bylo rovnou připojeno jako území tzv. Sudet k župě Oberdonau s hlavním městem Lincem. Tato župa pokrývala v jižních Čechách oblast o rozloze 1 747 km² s 95 284 obyvateli.¹³⁵ Ihned po okupaci bylo české obyvatelstvo zbaveno veškerých svých práv, jak politických, tak národnostních. Zanikly všechny české politické strany a organizace a do konce roku 1942 i všechny české spolky.¹³⁶

Většinu elektráren celého okresu a zásobování této oblasti převzala podle říšských směrnic firma Kraftwerke Oberdonau A. G. (dále OKA) v Linci.¹³⁷ Tato firma „vykoupila“ kupní smlouvou s JČE v zabraném území veškerá ležící energetická zařízení, vedení, pozemky a ostatní majetky jí patřící. Jakožto následně i řadu soukromých elektrárenských podniků. Smlouvy, které firma uzavírala v průběhu okupace, byly jednostranně výhodné pro ni. Přestože jí byly předávány rozvodné obecní nebo městské systémy za současného převzetí městských dluhů za provedenou elektrifikaci obce. OKA však žádné obecní dluhy za provedenou elektrifikaci nepřevzala ani nezaplatila, což můžeme dokázat z příslušných peněžních věřitelských

¹³² Německý ekvivalent Gau Oberdonau. Zkoumání této doby je velmi problematické z důvodů absence řady archivních materiálů, které byly při ústupu německých vojsk záměrně ničeny, nebo přesouvány neznámo kam.

¹³³ Dne 15. března 1939 vstoupil v platnost zákon o zřízení Říšské župy Sudety (Reichsgau Sudetenland), Délka hranice činila 435 km, rozloha byla 22 587 km² s 2 944 297 obyvateli. Okres Kaplice byl však připojen k župě Horní Dunaj (Oberdonau).

¹³⁴ Srov. Z. KÁRNÍK, c. d.; Jan KŘEN, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005; Pavel MARŠÁLEK, *Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945*, Praha 2002.

¹³⁵ Michael JOHN, *Od jazykových sporů k železně oponě Horní Rakousy. Hranice v politice, hospodářství a všedním dni ve 20. století*, in: Andrea KOMLOSY, Václav BŮŽEK, František SVÁTEK, (edd.), *Kulturen an der Grenze*, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995, s. 94.

¹³⁶ Jan VRBATA, *Vyhánění Čechů z pohraničí 1938. Vzpomínky*, Praha 1996, s. 20.

¹³⁷ Jednalo se o elektrickou síť v těchto obcích: Rožmberk, Frymburk, Prachatice, Spolí, Slupenec, Studánky, Ostrov, Mýto, Kyjov, Máchovice, Červený dvůr, Hůrka, Kaliště u Č. Krumlova, Horní Planá, Český Krumlov, Chvalšiny, Přídolí, Boletice, Dolní Drkolná a Rožmitál. Zkratka OKA znamená: *Oberösterreichische Kraftwerke AG*.

ústavů, případně jejich právních zástupců. Jmenovaná firma převzala a provozovala veškerá rozvodná zařízení jednotlivých obcí. Tato společnost považovalo vše za svůj majetek a po znárodnění za ně chtěla odškodnění.¹³⁸

Během tohoto období, kdy oblast patřila německé říši, byly všechny čtyři elektrárenské svazy soustředěné do jednoho podniku a to do podniku Südböhmische Elektrizitätswerke A. G. v Českých Budějovicích. Do čela společnosti byli dosazeni němečtí exponenti. Podle nařízení protektorátní vlády č. 319/1941 musela být v protektorátu povolena rozhodující kapitálová část říšskému průmyslovému koncernu Elektrowerke.¹³⁹

Od převratu nastala pro majitele papírny ve Větrní a elektrárny ve Vyšším Brodě krušná doba, jelikož se jednalo o majitele židovského původu. V rámci vydaných protizidovských nařízení byla elektrárna odebrána původním majitelům a dána do správy okupantům, kteří ji spojili s továrnou Steyerův mlýn a. s. v Rakousku.¹⁴⁰

Od roku 1940 se snažila firma OKA o převezení správy v elektrárně ve Vyšším Brodě. Původně rakouská společnost měla několik cílů, kterých tímto spojením chtěla dokázat. Prvním cílem bylo získání veškerého majetku celé elektrárny, tak jako to udělala v mnoha obcích. Druhým cílem bylo propojit jejich síť se svou vlastní sítí. Toto propojení chtěla společnost uskutečnit v obci ve Větrní.

V průběhu roku 1942 můžeme vidět jisté úspěchy OKA, kdy byla uzavřena smlouva o propojení a 23. prosince 1942 byl zahájen odběr elektrické energie sfázováním místní sítě v rozvodně ve Větrní se sítí OKA. Z elektrárny Ranna v Rakousku byla vystavěna spojovací linka o napětí 45 kV do rozvodny ve Větrní a tím byla propojena rakouská linka s linkou v Čechách.¹⁴¹ Tento odběr trval do roku 1957, kdy vedení bylo demontováno z důvodů vystavené Lipenské přehrady a na ní vybudované nové vodní elektrárny, která nahradila starou Spirovu elektrárnu, která byla touto stavbou demontována. Kmitočet nové elektrárny byl 50 Hz, stejný jaký byl v ostatních elektrárnách po celé Československé republice a mohla se tedy konečně propojit se sítí JČE.

V průběhu druhé světové války byla většina projektů na výstavbu nových vedení pozastavena, nebo přímo zrušena. Vedení elektrické sítě byly často okupanty po celé

¹³⁸ SOA Třeboň, pracoviště ČB, fond JEZ, inv. č. 48 (dějiny, vzpomínky zaměstnanců), kart. 2, Alois ADAMOVSÝ, *Vztahy právní a smluvní v dějinách JČE*, České Budějovice 1963, nestránkováno.

¹³⁹ M. KUBÍN a KOL, c. d. s. 161.

¹⁴⁰ Srov. Stanislav CÍFKA, *100 let Závodu Rudého práva Větrní – Jihočeské papírny*, České Budějovice 1961.

¹⁴¹ V pramenech označováno toto místo spojení označováno jako Krummau.

zemi úmyslně znehodnocovány, známou akcí zvanou „Kupferakce“, při které byla velká část měděných vodičů nahrazena méně výkonnějšími železnými. Touto akcí významným způsobem poklesla únosnost elektrické sítě.

Na konci války, když Němci viděli, že vše je v koncích, snažili se jít alespoň stejnou taktikou, kterou zpozorovali při svém tažení do Ruska, a to taktikou spálené země. Proto se cestou zpět do vlasti snažili zničit co nejvíce důležitých objektů. Jedněmi z nejvíce důležitých objektů byly také elektrárny. V případě našeho okresu se jednalo především o elektrárnu ve Vyšším Brodě, jakožto největšího objektu svého druhu.¹⁴² Zničením těchto objektů by nacisté získali určitý čas na svůj únik, protože by bez proudu byla celá řada měst a obcí jimž by to způsobilo obrovské finanční ztráty. Vyšebrodská elektrárna byla tehdy v rukou fanatického následovníka nacizmu, který vůbec nepřemýšlel o tom, že by se protivil rozkazům z Berlína a připravoval vyhození celé elektrárny do povětří. Naštěstí provozní správce JČE Rudolf Čejka dokázal to, co jiní už neočekávali, a přesvědčil správce elektrárny, pod slibem bezpečného odchodu do Bavor s celou rodinou, dílo nezničit. Tím se mu podařilo dílo zachránit a stal se hrdinou JČE a celých jižních Čech.¹⁴³

¹⁴² Bylo v plánu zničit také elektrárny v Mydlovarech a Soběnově.

¹⁴³ SOA Třeboň, pracoviště ČB, fond JEZ, inv. č. 48 (Dějiny, vzpomínky zaměstnanců), kart. 2, paměť: Neznámí zachránci pohraničí, s. 8.

XII. SITUACE PO SKONČENÍ VÁLKY

Bezprostředně po skončení války začal tzv. divoký odsun německého obyvatelstva, který byl velice důležitý pro naši oblast, jelikož byla cca z 90 % složená z německého obyvatelstva, jak bylo popsáno výše. Tento odsun byl nakonec úředně ratifikován dekretem prezidenta Beneše č. 33/1945 vydaným 2. srpna 1945 a po té mohlo být přistoupeno k státem organizovanému vystěhovalectví.¹⁴⁴ V podstatě po vystěhování německého obyvatelstva se otázka depopulace okresu stala ještě důležitější než kdykoliv předtím. V pohraničí mohli zůstat jen antifašisté německého původu a osoby žijící ve smíšeném manželství. Jelikož oblast byla téměř vysídlena, muselo se přistoupit k státem organizovanému doosidlování okresu a celého pohraničí. Do této oblasti přišla celá řada osob národnosti slovenské, maďarské a cikánské (dnes romské).¹⁴⁵

Dne 24. října 1945 byl vydán dekret č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových závodů. Tento dekret znárodnil celou řadu průmyslových podniků. Do těchto zabraných objektů samozřejmě patřily také elektrárny, které byly klíčové pro veškerý průmysl, bez nichž se nedalo dále fungovat. V této chvíli se ukázalo, že energetika je jedním z nejvýznamnějších děl moderní techniky.¹⁴⁶

Po skončení války byla řada podniků zkonfiskována a téměř všude bylo přiděleno nové vedení, tzn., byly vytvořeny Národní správy jako dočasná forma řízení podniků a také jako první krok k budoucímu znárodnění. Kdy do čela společnosti byl zvolen národní správce, který se musel řídit pokyny národních výborů a byl jim ve všem zodpovědný.¹⁴⁷ Znárodněním, které proběhlo v říjnu 1945, bylo zabráno v celé zemi zhruba 3 931 větších a středních továren se 13 % osob zaměstnaných v průmyslu.¹⁴⁸

Podle dekretu prezidenta republik č. 100/1945 byly provedeny určité strukturální změny v organizaci řízení energetiky po celé republice. Státní řízení energetiky bylo

¹⁴⁴ Oficiální název dekretu: Ústavní dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. Srov. Filip TREND, *Benešovy dekrety: nejvýznamnější dokumenty v plném znění*, Pardubice 2002; Emanuel MANDLER, *Benešovy dekrety: proč vznikaly a co jsou*, Praha 2002.

¹⁴⁵ Tomáš STANĚK – Adrian von ARBURG, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, díl II, Praha 2011.

¹⁴⁶ SOA Třeboň, pracoviště ČB, fond JEZ, inv. č. 48 (Dějiny, vzpomínky zaměstnanců), kart. 2, Ladislav KLABOUC, *Elektrizace měst, obcí a osad jihočeského kraje*.

¹⁴⁷ Romana HLUŠIČKOVÁ, *Boj o průmyslové konfiskáty v Československu v letech 1945 – 1948*, Praha 1983, s. 114.

¹⁴⁸ TAMTĚŽ, s. 41; TĚŽ Karel RŮŽIČKA, ROH v boji o rozšíření moci dělnické třídy 1945 – 1948, Praha 1963, s. 141.

soustředěno pod ministerstvo průmyslu. Na jihu Čech byly zachovány i po převratu Jihočeské elektrárny, které byly převedeny na národní podnik. V podstatě JČE nepřišly znárodněním o žádné výhody, jen se sloučily veškeré elektrárenské svazy. Plošná oblast, která byla novému podniku přidělena, nedoznala také žádných změn. Změna proběhla jen do této doby v soukromých elektrárnách, které po celé naší oblasti fungovaly v soukromém vlastnictví a všechny připadly pod správu JČE n. p.¹⁴⁹

¹⁴⁹ M. KUBÍN a kol, c. d. s. 162.

XIII. DALŠÍ HOSPODÁŘSKÉ AKTIVITY V OKRESU

O některém průmyslu a jiných živnostech bylo hovořeno výše, jako byla například voroplavba, či tuhařské závody v Černé v Pošumaví. Zde je na místě se ještě zmínit o dalších aktivitách, které do této oblasti výzkumu patřily.

a) Sklářství

Sklářství bylo nejvíce rozmístěno v pohraničí v oblastech bohatých na křemité písky, jakými bylo okolí Novohradských hor. První zprávy o fungování skláren zde pochází již období kolem 14. století, ve zbytku země se první zprávy dokládají ze století předchozího.¹⁵⁰ Rozvoj výroby začal za vlády Rožmberků, ale největšího významu získaly místní sklárny až za vlády Buquoyů.

Úpadek skláren na konci 19. století je spojen také s politickou situací monarchie, jelikož oblast byla značně exportního charakteru a v případě politické nestability tento export nebyl možný. Dalším důvodem také byl rok 1848, kdy se rozpadl feudální systém a tak tedy na lesy se začalo pohlížet jako na komoditu. V neposlední řadě úpadek místních skláren byl spojen s industrializací průmyslu, protože v továrnách dělané sklo bylo levnější, než v tradičních sklárnách.¹⁵¹

Osud sklářských vesnic byl vždy bezprostředně spojen s existencí sklářské hutě, pokud tato huť zanikla, tak postupem času zanikaly i tyto vesnice. Tato problematika byla velice typická pro naši zkoumanou oblast. Tento proces probíhal následovně: nejprve se vytěžil veškerý dostupný materiál, jakým bylo dřevo a písek, následně se huť přesunula zase kousek dále. Původní sklářská vesnice dále již přežívala jen jako dřevařská, či zemědělská.¹⁵² Sklárny v Čechách se také musely potýkat s konkurencí belgického tabulového skla a německého lahvového skla, vyráběného dokonalejšími technickými postupy.

Postupný zánik tohoto řemesla na konci 19. století a dovršení tohoto procesu na počátku století nás, byl ten, že v této době odcházela z vesnic až 2/3 obyvatelstva za prací do měst. Díky tomuto trendu docházelo ke klesání významu pohraničních oblastí

¹⁵⁰ Olga DRAHOTOVÁ – a kol., *Historie sklářské výroby v Českých zemích – I. díl*. 1. Praha 2005, s. 21 – 30.

¹⁵¹ O. DRAHOTOVÁ a KOL., *Historie...* s. 323 – 326.

¹⁵² Milan KOŽELUH, *Novohradské hory, (ne)zapomenutelné stopy*, Nové Hrady 2009, s. 44.

a také k následnému výraznému poněmčování oblasti a díky tomu v oblasti vznikla neurčitá národnost novohradského obyvatelstva.¹⁵³

Mezi nejvýznamnější novohradské sklárny patřily tři. První z nich byla sklárna Paulina, založená roku 1790. Tato huť však zanikla již roku 1852, následně byla předělána na dřevařskou osadu. Dále se zde nacházela sklárna Stříbrný vrch založená 1782, ale opět její fungování probíhalo jen po celé 19. století a sama zanikla roku 1881.¹⁵⁴ Mezi další sklárny, které fungovaly s přesahem do 20. století, uvádíme tyto: Skelná Huť zaniklá 1881, Jiříkovo Údolí, které ukončilo svoji činnost roku 1900 a Černé Údolí, které fungovalo nejdéle a to do roku 1910.

b) Zemědělství

Jelikož náš okres nikdy nebyl příliš nakloněn průmyslu, kvůli nedostatku základních surovin, které se zde vyskytovaly jen ve velmi malé koncentraci. Jako jednou z mála možností jak by se místní obyvatelstvo mohlo uživit, kromě malé domácí výroby, bylo zemědělství.

Jižní Čechy se nacházejí v relativně vysoké nadmořské výšce 360 – 700 m nad mořem a půda má žulový a rulový podklad a tudíž byla velice chudá oproti jiným krajům. Tato okolnost nedostatku průmyslu a málo výnosné půdy vedla k postupnému vyliďňování celých jižních Čech. Podle Ludmily Kárníkové patřila celá oblast do skupiny D v rámci vystěhovalectví, jelikož se jednalo o nejméně žádanější oblast v celých Čechách.¹⁵⁵ V důsledku odloučenosti od velkých dopravních komunikací se jihočeské zemědělství vyvíjelo velice pomalým tempem, což bylo dalším důvodem velké neatraktivnosti tohoto okresu a vedlo k velkému odchodu obyvatelstva do oblastí atraktivnějších, o čemž byla zmínka výše.

Na počátku 20. století bylo v našich zemích, tak jako v zemích okolních, všeobecně rozšířené střídavé hospodářství, zaměřené především na export a prodej. Mezi nejrozšířenější zemědělské plodiny patřily brambory, které se pěstovaly téměř na 14 % orné půdy celých jižních Čech. Charakteristické pro sledované období byl početní

¹⁵³ Němci o ní mluvili jako: „*Bissel böhmisch, bissel deutsch, bissel Suppe, bissel Fleisch*“ – překlad: „trochu česky, trochu německy, trochu polívka, trochu maso“.

¹⁵⁴ Jiří FRÖHLICH – Jana NĚNIČKOVÁ, *Sklářství*, in: Kolektiv autorů. Novohradské hory a novohradské podhůří. Praha 2006, s. 731.

¹⁵⁵ Více o této problematice: Ludmila KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 – 1914*, Praha 1965; Oto URBAN, *Československé dějiny 1848 – 1914, sv. I. Hospodářský a sociální vývoj*, Praha 1978.

vzrůst objemu a intenzity živočišné výroby, protože zde bylo dostatečné množství luk a pastvin, které byly příhodné pro chov chovného i užitkového dobytka.¹⁵⁶

Nejvíce se pro tuto oblast uplatnil osev žita a ječmene a ovsa. Další důležitou složkou zemědělství byly pícniny, které sloužily převážně pro zušlechťování živočišné výroby.¹⁵⁷

Největším problémem jihočeských polí a luk, bylo velké procento zamokření způsobené neregulovanými toky řek, zde hlavně Vltavy a Malše. Vyřešení tohoto problému přinesla až celá řada meliorizačních projektů, které ve velkém měřítku upravily oblasti kolem těchto řek a daly také místní obyvatelstvu celou řadu pracovních příležitostí, kterých zde nebylo tolik. Dalším problémem byla malá úrodnost polí a luk, která byla vyřešena novými způsoby hnojení a také novými technologiemi obrábění půdy.

Největším zdokonalením v oboru zemědělství byla opět elektrifikace tohoto sektoru, jelikož stroje poháněné elektřinou umožňovaly efektivnější pěstování, orbu, sklizení než kdykoliv předtím. Celkově měly tyto vymoženosti přispět k blahobytu venkovanů. Musíme si také uvědomit, že když na venkově bylo používáno domácího zvířectva pro pohon nejrůznější řady strojů, tak pak potom byla potřeba je více nakrmit, protože velkou námahou ztrácely na síle, a tím zemědělec ztrácel možnost na další výdělek. Tudíž používání strojů se ukázalo i po této stránce mnohem výhodnější. Tím také vznikl nový fenomén 20. století a to volný čas. Lidé i na venkově najednou museli přemýšlet co dělat v těchto chvílích.

Český venkov však byl v přijímání novot velice konzervativní a zpočátku se velice bránil, jak nám popisuje následující výpověď propagátora Františka Bendy, místopředsedy Lužnické elektrárenského svazu:

„Náš venkovský lid, dosti konservativní, projevuje zásadně nedůvěru ku všem novotám a hlavně pak těm jež – jak lidově se říká – neohmatal, nevěří. Mnoho a dlouho jsem přesvědčoval, jak po stránce hospodářské, tak i po stránce nutní potřeby a po stránce úspory, než částečně probořeny byly hranice nedůvěry vůbec.“¹⁵⁸ Ještě jeden příklad za všechny, co se konalo již v obcích elektrifikovaných. „Nepřátelé elektrisace nespokojili se a snášeli již v obcích elektrizovaných celou řadu námitek a připomínek v prvé řadě

¹⁵⁶ Zde je myšlen hlavně skot, koně a vepří. V neposlední řadě také rybolov, který byl též významný pro oblast jižních Čech.

¹⁵⁷ František HAMRNÍK, *Jihočeské zemědělství*, in: Sborník SIA, s. 239 – 241.

¹⁵⁸ Josef KRETZER, *Užití elektřiny v zemědělství a domácnostech*, Tábor 1929, s. 11. V podstatě, zde nevádí, že se jednalo o jinou oblast, než je ta našeho vědeckého zájmu, protože tyto výpovědi od venkovanů byly v podstatě všude stejné.

*poukazovali k tomu, že venkov elektrinu nepotřebuje, že bez ní byli naši předchůdci, že elektrika jest drahá a očekávali, že v budoucnu bude elektrisace hospodářství lacinější. Dalo mně to mnoho práce, než jsem nedůvěřivce a hlavně tyto falešné proroky přesvědčil o tom, že konjunktura v letech 1922 a 1923 byla pro elektrisaci nejprůzračnější, a že za dobu 5 nebo více let bude elektrisace venkova obtížnější a to nejen po stránce technické, ale hlavně po stránce finanční.*¹⁵⁹

Největší užitek zemědělcům přinesl vynález elektromotoru, který mohl být využíván s mnohostranným využitím, jak při výmlatu obilí, řezání nejrůznějšího materiálu, šrotování obilí, čerpání vody a při mnoha dalších pracích, při kterých byla potřeba pohonná síla, jak lidská, tak i zvířecí. Využíváním těchto novot se zlepšovala výkonnost v zemědělství, která byla patrná na první pohled, jelikož místa, která byla již elektrifikována, mohla mít celou řadu podzimních prací hotovou dříve než místa, která se této síle snažila bránit. Toto bylo také jedna z příčin, proč elektrifikace venkova mohla dále pokračovat až do úplné elektrifikace venkova.

Elektrického proudu bylo využíváno hlavně k těmto činnostem:

- osvětlování, které bylo mnohonásobně levnější, než používání svíček, či petrolejových lamp
- k pohonům hospodářských strojů
- k topení, které na venkově přišlo až v mnohem pozdějších dobách

c) dřevozpracující a papírní průmysl

Dřevozpracující průmysl jsme trochu nastínili v části o sklárnách a o voroplavbě, kdy byl vždy velice úzce spjatý právě s těmito dvěma obory lidské činnosti. Do konce 19. století byla na Šumavě velice rozšířená výroba dřevěného uhlí. Uhlíři pro svůj osamělý způsob života v hlubokých lesích patřili k lidem tajemným a záhadným díky jejich povolání. Kolem roku 1900 bylo v okresech Kaplice, Sušice, Prachatice, Krumlov a Kaplice jen cca 63 pil. Jejich postupně snižování bylo ovlivněno především vytěžením kalamitního dřeva, modernizací závodů a koncentrací podniků do jednoho místa.¹⁶⁰

Mezi další činnosti spojené s lesem patřilo nejrůznější ruční zpracování dřeva, které často představovalo jediný možný způsob obživy tohoto obyvatelstva. Zde bychom

¹⁵⁹ J. KRETZER, *Užití ... 1929.*

¹⁶⁰ P. NEDVĚD – H. VODĚROVÁ, *Šumavské vzpomínky...*, s. 57.

mohli uvést například výrobu dřeváků, nábytku, dlouhého drátu, řezbářství a celou řadu dalších výrobků.¹⁶¹

d) Výroba papíru

O výrobě papíru byla již celá řada zmínek výše, proto to zde jen v krátkosti připomeneme. Jelikož pohraničí bylo bohaté na lesy, vzniknul zde nejvýznamněji právě tento druh průmyslu, který mohl využívat přírodního bohatství, které leželo v bezprostřední blízkosti jednotlivých závodů. Často celá řada jednotlivých těchto komplexů vznikala na místech starých mlýnů, které byly v bezprostřední blízkosti jak řek, tak i bohatých lesů. Nejvýznamnější měrou se na tváři regionu podepsaly dvě jména a to Emanuel Ignác Spiro a Arnošt Porák. Oba tito pánové měli podnikatelského ducha a uvědomili si včas příležitost jak využít nakumulovaného bohatství lesů. Emanuel Ignác Spiro, založil světoznámou papírnu Pečkovský mlýn, nacházející se nedaleko Českého Krumlova a Arnošt Porák stejně významnou továrnu na výrobu celulózy a buničiny v Loučovicích. Oba tyto podniky významnou měrou ovlivnily zaměstnanost v regionu téměř po celé 20. století. Bohužel dnes jsou již oba tyto podniky uzavřené a výroba se přesunula do oblastí, kde je to finančně výhodnější.

¹⁶¹ dlouhý drát bylo staré označení pro zápalky

ZÁVĚR

Touto prací jsem chtěl ukázat, jakými hospodářskými činnostmi se zabývali lidé v bývalém politickém okrese Kaplice v první polovině 20. století. Na několika předchozích stránkách jsme se seznámili s tím, jaké tyto činnosti lidé zde dělali, aby se zde jakž takž uživil. V úvodu jsme si položili celou řadu otázek, na které byla snaha v průběhu procesu tvoření této práce odpovědět.

Bylo zjištěno, že v kraji nikdy nebyla veliká koncentrace surovin, které by sloužily k vytvoření velké průmyslové základny, tak jako tomu bylo v jiných bohatších oblastech naší země. Přesto i zde byl vytvořen i jakýsi průmysl, díky kterému se místní lidé dokázali uživit. Tím to průmyslem samozřejmě bylo lesnictví, stavařství, sklářství, papírní průmysl, zemědělství a další řada drobných činností, které již tolik nebyly reflektovány.

Další problematikou, kterou jsme se zde zabývali, byl důvod, proč oblast se neustále vylidňovala. Bylo zjištěno, že z důvodů nízké koncentrace průmyslu lidé odtud odcházeli za lepšími životními podmínkami do vnitrozemí a převážně do Horních Rakous, jelikož složení místního obyvatelstva bylo převážně německého charakteru. Ze strany státu se tento proces vysídlování snažil být potlačen, nejrůznějšími formami příležitostných prací.

Klíčová otázka pro nás byla elektrifikace okresu. Zjistili jsme, že nejprve počátek elektrifikace probíhal v rukou soukromníků, kteří investovali nemalé finanční náklady do budování děl, které měly sloužit pro zlepšení životních podmínek obyvatel v bezprostřední blízkosti jejich podnikání. Až později bylo přistoupeno k státem organizovanému podporování výstavby elektrické sítě. Celé toto bylo spojeno hlavně se zákonem z roku 1919/438 Sb. z. a n. O státní podpoře při elektrifikaci.

Byla snaha zjistit vliv JČE a NSJ na tento region. Víme, že JČE podporovaly ve velkém výstavbu nových rozvodných sítí do všech oblastí jim přiděleného území, tudíž jejich vliv na tento politický okres Kaplice byl obrovský. Toto uskupení investovalo nemalé investice do výstavby nových rozvodných sítí a bylo ve velkém podporováno samotným státem. Vliv NSJ probíhal hlavně po stránce propagace novinek až do nejmenších vesniček v regionu.

Co se týkalo otázek antropologického rázu, zjistili jsme, že lidé z počátku sledovali s nedůvěrou výhody elektřiny a odmítali to, jak jen se dalo s odvoláním se na předky, kteří této síly také nikdy nevyužívali. Dále bylo zjištěno, že ne vždy probíhala elektrifikace a připojování nových míst podle zákonných norem a lidé se nejrůznějšími způsoby snažili připojit na černo, či nějak jinak obejít zákony v otázkách spotřeby a distribuce. Na konec vše dopadlo zdárně a elektrifikace proběhla po celém našem území do počátku šedesátých let.

PRAMENY A LITERATURA

A/Prameny

SOkA Český Krumlov, fond O – 1 archiv města Český Krumlov.

SOkA Český Krumlov, fond okresní úřad Kaplice 1848 – 1938.

SOA Třeboň, pracoviště České Budějovice, fond Jihočeské elektrárny, akciová společnost.

SOA Třeboň, pracoviště České Budějovice, fond Jihočeské energetické závody, státní podnik.

SOA Třeboň, fond NSJ Praha.

B/Statistické příručky

Gemaindelexikon der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Ländere. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900. Teil IX. Böhmen, Wien 1904.

Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, Praha 2005.

Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850 – 1970, Praha 1978.

Statistická příručka království Českého II. vydání, Praha 1913.

Statistická příručka Republiky československé I, Praha 1920.

Statistický lexikon obcí v Čechách, úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. Zák. a Nař., Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistikem na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1920, Praha 1923.

Statistický lexikon obcí v Čechách, úřední seznam míst podle zákone za den 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. Zák. a Nař., Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistikem na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.

Seznam obcí v zemi České podle stavu z počátku roku 1948, Praha 1948.

Seznam obcí a okresů Republiky Česko-slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku (stav ke dni 28. listopadu 1938), Praha 1938.

Seznam míst v Království Českém. K rozkazu c. k. místodržitelství na základě úředních udání sestaven. Praha 1913.

C//Literatura

60 let JČE. Jihočeské energetické závody n. p. České Budějovice, České Budějovice, b. d.

ANDERLE, Jiří, *Vodní dílo firmy Ignaz Spiro & Söhne u Vyššího Brodu: stručná historie*, Vyšší Brod 1997.

BERNARD, František, *Elektrifikace českého jihu*, Tábor 1921.

BOHÁČ, Antonín, *Populační problém*, Praha 1914.

BOHÁČ, Antonín, *Náš populační problém a česká statistika*, Praha 1929.

BRUNNER, Johann – HAJN, Ivo (edd.), *Lexikon koněspřežných železnic*, České Budějovice 2007.

CECHNER, Antonín, *Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese kaplickém*, Praha 1920.

ČAKA Jan, *Zmizelá Vltava*, Praha 1996.

ČERNÝ, Jiří: *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2006.

ELEKTROTECHNICKÝ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝ, *Hospodárná elektrifikace v budovách a v zemědělství*, Praha 1948.

GAŽI, Martin, PAVELEC, Petr, *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010.

GERŠLOVÁ, Jana, SEKANINA, Milan, *Lexikon našich hospodářských dějin. 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*, Praha 2003.

HARNA, Josef, RAŠTICOVÁ Blanka (edd.), *Agrární strana a její zájmové družstevní a peněžní organizace*, Uherské Hradiště 2010.

HAZDRA, Zdeněk – VLČEK, Lukáš a kol., *Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního symposia k 70. výročí mnichovské dohody*, Praha 2008.

HLAVAČKA, Milan, *Jubilejní výstava 1891*, Praha 1991.

HLUŠIČKOVÁ Hana a kolektiv, *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. – IV. díl, Praha 2000-2004.

HRDINA Karel – TOMEK Václav Vladivoj – BLÁHOVÁ Marie, *Pokračovatelé Kosmovi*, Praha 1974.

CHALUPNÝ Emanuel, *Vltava*, Praha 1914.

CHALUPSKÝ, *Světlo a svítidla*, Praha 1981.

EFMERTOVÁ, Marcela C., *České země v letech 1848 – 1918*, Praha 1998.

FRANĚK, Jiří, *Žárovka a jiná kouzla. Ohlédnutí za stoletím elektřiny*, ČEZ 2000.

- JÍLEK František, T. A. *Edison*, Praha 1995.
- JONNESOVÁ, Jill, *Říše světla: Edison, Tesla, Westinghouse a závod o elektrifikaci světa*, Praha 2009.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918 – 1938)*, díl první, *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, Praha 2000.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918 – 1938)*, díl třetí, *O přežití a o život (1936 – 1938)*, Praha 2003.
- KLEMPERA, Josef, *Vodní mlýny v Čechách. V., Českobudějovicko, Jindřichohradecko, Vltavotýnsko, Táborsko, Strakonicko, Českokrumlovsko, Milevsko, Písecko, Pelhřimovsko*, Praha 2002.
- KRETZER, Josef, *Užití elektřiny v zemědělství a domácnostech. Propagační pojednání znázorňující organisaci soustavné elektrisace venkova v oblasti Lužnického elektrárenského Svazu, s. a o. r. v Táboře s ohledem k potřebám zemědělství*, Tábor 1929.
- KRÝDL, Milan, - SVOBODA, Lubomír, *K některým nezbytným předpokladům vývoje průmyslu na jihu Čech po první světové válce*, České Budějovice 1982.
- KNOB, Stanislav, ZÁŘICKÝ Aleš (edd.), *Nástin dějin výroby od pravěku po současnost, část I: Energetika, zemědělství a průmysl*, Ostrava 2009.
- Kolektiv členů komise regionálních dějin OV KSČ, *Českokrumlovsko 1918 – 1988, Český Krumlov 1988*.
- KOLOUŠEK, Jan, *Systém národního hospodářství*, Praha 1908.
- KOLOUŠEK, Jan, *Národní hospodářství*, Praha, díl I., 1920, II., 1920, III., 1921.
- KOLOUŠEK, Jan, *Úvod do národního hospodářství*, Praha 1921.
- KOMLOSY, Andrea, BŮŽEK, Václav, SVÁTEK, František (edd.), *Kulturen an der Grenze*, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995.
- KORČÁK Jaromír, *Vylidňování jižních Čech, studie demografická*, Praha 1929.
- KOŘALKA, Jiří, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815 – 1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996.
- KRÝDL, Milan, SVOBODA Lubomír, *K některým nezbytným předpokladům vývoje průmyslu na jihu Čech po první světové válce*, České Budějovice 1982.
- KUBÍKOVÁ, Anna a kol., *Českokrumlovsko: mozaika dějin 1850 – 1990*, Český Krumlov 2000.
- KUBÍN, Miroslav a kol., *Jihočeská energetika*, České Budějovice 1995.

- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1. díl A – G*, Praha 1999.
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách a na Moravě a ve Slezsku, 2. díl, H-Kole*, Praha 1997.
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách a na Moravě a ve Slezsku, 8. díl, V-Ž*, Praha 2011.
- KURAL, Václav, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československé republice (1918 – 1938)*, Praha 1993.
- KURAL, Václav, *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938 – 1945)*, Praha 1994.
- KURAL, Václav – RADOVANSKÝ, Zdeněk: *Sudety pod hákovým křížem*, Ústí nad Labem, 2002.
- LACINA, Vlastislav, *Velká hospodářská krize v Československu*, Praha 1984.
- LACINA, Vlastislav, *Hospodářství českých zemí 1880 – 1914*, Praha 1990.
- LACINA, Vlastislav, *Formování československé ekonomiky 1918 – 1923*, Praha 1990.
- Československu*, in: ČČH 93, 1995, s. 223 – 245.
- LACINA, Vlastislav, *Dynamika průmyslového rozvoje v meziválečném Československu*, in: ČČH 94, 1996, s. 281-302.
- LACINA, Vlastislav, *Hospodářská politika československého státu a podnikání ve dvacátých letech 20. století*, in: Moderní dějiny 4, 1996, s. 159 – 181.
- LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav (edd.), *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945, III*, Praha 1995.
- LESÁK, Vladimír, a kol., *Biografický slovník osobností moderních dějin, II.*, Hradec Králové 1992.
- LINDA, Josef, *Elektrické světlo I – II*, Plzeň 1993 – 1995.
- LIST, Vladimír: *Užití vědy technické*, Praha 1944.
- MALÝ, Jaromír, *K jihočeské otázce*, Písek 1930.
- MANDLER, Emanuel, *Benešovy dekrety: proč vznikaly a co jsou*, Praha 2002.
- MLEZIVA, Štěpán, KUČA, Karel (edd.), *Historický lexikon městysů a měst, vývoj postavení a funkce městských sídel dějinách územněsprávního členění českých zemí od roku 1858 do současnosti*, Praha 2006.
- MYŠKA, Milan, *Sociální skupina podnikatelská jako předmět historického výzkumu*, in: *Podnikatelstvo jako předmět historického výzkumu*, Ostrava 1994, s. 8 – 19.

- MYŠKA, Milan, *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, I – II, Ostrava 2003, 2008.
- OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.
- Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Praha 1888 – 1909.
- Ottův slovník naučný nové doby: Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*, Praha 1930 – 1943.
- OV KSC, *Českokrumlovsko a Kaplicko v letech 1938 – 1941*, Český Krumlov 1965.
- PÁTEK, Jaroslav, *Československé dějiny (1918 – 1939)*, Praha 1973.
- PÁTEK, Jaroslav, *Československé dějiny (1939 – 1948)*, Praha 1974.
- PETRÁŇNOVI, Josef a Lydia, *Rolník v evropské tradiční kultuře*, Praha 2000.
- PETRÁŠ, Jiří (ed.), *Regiony a první světová válka*, České Budějovice 2001.
- POHL-DOBERSKÝ, Josef, *Vylidňování venkova v Čechách v období 1850 – 1930*, Praha 1932.
- PULUJ, J., *Elektrizitätswerk Hohenfurth der Firma Ignaz Spiro u. Söhne in Krumau*, Praha 1904.
- PRŮCHA, Václav a kol., *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Praha 1974.
- PRŮCHA, Václav a kol. (edd.), *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992*, I. – II. díl, Brno 2004, 2009.
- PURŠ, Jaroslav, *Průmyslová revoluce v českých zemích*, Praha 1960.
- RADA, František, *Když se psalo T. G. M. České Budějovice v prvních desetiletích republiky*, České Budějovice 1992.
- ROBEK, Antonín a kol., *Náš domov Českokrumlovsko: osidlování a proměny života v pohraničí 1945 – 1985*, Český Krumlov 1985.
- Ročenka ESČ 1931.
- ROUBÍK, František, *Z českých hospodářských dějin. Přehled vývoje českého průmyslu, měny a dopravy*, Praha 1948.
- SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník historický království českého*, Písek 1908.
- SEIBT, Ferdinand, *Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha 1996.
- SEIFER Marc J., *Nikola Tesla: vizionář - génius – čaroděj*, Praha 2007.

Seznamu obcí a okresů Republiky Česko-slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku (stav ke dni 28. listopadu 1938), Praha 1938.

SCHEUFLER, Vladimír – ŠOLC, Václav, *Voroplavba na jihočeských tocích*, Praha 1970.

SLEZÁK, Lubomír, *Sudetští Němci a hospodářství první republiky*, in: *Moderní dějiny*, 2, 1994, s. 123 – 141.

STANĚK, Tomáš, AUSBURG, Adrian von, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, I – II*, Praha 2010.

STELNER, František, SOBĚHART Radek (edd.), *Hospodářské dějiny v České republice na počátku 21. století*. Sborník z konference konané 9. listopadu 2007 na KHD NF VŠE v Praze, Praha 2009.

STOCKÝ, Jan, *Regionalistické založení hospodářské politiky československé zvláště se stanoviska jihočeského*, Praha 1929. 47

STOCKÝ, Josef, *Ohlas soudobé inženýrské práce: Sborník vydaný k X. sjezdu československých inženýrů v Praze 1930*, Praha 1930.

STOCKÝ, Jan, *Užití strojů v zemědělském podnikání*. Praha 1931.

STOCKÝ, Jan, *Nové pole inženýrské působnosti: několik kapitol o uplatnění inženýra jako hospodářského organizátora a vůdce*, Praha 1931.

STOCKÝ, Jan, *O hospodářskou samostatnost našeho státu*, Praha 1932.

STOCKÝ, Jan, *Zemědělství v Československu. Vývoj, stav a hospodářsko-politické předpoklady jeho udržení a rozvoje*, Praha 1935.

STOCKÝ, Jan (ed.), *Jižní Čechy. Kulturní, hospodářský a sociální vývoj a stav. Program regionální práce*, Praha 1937.

STOCKÝ, Jan, ŠIMEK, Rudolf, Gustav (edd.), *Jižní Čechy v krajské práci*, Praha 1939. *Studie o technice v českých zemích 1800 – 1918, I. – IV.*, Praha 1983-1986.

Studie o technice v českých zemích 1918 – 1945, V., VI., Praha 1995.

STOCKÝ, Josef, MATLAS, Karel, SYROVÝ, Jaroslav, *Elektrifikace jižních Čech*, Praha 1922.

Svaz českých měst v království českém, *První sjezd českých plynáren, elektráren, vodáren, pořádaný péčí odboru Svazu českých měst v království českém pro obecní*

plynárny, elektrárny a vodárny v Praze na radnici Staroměstské ve dnech 16. - 18. května 1913, Praha 1913.

SVOBODA, Miloš, *Začalo to koněspřežkou*, Praha 1968.

60 let JČE. Jihočeské energetické závody n. p. České Budějovice, České Budějovice, b. d. (asi 1969).

ŠTAIF Jiří (ed.), *Moderní podnikatelské elity. Metody a perspektivy bádání*, Praha 2007. ŠAFRÁNEK, Jaroslav, *Nikola Tesla a jeho zásluhy o elektrotechniku a radiotechniku*, Praha 1941.

ŠTEINEROVÁ Svatava, *Bibliografie dějin čsl. vodní dopravy a vodního hospodářství*, Rozpravy národního technického muzea 11, Praha 1964.

ŠTĚPÁN, Luděk, KŘIVANOVÁ Magda (edd.), *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách. Historie a technika vodních a větrných mlýnů, hamrů, pil, valch, olejen, stoup...*, Praha 2000.

TESLA, Nikola, *Můj životopis a vynálezy*, Liberec 2012.

TOMÁNEK, Jan, *Elektrisace Československa 1918 – 1928*, Praha 1928.

TREND, Filip, *Benešovy dekrety: nejvýznamnější dokumenty v plném znění*, Pardubice 2002.

UHLÍŘ, Dušan, *Republikánská strana venkovského a malorolnického lidu 1918 – 1938. Charakteristika agrárního hnutí v Československu*, Praha 1988.

URBAN, Otto, *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha 1982.

VASHAJTLOVÁ, Marie, *Alexander Graham Bell, učitel hluchoněmých a vynálezce*, Praha 1972.

Vyjádření autorů Studie o znečištění vody horní Vltavy ke kritice této práce, jež jest obsažena ve spisku vydaném firmou Českokrumlovské továrny na strojní papír Hynek Spiro a synové, akc. spol. v Českém Krumlově v listopadu 1937, České Budějovice 1938.

VODIČKA, Milan, *Den kdy došly prachy*, Praha 2009.

ZÁLOHA, Jiří, *Stručné dějiny Českokrumlovska*, Český Krumlov 1983.

ZIMOLA, Jiří, *Boj Čechů v Čechách. (z dějin Národní jednoty pošumavské)*, b. m., b. d.

ZWETTLER, Otto, *Historickogeografický obraz jižních Čech 1900 – 1914*, Brno 1984.

ŽIŽKA, Rudolf, *Katalog výstavky pořádané péčí odboru svazu českých měst v království českém pro obecní plynárny, elektrárny a vodárny u příležitosti jarní hospodářské výstavy v Praze ve dnech 11. až 18. května 1913 v paviloně města Prahy na výstavišti v Kr. oboře, Praha 1913.*

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

aj.	a jiné
a. s.	Akciová společnost
cm	centimetr
č.	číslo
ČB	České Budějovice
ČK	Český Krumlov
ČVÚT	České vysoké učení technické
edd.	editoři
el.	Elektrická
ESČ	Elektrotechnický svaz český
Hz/s	Hertz za sekundu
inv. č.	inventární číslo
JČE	Jihočeské elektrárny a. s.
JEZ	Jihočeské energetické závody n. p.
kart.	karton
km	kilometr
kol.	kolektiv
kV	kilovolt
kV/A	kilovolt/ampér
kW	Kilowatt
kWh	Kilowat hodina
m	metr
m. n. m.	metrů nad mořem
max.	maximální
mil.	milion
min.	minimální
n. p.	národní podnik
NSJ	Národohospodářský Sbor jihočeský
OKA	Oberösterreichische Kraftwerke AG.
PVES	Povltavský elektrárenský svaz
resp.	respektive
roč.	ročník
Sb. z. a n	Sbírka zákonů a nařízení
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
spol.	s r.o. společnost s ručením omezeným
SSW	Siemens Schuckert-Werke
W	Watt

SEZNAM PŘÍLOH

Tabulka č. 1 - Otázka národností kaplického okresu v přepočtu na 1000 obyvatel v období 1890 – 1930

Tabulka č. 2 - Otázka náboženské skladby politického okresu Kaplice v letech 1900 – 1903 v přepočtu na 1000 obyvatel

Tabulka č. 3 Celkový počet obyvatelstva politického okresu Kaplice v období 1900 - 1930

Graf č. I - Celkový vývoj obyvatelstva kaplického okresu podle jednotlivých okresů

Tabulka č. 4 - Území politického okresu Kaplice zabraná nacisty po roce 1938

Tabulka č. 5 - Stav okresu Kaplice po vzniku Československé republiky

Mapa č. I – Míra elektrifikace Československé republiky z roku 1928

Graf č. II - Vývoj počtu domů v jednotlivých soudních okresech politického okresu Kaplice v období 1900 – 1930

Tabulka č. 6 - Počty osob žijících v obcích soudním okresu Kaplice v období 1900 - 1930

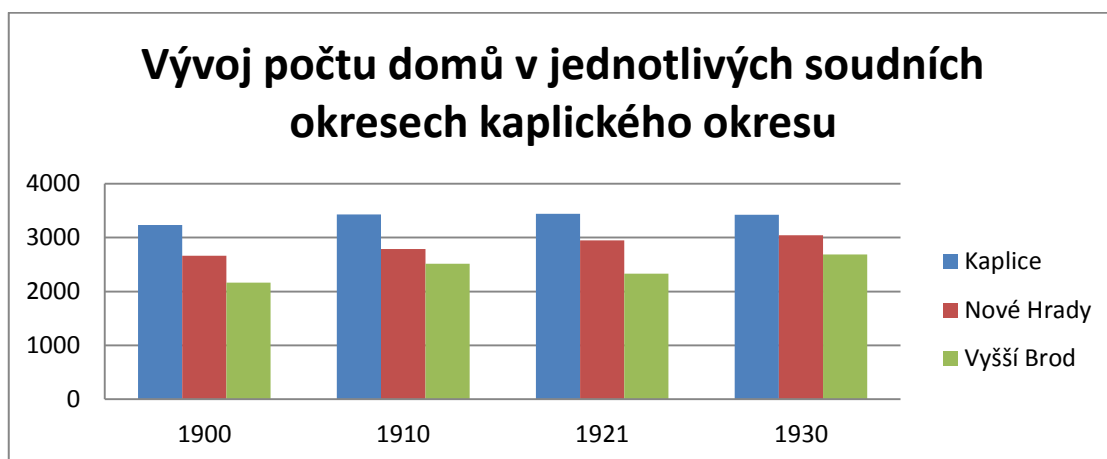
Tabulka č. 7 - Počty osob žijící v soudním okrese Nové Hrady v období 1900 - 1930

Tabulka č. 8 – Počty osob žijící v soudním okrese Vyšší Brod v období 1900 - 1930

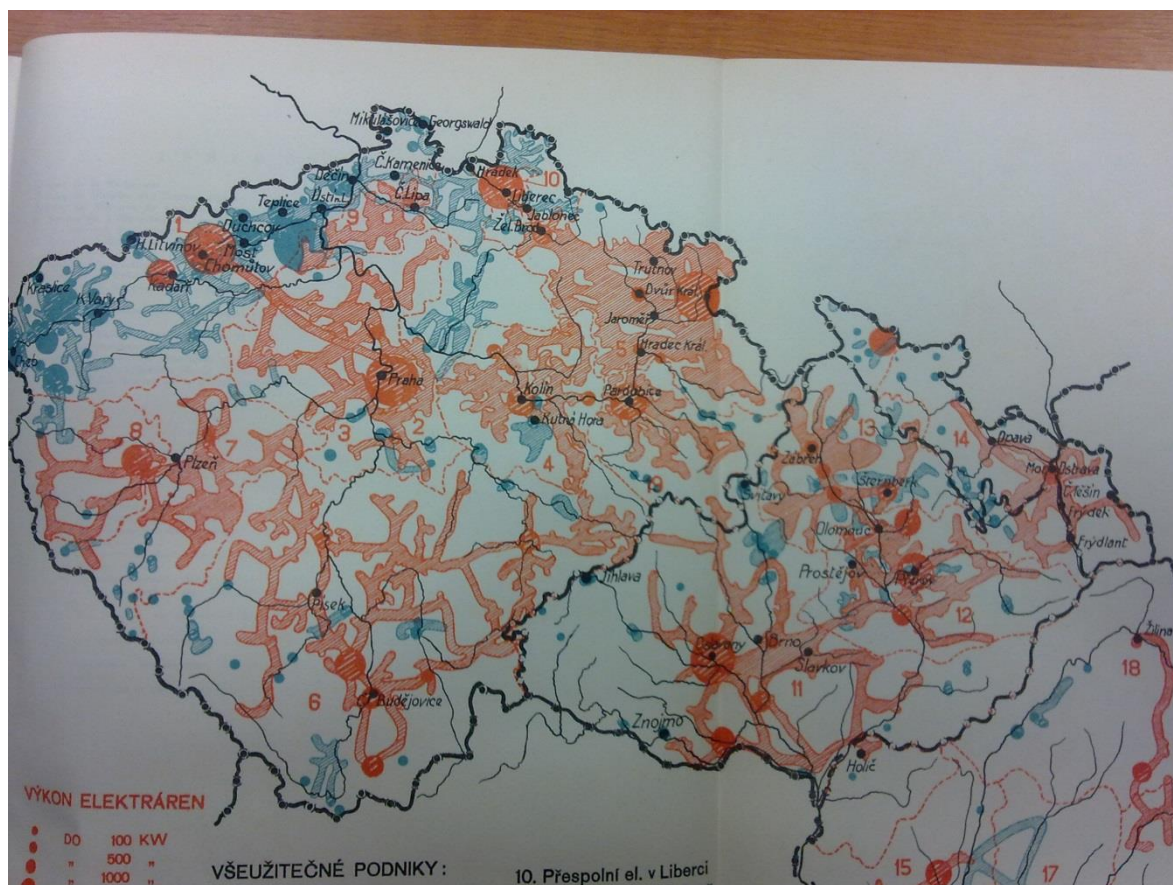
PŘÍLOHY

Graf č. II

Vývoj počtu domů v jednotlivých soudních okresech politického okresu Kaplice v období 1900 – 1930

Pomocí tohoto grafu si můžeme ukázat, že bytová zástavba jednotlivých okresů neustále rostla. Přestože počet obyvatel postupně s léty klesal. Opět největší počet můžeme domů vidět v soudním okrese Kaplice. K největšímu úbytku počtu domů došlo v době první světové války v okrese vyšebrodském. Následně z toho můžeme sledovat, stavební růst spojený s poválečnou situací, kdy byla potřeba vybudovat nové domovní jednotky. Kdyby graf pokračoval dále, uviděli bychom však hluboký propad jak ve snížení počtu domů, ale i snížení počtu obyvatel spojený s odsunem německého obyvatelstva po roce 1945. Při otázce míry urbanizace okresu, tak víme, že okres urbanizovaný nebyl.

Na této mapě z roku 1928 si můžeme všimnout, že politický okres Kaplice nepatřil příliš do zájmu sítě JČE a zároveň můžeme vidět největší rozvodné uzle tehdejší Československé republiky.¹⁶²

¹⁶² J. TOMÁNEK, *Elektrifikace Československa 1918 – 1928*, Praha 1928.

Obyvatelstvo jednotlivých obcí

Pro jednodušší představivost uvádím, zde mnou vytvořené tabulky, které zaznamenávají počty obyvatel a domů v jednotlivých obcích daného politického okresu Kaplice. Pro jednodušší přehled jsou vytvořeny tři tabulky, sledující jednotlivé soudní okresy. Všude tam, kde jsou uvedené pomlčky, dané informace nebyly získány z použitých zdrojů.

Tabulka č. 6

Počty osob žijících v obcích soudním okresu Kaplice v období 1900 - 1930

Vyšší Brod	1900				1910				1921				1930			
	Obyvat.	Muži	ženy	domy	Obyvat.	Muži	ženy	domy	Obyvat	Muži	ženy	domy	Obyvat	Muži	ženy	domy
Běleň	392	187	205	66	377	-	-	65	387	181	206	61	378	-	-	66
Bolechy	1222	618	604	175	1716	-	-	187	1993	1046	947	298	2221	-	-	218
Vyšší Brod	1586	782	804	179	1694			190	1632	767	865	200	2027	-	-	228
Horní Dlouhá	-	-	-	-	-	-	-	-	475	238	237	92	563	-	-	99
Dolní Drkolná	452	226	226	73	468	-	-	73	481	231	250	74	497	-	-	73
Horní Dvořiště	-	-	-	-	1113			180	1187	591	596	183	1400	-	-	196
Frymburk	1543	725	818	189	1605	-	-	191	1403	648	755	193	1432	-	-	215
Herbertov	244	131	113	38	249	-	-	39	299	141	158	42	348	-	-	46
Hruštica	661	330	331	94	657	-	-	92	662	312	350	92	604	-	-	90
Český Jílovec	561	284	277	93	555	-	-	91	530	252	278	90	529	-	-	88
Svatonina Lhota	843	419	424	130	850	-	-	135	818	393	425	135	783	-	-	129
Mnichovice	334	160	174	50	310	-	-	49	314	160	154	50	376	-	-	53
Ostrov	1157	568	589	181	1123	-	-	182	546	275	271	90	554	-	-	95
Reiterschlag	2145	1068	1077	348	2146	-	-	348	1975	950	1025	343	1999	-	-	357
Rožmberk	1158	543	615	198	1082	-	-	200	1021	477	544	198	973	-	-	198
Ruckendorf	434	216	218	48	404	-	-	47	410	198	212	49	430	-	-	54
Schönfelden	903	449	454	125	887	-	-	127	917	444	473	130	1078	-	-	151
Slupečná	441	213	228	65	459	-	-	63	437	198	239	63	515	-	-	68
Studánky	722	361	361	113	695	-	-	113	666	327	339	112	724	-	-	116
Přední Výtoň	-	-	-	-	959	-	-	141	907	427	480	140	1004	-	-	149
CELKEM	14798	7280	7518	2165	17349	-	-	2513	17060	8256	8804	2333	18435	-	-	2689

Tabulka č. 7

Počty osob žijící v soudním okrese Nové Hradky v období 1900 - 1930

Nové Hradky	1900				1910				1921				1930			
	Obyvat.	Muži	ženy	domy	Obyvat.	Muži	ženy	domy	Obyvat.	Muži	ženy	domy	Obyvat.	Muži	ženy	domy
Německý Benešov	2264	1041	1223	371	2102	-	-	378	1820	830	990	381	1678	-	-	389
Byňov	524	250	274	50	481	-	-	54	478	242	236	56	461	-	-	60
Hartunkov	308	140	168	47	354	-	-	51	332	161	171	51	276	-	-	54
Nové Hradky	1596	736	860	168	1461	-	-	177	1346	596	750	174	1264	-	-	191
Hranice u NH	-	-	-	-	553	-	-	79	468	227	221	78	378	-	-	80
Staré Hutě	842	407	435	153	763	-	-	142	709	341	368	141	362	-	-	80
Velký Jindřichov	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	236	-	-	64
Kamenná	282	143	139	42	279	-	-	41	270	120	150	41	238	-	-	51
Klení	467	219	248	93	463	-	-	98	400	185	215	96	370	-	-	94
Kropšlák	410	208	202	65	435	-	-	67	404	188	216	66	344	-	-	67
Kuří	248	156	192	75	384	-	-	78	384	164	220	89	307	-	-	80
Lužnice	916	455	461	126	856	-	-	136	830	396	434	140	766	-	-	143
Nakolice	-	-	-	-	-	-	-	-	210	96	114	51	227	-	-	43
Německý Rychnov	898	434	464	163	955	-	-	167	905	399	506	167	768	-	-	180
Stropnice	1051	485	566	190	1022	-	-	190	907	420	487	192	839	-	-	193
Dlouhá Stropnice	875	456	419	150	846	-	-	150	812	396	416	147	735	-	-	150
Svébohy	636	296	340	107	668	-	-	106	599	280	319	104	515	-	-	111
Šejby	219	106	113	35	229	-	-	35	222	108	114	36	227	-	-	39
Štiptoš	537	239	298	67	463	-	-	71	413	201	212	71	379	-	-	71
Trpnouze	-	-	-	-	-	-	-	-	380	190	190	83	314	-	-	49
Údolí	849	387	462	121	787	-	-	135	741	347	394	132	704	-	-	135
altěrov	228	116	112	39	231	-	-	29	219	93	126	40	190	-	-	41
Chlupatá ves	437	209	228	91	430	-	-	82	411	197	214	80	352	-	-	78
Veveří	502	233	269	90	479	-	-	92	431	188	243	91	373	-	-	93
Dobrá Voda	500	232	268	107	449	-	-	105	386	171	215	104	332	-	-	103
Hojná Voda	652	313	339	137	647	-	-	137	545	258	287	137	465	-	-	126
Vyšné	-	-	-	-	-	-	-	-	372	173	199	63	371	-	-	69
Žár	-	-	-	-	312	-	-	65	326	155	171	64	288	-	-	74
Žumeberk	1034	488	546	176	669	-	-	115	629	282	347	114	571	-	-	132
CELKEM	16375	7749	8626	2663	16318	-	-	2790	15949	7424	8525	2945	14330	-	-	3040

Tabulka č. 8

Počet obyvatelstva soudního okresu Kaplice v období 1900 – 1930 část I

KAPLICE	1900				1910				1921				1930			
	Obyvat	Muži	ženy	domy	Obyvat	Muži	ženy	domy	Obyvat	Muži	ženy	domy	Obyvat	Muži	ženy	domy
Bělá	543	252	291	99	548	-	-	98	549	257	292	98	411	-	-	98
Blansko	408	187	221	72	399	-	-	70	325	162	163	71	324	-	-	80
Bukovsko	365	169	196	68	335	-	-	67	309	146	163	66	295	-	-	64
Certlov	352	177	175	58	351	-	-	58	334	158	176	58	331	-	-	62
Cetviny	612	294	318	121	668	-	-	122	622	292	330	122	552	-	-	121
Čermy	528	271	257	97	541	-	-	96	527	244	283	95	476	-	-	101
Dlouhá	-	-	-	-	260	-	-	46	268	114	154	43	231	-	-	49
Dluhoště	459	215	244	81	483	-	-	86	459	211	248	88	320	-	-	78
Dolní Dvořiště	688	352	336	130	761	-	-	132	692	317	375	131	654	-	-	133
Hněvanov	636	315	321	106	572	-	-	106	570	279	291	106	538	-	-	105
Hradiště	164	79	85	27	149	-	-	27	145	63	82	21	147	-	-	27
Jaroměř	284	143	141	63	276	-	-	64	278	138	140	62	239	-	-	64
Jenín	820	394	426	120	809	-	-	121	785	373	412	119	800	-	-	125
Horní Kaliště	207	110	97	28	199	-	-	28	203	94	109	28	227	-	-	29
Kaplice	2441	1155	1286	341	2377	-	-	363	2260	1113	1147	361	2267	-	-	375
Ličov	485	231	254	83	486	-	-	82	446	200	246	94	281	-	-	70
Malonty	783	376	407	125	823	-	-	131	677	297	380	132	589	-	-	137
Meziříčí	438	200	238	98	509	-	-	99	456	212	244	107	366	-	-	103
Mikulov	214	105	109	39	217	-	-	38	216	104	112	39	202	-	-	41
Omlenice	1046	507	539	195	1062	-	-	201	1055	485	570	191	527	-	-	104
Pohoří na Sumavě	1274	580	694	190	1166	-	-	176	1055	503	552	172	937	-	-	173
Pořešín	459	229	230	81	588	-	-	89	573	275	298	91	543	-	-	101
Dolní Příbrání	580	287	293	89	556	-	-	87	527	249	278	86	499	-	-	84
Rapotice	423	208	215	85	439	-	-	84	452	215	237	83	377	-	-	85
Rožmitál na Sum.	697	348	349	123	732	-	-	123	573	271	302	123	577	-	-	121
Rychnov nad Malší	730	332	398	111	746	-	-	115	682	309	373	113	683	-	-	116
Děkanské Skaliny	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	160	-	-	34
Soběnov	725	355	370	117	795	-	-	123	740	349	391	132	662	-	-	142
Suchdol	499	251	248	88	513	-	-	88	445	223	222	88	196	-	-	42

Tabulka č. 9

Počet obyvatelstva soudního okresu Kaplice v období 1900 – 1930 část II

Kaplice	1900				1910				1921				1930			
	Obyvat.	Muži	ženy	domy	Obyvat	Muži	ženy	domy	Obyvat	Muži	ženy	domy	Obyvat	Muži	ženy	domy
Tichá	718	368	350	148	757	-	-	150	740	360	380	149	660	-	-	147
Všeměřice	-	-	-	-	223	-	-	42	222	109	113	42	213	-	-	41
Zahrádka	604	302	302	107	615	-	-	108	580	281	299	110	507	-	-	110
Zdíky	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	291	-	-	51
Žďár	224	117	107	39	201	-	-	39	241	117	124	38	213	-	-	38
Mostky	594	287	307	104	622	-	-	108	604	277	327	109	496	-	-	111
Mladoňov	-	-	-	-	351	-	-	59	316	151	165	60	285	-	-	62
CELKEM	19000	9196	9804	3233	20129	-	-	3426	18963	8949	10014	3438	17076	-	-	3424

Graf č. III

Vývoj počtu mužů a žen v letech 1900 a 1921

